

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

**ŽIVOT NA RYCHNOVSKU
BĚHEM PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY
(1914–1918)**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor: Bc. Vendula Michalcová
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: NZS2DE Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – dějepis
NZS2ON Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – občanská nauka
Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D

Zadání diplomové práce

Autor:	Vendula Michalcová
Studium:	P15P0910
Studijní program:	N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – dějepis Učitelství pro 2. stupeň – občanská nauka
Název diplomové práce	Život na Rychnovsku během první světové války (1914–1918)
Název diplomové práce AJ:	The Life in Rychnov Region during the First World War (1914–1918)

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem diplomové práce je zmapování proměn života v okrese Rychnov nad Kněžnou v období první světové války (1914–1918). Zkoumaná oblast reflektuje dobový politický okres, který byl tvořen soudními okresy Rychnov nad Kněžnou a Kostelec nad Orlicí. Součástí práce je také porovnání situace a poměrů v dané oblasti s válečnou situací v Českých zemích. Během tvorby práce shromáždím dostupné archivní materiály a literaturu k danému tématu. Poté je podrobím kritice a zhodnotím možnost jejich využití při tvorbě práce. Následovat pak bude analýza, komparace a syntéza relevantních materiálů.

Archivní materiály: fondy SOA Zámorsk, fondy SOKA Rychnov nad Kněžnou, Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, kroniky měst rychnovského okresu, články regionálního periodika Posel z Podhoří. Literatura: ŠEDIVÝ, Ivan. Češi, české země a velká válka 1914–1918. Praha, 2001. URBAN, Otto. Česká společnost 1948–1918. Praha, 1982. EFMERTOVÁ, Marcela C. České země v letech 1948–1918. Praha, 1998. KUČERA, Rudolf. Život na příděl. Praha, 2013. regionální literatura

Garantující pracoviště: Historický ústav, Filosofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Oponent: Mgr. Michal Strobach, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18. 12. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne .....

.....

Anotace

MICHALCOVÁ, Vendula. *Život na Rychnovsku během první světové války (1914–1918)*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 93 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá proměnami života v okrese Rychnov nad Kněžnou v období první světové války v letech 1914–1918. Zkoumaná oblast reflektuje dobový rychnovský politický okres, který byl tvořen soudními okresy Rychnov nad Kněžnou a Kostelec nad Orlicí. Práce se snaží nastínit změny a problémy, které válka přinesla do života obyvatel měst a obcí okresu. Stěžejní částí práce je zmapování vlivu války na hospodářství a ekonomiku okresu, sociální politika a dopad na obyvatele. Cílem této práce je vytvoření syntézy tohoto období pro vybranou oblast, která v dostupné literatuře chybí.

Klíčová slova: první světová válka, region Rychnovsko, rychnovský okres, situace v zázemí, regionální historie.

Annotation

MICHALCOVÁ, Vendula. *The Life in Rychnov Region during the First World War (1914–1918)*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2017. 93 pp. Diploma Dissertation.

This Diploma Dissertation deals with the changes of life in the Rychnov nad Kněžnou Region during the period of the First World War in 1914–1918. The studied area reflects the earlier political district of Rychnov, which was formed by the judicial districts of Rychnov nad Kněžnou and Kostelec nad Orlicí. The thesis attempts to outline the changes and problems that war brought to the lives of the towns and municipalities of the district. The main part of the thesis is mapping the war impacts on the economy of the district, social policy and impact on the inhabitants. The aim of this work is to make synthesis of this period for the selected region that is missing in the available literature.

Keywords: World War I, First World War, Rychnov Region, situation in background, regional history.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Jiřímu Hutečkovi, Ph.D. za jeho milý a vstřícný přístup, trpělivost a důležité postřehy a rady při kontrolách mé práce. Mé poděkování také míří k pracovním Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou za jejich ochotu, rady a pomoc při shromažďování archivních materiálů. A v neposlední řadě patří obrovský dík mé rodině a přátelům, kteří mě po celou dobu studia a tvorby práce velmi podporovali, tak abych dosáhla svého cíle. Děkuji Vám mnohokrát.

Obsah

Úvod.....	8
1 Dobový rychnovský okres	13
1.1 Správní a samosprávní vývoj oblasti.....	14
1.2 Charakteristika okresu a jeho obcí před válkou	19
2 Monarchie ve válce.....	27
2.1 Sarajevský atentát.....	27
2.2 Počátek války a mobilizace	29
3 Hospodářská situace	33
3.1 Finanční záležitosti a válečné půjčky.....	33
3.2 Průmysl, nezaměstnanost a nouzové práce	36
3.3 Zemědělství, zásobování, rekvizice	39
4 Obyvatelstvo.....	54
4.1 Politické elity a jejich postoje	54
4.2 Dělnictvo, manifestace a hladové bouře	60
4.3 Invalidé.....	61
4.4 Váleční uprchlíci	64
4.5 Váleční zajatci.....	68
4.6 Válečná každodennost a všední život	69
5 Zdravotnická a sociální péče	75
5.1 Nemocnice a lazarety	78
6 Konec války a oslavy vzniku nového státu	84
Závěr	88
Seznam pramenů a literatury	90
Seznam příloh	93

Úvod

Diplomová práce tematicky navazuje na mou bakalářskou práci napsanou v roce 2015. V posledních letech probíhá výročí sta let od trvání první světové války, které mě právě inspirovalo k výběru daného tématu. Oproti bakalářské práci jsem téma důsledků válečných událostí první světové války rozšířila na celý dobový rychnovský okres a na jeho vybraná města a obce. Opět jsem se přesvědčila, že právě události první světové války a jejich vliv na domácí dění a obecní politiku na regionální úrovni se téměř nevyskytuje. Rozhodla jsem se tedy, že se pokusím dopady první světové války na oblast rychnovského regionu zmapovat sama.

Téměř celou pramennou základnu pro svou práci jsem získala ve Státním okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou, který byl ve všech oblastech zkoumání dobře přístupný. Základními prameny této práce jsou archiválie dostupné z fondů měst Rychnov nad Kněžnou, Kostelec nad Orlicí, Týniště nad Orlicí, Vamberk, Solnice, Borohrádek a Dobruška a fond Okresní zastupitelstvo Rychnov nad Kněžnou. Z těchto fondů jsem procházela především archiválie týkající se přímo světové války a let 1914–1918, jako byly například jednotlivé zápisy ze schůzí obecních a okresních rad a zastupitelstev a jejich korespondence, dále prameny týkající se zásobování a válečných cen, nezaměstnanosti, invalidů, nouzových sbírek a rekvizic, přílivu uprchlíků a válečných zajatců a mnoho dalších. Významným pramenem pro mé bádání byla také místní periodika. Mezi ně patřily příslušné ročníky týdeníku *Posel z Podhoří*, který byl v březnu 1919 pojmenován jako *List Československé národní státoprávní demokracie*, vycházející v Rychnově nad Kněžnou v letech 1886–1935. V roce 1912 se začal vydávat další pro okres významný list, vycházející každou sobotu v Kostelci nad Orlicí s názvem *Orličan* a s podtitulem *List věnovaný zájmům a potřebám všech stavů a stran v severovýchodních Čechách*, který zde byl publikován až do roku 1945. Obě periodika vycházela i během války a jejich články byly pro mou práci též velmi přínosné. Důležité však je si uvědomit, že jako oficiální a povolené noviny nemusely vždy psát úplnou pravdu nebo o některých věcech dokonce nepsaly vůbec. Dále jsem využila kroniky a pamětní knihy první světové války výše zmíněných obcí, z nichž některé vznikly až po válce, tudíž je důležité od některých informací oprostit bezprostřední poválečné a prvorepublikové názory a nálady. Výjimečně jsem využila

i několik internetových zdrojů, a to Český statistický úřad, internetovou databázi padlých v 1. světové válce vytvořenou Vojenským ústředním archivem, kterou jsem srovnala s informacemi z portálu Velká válka, kde bylo možné jistit, ke kterým plukům a jednotkám rukovali vojáci z rychnovského okresu, a online Virtuální mapové sbírky k získání nejaktuálnější mapy okresního hejtmantství v Rychnově nad Kněžnou (viz přílohy).

Vzhledem k literatuře byla práce poněkud složitější. Regionální literatura ať již starší nebo novější většinou události první světové války a života v zázemí vynechává nebo jen stručně zmíní. Vždy se objevují pouze základní informace o těžké době, odchodu mnoha lidí na vojnu nebo nedostatku jídla. Hlubší informace vzhledem k válce jsem proto musela čerpat z archivních materiálů. Důležité je zmínit, že velká část vydaných publikací týkajících se historie rychnovského okresu nebo jeho konkrétních měst a obcí je vydána před rokem 1989 a tudíž je nutné umět se oprostít od případného ideologického zatížení některých jejích textů.

Velkou část literatury jsem využila v první kapitole své práce, kde jsem se snažila stručně shrnout vývoj správy a samosprávy v českých zemích v návaznosti na utváření rychnovského politického okresu. Zde jsem využila publikace Zdeňky Hledíkové, Jana Janáka a Jana Dobeše *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost* z roku 2007, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1948–1918 se soupisy pramenů a literatury* od samotného Jana Janáka z roku 1987 a *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948* zpracovaný Karlem Schellem a vydaný v roce 2002. Tyto obecné publikace mi pomohly pochopit vývoj obecní a okresní samosprávy a tím i fungování rychnovského okresu. Konkrétnější informace přímo pro okres Rychnov nad Kněžnou pocházejí ze *Správního vývoje okresu Rychnov nad Kněžnou* publikovaného Okresním archivem v Rychnově a zpracovaného pány Josefem Juzou a Jindřichem Šromem v roce 1982 a *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti* z roku 2010 od Štěpána Mlezivy. Ve druhé části první kapitoly popisující podobu okresu bezprostředně před válkou jsem využila početnou regionální literaturu. Zde bych uvedla například *Dějiny Rychnova nad Kněžnou* z roku 1924 od Tomáše Kouřila a Antonína Svobody opírající se hlavně o výpisky z městských a soudních knih místního archivu a zaměřující se na vývoj města do vzniku samostatného státu nebo brožuru *Historie*

města Rychnova nad Kněžnou v datech vytvořenou Městským národním výborem v Rychnově Alenou Strážnickou, Josefem Juzou a Jindřichem Šromem v roce 1988 poskytující přehled nejvýznamnějších událostí seřazených podle let. Využila jsem také elektronicky publikovaného *Průvodce Rychnovem nad Kněžnou* vytvořeného Josefem Krámem, rychnovským historikem, který se v této publikaci snaží přiblížit lidem historii jednotlivých míst a budov v Rychnově nad Kněžnou. Práce samozřejmě vznikla na základě dlouhodobého studia pramenů místního archivu. Literaturu ke Kostelci nad Orlicí tvoří v mé práci brožura *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech* z roku 1994 publikovaná Vladimírem Fidlerem a Josefem Juzou, dále *Město Kostelec n. Orl.: dějinný vývoj od pravěku k dnešku* z roku 1981 a vybrané příspěvky z něj a nejnovější práci týkající se kosteleckých dějin kolektivní publikaci *Kostelec nad Orlicí v zrcadle času* z roku 2016. Textem pro Týniště se staly knihy Libora Koldínského a kolektivu *Týniště nad Orlicí: město v lesích – historie slovem obrazem* z roku 2002 a článek ze sborníku *Z paměti města Týniště n. Orl. a sousedních obcí* vydaných v roce 1969 místním Čapkovým újezdním muzeem. Vamberecké dějiny v první světové válce popisuje kniha Ludvíka Poslušného *Nové paměti města Vamberka* z roku 2010, která shrnuje badatelskou práci vambereckých učitelů Josefa Františka Krále a Ludvíka Poslušného. S ohledem na celý okres a oblast Rychnovska a Kostecka jsem využila regionální práce Antonína Svobody *Rychnovsko a Kostecko – Vlastivědný sborník z prací učitelstva obou okresů* z roku 1924 a *Místopis a veřejná správa Kostecka a Rychnovska (polit. okres Rychnov nad Kněžnou)* Jiřího Jizby z roku 1937. Obecné publikace týkající se první světové války v celých českých zemích jsem prostudovala, ale zmiňovat je zde nebudu, protože jsem je v práci příliš nevyužívala.

Při tvorbě této diplomové práce jsem se snažila využívat ověřených postupů, mimo jiné heuristiky, kritiky, analýzy, interpretace a syntézy faktů. V první řadě jsem se pokusila nashromáždit co největší množství materiálů, pramenů a literatury týkajících se mnou zvoleného tématu. Následovala kritika a analýza archivních materiálů a posuzování pravdivosti, relevantnosti a použitelnosti získaných informací pro mou práci. Poslední provedenou činností byla interpretace a syntéza zjištěných poznatků a jejich finální shrnutí do textu práce.

V této diplomové práci se zaměřuji především na celkovou situaci politického okresu Rychnov nad Kněžnou v době první světové války. Mým cílem bylo nastínit situaci v zázemí, proto v práci přímo neřeším politické dění a přímé boje jednotlivých zemí. Práce si klade za úkol zachytit dopady tíživé válečné situace především na hospodaření okresu a jeho vybraných obcí včetně zásobovacích a finančních problémů, která válka přinesla a dále zde řeším některé vybrané skupiny obyvatelstva okresu a sociální péči, která byla pro fungování okresu také klíčová.

Celá práce je strukturována do 6 kapitol a 14 podkapitol. První kapitola stručně popisuje rychnovský okres v dnešní době a pojednává o správním a samosprávním vývoji oblasti. Pro vytyčení dobového okresu a zjištění, která města a obce do něho spadaly, pro mě bylo důležité se nejprve seznámit s celkovým vývojem tohoto uspořádání v rámci celých českých zemí, a až poté přejít ke konkrétním specifikům rychnovského okresu. Druhá část první kapitoly charakterizuje podobu okresu v nejbližším období před válkou. Je zde popsána například jeho velikost, počty obyvatel jednotlivých významnějších obcí či hospodářská situace včetně významných průmyslových podniků a firem. Kapitola číslo dvě reflektuje počátek války a jeho vliv na okresní dění včetně reakcí obyvatel na sarajevský atentát. Stručně je zde nastíněna mobilizace místních obyvatel včetně soupisu jednotek, ke kterým obyvatelé tohoto okresu nastupovali. Třetí kapitola mapuje hospodářské záležitosti okresu včetně finanční situace vybraných obcí a jejich podílu na rakouských válečných půjčkách. Dále zde píšou o dopadu na průmyslovou situaci a zemědělství, o problematice zásobování okresu, vysokých cenách potravin a spotřebního zboží nebo o válečných rekvizicích. Předposlední kapitola pojednává o vybraných skupinách obyvatel, které se musely potýkat s mnoha problémy způsobenými válkou. Pro ilustraci složitého života jsem vybrala politické elity jednotlivých obcí, vzhledem k jejich zodpovědnosti za fungování obcí a celého okresu, dále pak vrstvu dělnictva, která byla v průmyslovém regionu poměrně početná. Zde jsem však přímo nepočítala s nedostatkem získaných informačních zdrojů na regionální úrovni, proto je tato část velmi stručná a zasloužila by možná samostatnou práci zabývající se touto problematikou. Zaměřila jsem se též na válečné invalidy, se kterými bylo potřeba počítat a snažit se o jejich co nejefektivnější zapojení do výroby. Kromě domácího obyvatelstva jsem

neopomenula i skupiny válečných uprchlíků a válečných zajatců, které jako cizí entity též částečně zasahovaly do života domácích obyvatel. Poslední část práce popisuje nadšení a oslavy ze vzniku samostatného Československého státu a reakce jednotlivých obcí na tuto velkou zprávu.

1 Dobový rychnovský okres

Současný okres Rychnov nad Kněžnou se rozprostírá ve východní části Královéhradeckého kraje. S celkovou rozlohou 982 km² se jedná o druhý největší okres v kraji s necelými 79 tisíci obyvateli, což jej naopak řadí na poslední místo v počtu obyvatel. Dnešní okres zahrnuje cca 80 samostatných obcí, z nichž 9 má statut město a 2 statut městys. Mezi nejvýznamnější města dnes patří samozřejmě Rychnov nad Kněžnou, ale také Dobruška, Kostelec nad Orlicí, Opočno, Týniště nad Orlicí, Rokytnice v Orlických horách, Vamberk či Kvasiny, kde v dnešní době kvete automobilový průmysl a zaměstnává tak velké procento lidí regionu. Nynější rychnovský okres je také zajímavou turistickou oblastí pro velké množství kulturních i přírodních památek a možnost rozsáhlého letního i zimního sportovního využití.¹

Na počátku našeho bádání je důležité, abychom se seznámili s oblastí rychnovského regionu z územního, správního, samosprávního a hospodářského hlediska především v letech předválečných, abychom si lépe představili podobu, uspořádání a fungování oblasti. Rychnovský okres v té době byl daleko menší, než je dnes, a některé oblasti a obce, které do něho nyní spadají, patřily k okresům okolním. Níže uvedené informace jsou pro nás klíčové, abychom lépe pochopili rozvrstvení a fungování rychnovského okresu do roku 1918. Uspořádání českých zemí totiž velmi úzce souviselo s politickým vývojem v monarchii – uvolnění porevolučních poměrů nebo utužení absolutismu, to vše mělo vliv na organizaci veřejné politické a územní správy a samosprávy.

Po roce 1848 byla ve veřejné správě země zavedena tzv. dvoukolejnost. Ta znamenala, že veřejnou správu vykonávaly jak státem vedené úřady, tak i orgány územní samosprávy. Tato dvoukolejnost se velmi osvědčila a jako organizační způsob se udržela až do roku 1927, kdy byla definitivně zrušena.²

---

¹ Charakteristika okresu Rychnov nad Kněžnou. In *Český statistický úřad: Krajská správa ČSÚ v Hradci Králové* [online]. [cit. 2017-01-31].

Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xh/charakteristika_okresu_rychnov_nad_kneznou.

² Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 273.

1.1 Správní a samosprávní vývoj oblastí

1. ledna 1850 došlo k prvnímu modernímu územnímu členění našich zemí do politických a soudních okresů. Pro naše bádání je nejvýznamnější nejnižší ustanovená správní jednotka a to politický okres. Na území Čech jich bylo v této době vytyčeno 70.³ V sídle každého politického okresu bylo zřízeno tzv. okresní hejtmanství, v letech 1850 až 1855 též označováno jako podkrajský úřad. Jednalo se o úřad politické správy s rozšířenou působností. Do čela okresního hejtmanství byla postavena osoba okresního hejtmana s právnickým vzděláním, jež především odpovídala za celkovou organizaci a chod instituce, samozřejmě za pomoci rozmanitého personálu úřadu, jakým byli například okresní komisař, sekretáři, kancelářští pracovníci nebo sluhové.⁴ Dnešní oblast Rychnovska tvořilo v letech 1850–1855 především Okresní hejtmanství v Rychnově nad Kněžnou. Některé současné okresní obce však v té době patřily do okolních okresních hejtmanství například v Nové Měště nad Metují, Jičíně, Žamberku či Hradci Králové. Celá oblast byla v područí Jičínského kraje⁵, od roku 1855 do roku 1868 kraje Hradec Králové.⁶

Toto uvedené rozvrstvení politické správy pocházející od tehdejšího ministra vnitra hraběte Františka Stadiony však nevydrželo dlouho díky svým liberálním základům z revolučních let. Znovu obnovený absolutismus se postupně od května 1855 zasloužil o nové uspořádání. To odráželo centralistické tendence a usilovalo o spojení soudnictví se správou, především v oblasti nejnižší instance, a to spojením okresních politických úřadů s okresními soudy a vzniku jakýchsi smíšených okresů se smíšenými okresními úřady. Smíšené okresní úřady měly pravomoci v oblastech politické správy, soudních záležitostech a záležitostech berních a pokladních. V čele takového úřadu stanul tzv. okresní představený.⁷ V Čechách vzniklo 187 smíšených okresních úřadů, ale zůstalo také 20 „klasických“ okresních úřadů bez soudní pravomoci. Mezi ně patřily okresní úřady vzniklé v sídlech krajských soudů,

---

³ Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848–1918 se soupisy pramenů a literatury*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 123–125.

⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 273–274.

⁵ Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848–1918 se soupisy pramenů a literatury*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 125.

⁶ Štěpán MLEZIVA, *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Praha: Academia, 2010, s. 311, 348.

⁷ Karel SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948*, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 29–30.

kromě Prahy, a také v šesti vybraných okresních sídlech, mezi něž patřil společně s Jindřichovým Hradcem, Karlínem, Klatovami, Vysokým Mýtem a Litomyšlí také Rychnov nad Kněžnou.⁸ Politický okres Rychnov nad Kněžnou do této změny tvořily v první řadě dva soudní okresy – Rychnov nad Kněžnou a Kostelec nad Orlicí. Díky změně byl z politického okresu vydělen soudní okres Kostelec, kde vznikl smíšený okresní úřad s politickou i soudní pravomocí. Naopak na území soudního okresu Rychnov byl zřízen okresní úřad politický bez soudní kompetence. To znamenalo, že soudní činnost stále vykonával oddělený okresní soud. Okres Rychnov měl takovouto výjimku společně s pěti výše uvedenými jinými českými okresy. Další smíšené úřady v oblasti vznikly v Dobrušce, Holicích, Novém Městě nad Metují či Žamberku.⁹

Tento systém veřejné správy byl velkým přínosem pro tvrdý absolutistický režim, který potřeboval mít pod palcem i ty nejdrobnější správní a soudní záležitosti. Udržel se přesto i po roce 1860, který přinesl monarchii Říjnový diplom, i když se jeho činnost výrazně zkomplikovala díky zrušení krajů a krajských úřadů a přenosu části jejich agendy na okresní úroveň. Definitivní konec smíšeným okresním úřadům zasadil až zákon z 21. prosince 1867, který stanovil opětovné oddělení politické a soudní správy, a také zákon z 19. května 1868, jenž opět zavedl „hejtmanství s širší územní působností“¹⁰, jejichž vzorem byla struktura okresních hejtmanství z doby před rokem 1855. V Čechách vzniklo ze smíšených okresních úřadů nových 89 okresních hejtmanství, a jejich počet v příštích několika letech stoupal, díky postupnému dělení některých větších politických okresů na menší. V roce 1908 se jejich počet vyšplhal na 98.¹¹ Na Rychnovsku znovu existoval politický okres Rychnov nad Kněžnou spravovaný stejnojmenným okresním hejtmanstvím, do něho patřily oba dva soudní okresy Rychnov nad Kněžnou

---

⁸ Štěpán MLEZIVA, *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Praha: Academia, 2010, s. 26.

⁹ Josef JUZA – Jindřich ŠROM, *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou: Okresní archiv v Rychnově n. Kn., 1982, s. 9.

¹⁰ Karel SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948*, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 33.

¹¹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 277.

a Kostelec nad Orlicí. Rozdělení oblasti se tak navrátilo do své podoby před rokem 1855, až na drobné změny v přiřazení a vyjmutí některých obcí.¹²

Nově vzniklá okresní hejtmanství, a stejně tak to rychnovské, měla dosti rozsáhlou působnost. Dohlížela například na dodržování zákonů a jiných nařízení, prováděla evidenci obyvatel, sčítání lidu, dohlížela na vystěhovalecké záležitosti, péči o chudinství a likvidaci žebroty či kontrolovala zdravotnické a některé náboženské záležitosti a otázky bezpečnosti na okresní úrovni. Dále pomáhala například při vojenských odvozech nebo dodržování platných zákonů a vyhlášek v rámci zemědělství, lesnictví, honitby nebo rybníctví a působila také ve stavebních či berních záležitostech okresního rozsahu. Okresní hejtmanství se také podílela na organizaci voleb do zemského sněmu i do říšské rady.¹³

Rychnovskými okresními hejtmany byli v nejbližší předválečné a válečné době v letech 1894–1901 JUDr. Josef Kroulík, 1901–1916 Adolf Wunsch a od roku 1916 Pravoslav Wagner.¹⁴ Nově už okresní hejtman nebyl zodpovědný za fungování úřadu sám, ale mohl část své agendy přenést na specializované úředníky a personál. Například pro záležitosti zdravotnické mohlo mít hejtmanství místo zeměpanského okresního lékaře, pro záležitosti veterinární zeměpanského okresního zvěrolékaře a v oblasti výstavby mohl působit okresní inženýr, který dohlížel na stavební otázky okresu.¹⁵ Struktura a členění politické správy na okresní hejtmanství z roku 1868 je pro nás nejdůležitější, jelikož toto uspořádání vydrželo bez větších změn až do roku 1919.¹⁶

Pro naše bádání je zásadní také podoba okresní a obecní samosprávy. Samospráva jako taková se objevila až po roce 1848.¹⁷ Na složení a fungování samosprávy mělo velký vliv politické dění v monarchii, s nímž souviselo opakované vydávání a rušení různých císařských nařízení. Konečná forma samosprávy se začala

---

¹² Josef JUZA – Jindřich ŠROM, *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou: Okresní archiv v Rychnově n. Kn., 1982, s. 9–10.

¹³ Karel SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948*, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 33–37.

¹⁴ Tomáš KOUŘIL – Antonín SVOBODA, *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou: Tiskem a nákladem Karla Rathouského, 1924, s. 340.

¹⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 277–278.

¹⁶ Karel SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948*, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 33–37.

¹⁷ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 297–298.

vytvářet na základě rámcového říšského zákony z 5. března 1862.¹⁸ Nejvyšší vrstvu samosprávy tvořila samospráva zemská, kterou se však v této práci zabývat nebudu.

Střední instancí byla samospráva okresní. Tento druh samosprávy vznikl pouze v Čechách a to na základě zemského zákona ze dne 25. července 1854. Okresy se tak staly středním stupněm v územním uspořádání a jejich řízení se ujaly tzv. okresní zastupitelstva a okresní výbory. Okresní zastupitelstvo tvořilo zpravidla 18 až 36 členů volených na dobu tří let.¹⁹ Volba probíhala obdobně jako volby do zemských sněmů a členy se mohli stát zástupci velkostatku, zástupci průmyslu a obchodu, zástupci měst, městysů a průmyslových míst a zástupci venkovských obcí. Každá z těchto čtyř skupin pak měla v tomto orgánu svého delegáta, zbytek členstva byl dovolen volně plným shromážděním. Zastupitelstvo vybíralo ze svého středu osobu, která měla zastupovat post okresního starosty, jehož volba musela být potvrzena samotným císařem. Starosta byl společně s dalšími 6 členy součástí tzv. okresního výboru, jenž se také jako užší orgán vyděloval ze zastupitelstva a zastupoval okres navenek.²⁰ V době předválečné a válečné tvořilo na Rychnovsku a Kostelecku okresní zastupitelstvo celkem 24 členů, z nichž ještě 6 včetně osoby okresního starosty tvořilo okresní výbor. Kosteleckým okresním starostou byl v letech 1884–1918 pan Josef Schütz pocházející z Častolovic a rychnovským okresním starostou byl v letech 1912–1918 JUDr. Čeněk Langer z Rychnova nad Kněžnou. Okresní samospráva obou okresů mimo jiné prováděla dozor nad obcemi ve své oblasti především z hlediska hospodářského, dohlížela na činnost policie a pečovala o okresní komunikace.²¹

V rámci celého okresního hejtmanství byla vždy velmi znát poměrně značná rivalita mezi Rychnovem nad Kněžnou a Kostelcem nad Orlicí. Výsadní postavení měl vždy Rychnov, jelikož zde bylo sídlo celého stejnojmenného okresu, což Kosteletci nesli velmi nelibě. Podle zápisů tamějšího Okresního úřadu žádalo město Kostelec v letech 1869, 1890 a 1901 celkem třikrát o přesun sídla okresního

---

¹⁸ Karel SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948*, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 50.

¹⁹ Tamtéž, s. 59–60.

²⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 304.

²¹ Jiří JIZBA, *Místopis a veřejná správa Kostelecka a Rychnovska (polit. okres Rychnov nad Kněžnou)*, Vamberk: Jaroslav Čermák, 1937, s. 62–63.

hejtmanství do jejich města. Žádost však byla c. k. ministerstvem vnitra odmítnuta a přesun byl zakázán.²²

Nejnižší součásti samosprávy byly jednotlivé obce jako takové. Obec řídily dva místní orgány – obecní výbor a představenstvo. Obecní výbor, označovaný také jako obecní zastupitelstvo, představoval širší sekundární orgán volený na 3 roky a jeho členská základna se v českých zemích pohybovala od 8 do 36 členů. Ze svých řad členové výboru volili užší a primární obecní orgán, kterým bylo obecní představenstvo neboli obecní rada. To tvořil obecní představený (purkmistr, starosta, měšťanosta nebo primátor) a minimálně další dva obecní radní. Počet členů obecní rady nesměl převýšit jednu třetinu členů obecního zastupitelstva. Starosta sám zastupoval výkonnou moc, radní mu byli pouze pomocnými silami. Společně řešili běžnou agendu a obecní záležitosti.²³ Větší rychnovské obce jako samotný Rychnov nad Kněžnou a Kostelec nad Orlicí měly těsně před a během války zvoleno plných 36 obecních zastupitelů (k tomu 18 náhradníků), z toho 10 radních plus osobu starosty. Rychnovským starostou byl v té době advokát JUDr. Čeněk Langer, který také současně vykonával post rychnovského okresního starosty, v čele města Kostelce stál MUDr. Alois Smolík.²⁴

Stát v rámci obecní samosprávy rozlišoval dvojí působnost – tzv. samostatnou a přenesenou. Samostatná působnost zahrnovala záležitosti týkající se přímo obce a jejích zájmů. Spadala jsem například správa obecního majetku a jmění, možnost udílet domovské a měšťanské právo, čestné občanství či řízení místní policie. Přenesená působnost představovala správu určitých veřejných věcí, kterou stát obcím přikázal, aby mimo jiné snížil náklady spojené s výkonem státní správy. Obce byly v rámci této působnosti povinny vymáhat rozmanité peněžité pokuty, příspěvky a poplatky, pomáhaly při organizaci voleb nebo působily v živnostenských, zdravotních, občanských či trestních záležitostech.²⁵ Působnost okresní samosprávy

---

²² Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (dále jen SOkA RK), fond Archiv města Rychnov nad Kněžnou (dále jen f. AMRK), inventární číslo (dále jen inv. č.) 640, signatura (dále jen sign.) 10/2, karton (dále jen kart.) 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, folio (dále jen fol.) 2–3.

²³ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 298, 301.

²⁴ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 642, sign. 10/4, kart. 121. Obecní úřady, fol. 1067–1069; SOkA RK, fond Archiv města Kostelec nad Orlicí (dále jen f. AMKO), inv. č. 201, kniha (dále jen kn.) 122, Protokoly obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 333.

²⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 301–302.

se dělila stejně jako působnosti samosprávy obecní s tím, že se pravomoci v daných oblastech vztahovaly na širší záležitosti okresu.²⁶

1.2 Charakteristika okresu a jeho obcí před válkou

Oblast Rychnovska se nachází ve východních Čechách v podhůří Orlických hor. Příroda zde byla a je stále velmi rozmanitá a bohatá, poskytující lidem podmínky pro dobrý a spokojený život spíše venkovského typu. Z posledního předválečného sčítání obyvatel prováděného k datu 31. prosince 1910 víme, že měl celý politický okres Rychnov nad Kněžnou rozlohu cca 413 km² a zahrnoval celkem 70 místních obcí, ale také mnoho dalších menších obcí, osad a místních částí.²⁷ Podrobnější informace o politickém okrese a několika vybraných významnějších obcích můžeme najít v tabulkách č. 1 a 2. Při porovnání s mapou Rychnovského okresního hejmanství z roku 1880 (viz příloha M) sestavené učitelem a statistikem Josefem Erbenem lze vyčíst, že se celé hejmanství za uplynulých třicet let před válkou změnilo jen nepatrně.²⁸

Tabulka č. 1: Základní údaje politického okresu Rychnov nad Kněžnou (31. 12. 1910)²⁹

POLITICKÝ OKRES Soudní okresy	Počet obcí	Rozloha (km ²)	Počet obyvatel	Hustota zalidnění	Německé obyvatelstvo (%)
RYCHNOV NAD KNĚŽNOU	70	413	53 056	128	0
Kostelec nad Orlicí	47	255	30 317	119	0
Rychnov nad Kněžnou	23	158	22 739	144	1

²⁶ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha: NLN, 2007, s. 304.

²⁷ Štěpán MLEZIVA, *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Praha: Academia, 2010, s. 105.

²⁸ Josef ERBEN, *Mapa okresního hejmanství Rychnovského* [1:100000], Tábor: Nákladem Karla Jánského, 1880, in *Virtuální mapová sbírka* [online], [cit. 2017-01-31]. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/18345>.

²⁹ Štěpán MLEZIVA, *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Praha: Academia, 2010, s. 105.

Tabulka č. 2: Počty domů a obyvatel ve vybraných obcích okresu Rychnov nad Kněžnou (31. 12. 1910)³⁰

Obec	Počet domů	Počet obyvatel	Obec	Počet domů	Počet obyvatel
Borohrádek	235	1 714	Potštejn	150	744
Častolovice	207	1 511	Rychnov nad Kněžnou	680	5 113
Doudleby nad Orlicí	180	1 851	Solnice	274	1 679
Kostelec nad Orlicí	601	5 213	Týniště nad Orlicí	387	2 614
Kvasiny	158	1 189	Vamberk	468	3 910

Z hlediska jazykové příslušnosti byl rychnovský okres v předválečném i válečném období víceméně jednotný. Ještě před rokem 1869 náleželo k Rychnovsku několik německých obcí nacházejících se v nedalekém podhůří a pohoří Orlických hor. Tyto osady však byly na nátlak německých poslanců rychnovského okresu odtrženy a byl pro ně zřízen speciální německý okres se sídlem v Rokytnici v Orlických horách spadající pod hejtmanství v Žamberku.³¹ Celkovou homogenizaci okresu dokládá právě sčítání obyvatelstva z roku 1910, které dokládá, že zde před válkou bylo pouhé 1 % Němců a to především v oblasti Rychnova.

Hospodářská a životní situace na Rychnovsku doznala na přelomu 19. a 20. století velkých změn. Města a obce začínaly být pomalu ale jistě modernizovány. Nově zde vznikala například vodovod, kanalizace, elektrické pouliční osvětlení či rozsáhlejší elektrifikace celých měst. Například městský vodovod byl v Kostelci nad Orlicí uveden do provozu již v roce 1890. Rychnov a Kostelec před první světovou válkou disponovaly poštovním úřadem a telegrafní stanicí. Státní telefon byl do Rychnova zaveden v roce 1906, do Kostelce o rok později.³² V 60. letech 19. století vznikl samostatný poštovní úřad i v Týništi

³⁰ Josef JUZA – Jindřich ŠROM, *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou: Okresní archiv v Rychnově n. Kn., 1982, s. 93–107.

³¹ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, kt. 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 2.

³² Tomáš KOUŘIL – Antonín SVOBODA, *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou: Tiskem a nákladem Karla Rathouského, 1924, s. 343; FIDLER, Vladimír a JUZA, Josef. *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*. Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994. str. 28, 32 a 36.

nad Orlicí³³ a stanici poštovní, telegrafní a telefonní bychom v té době našli i ve Vamberku.³⁴ Rychnov jako jedno z větších měst okresu byl již na přelomu 19. a 20. století elektricky osvětlen.³⁵

Jako centrum okresu byl Rychnov už tehdy skvěle propojen se svým okolím. Jeho poloha mezi horami a širým krajem byla klíčová. Síť okresních silnic se rozbíhala do všech světových stran a velmi dobře a účelně spojovala města a vesničky okresu. Kromě silnic byla pro celé hejtmanství důležitá také železniční doprava, která zde postupně nabývala stále většího a většího významu. Okres protínala jedna z větví tzv. Severozápadní dráhy budované během 70. let 19. století, která vedla od Velkého Oseka do Lichkova a která procházela mimo jiné Týništěm, Kostelcem, Častolovicemi či Doudleбами nad Orlicí.³⁶ Dne 26. října 1893 byl také zahájen provoz na místní dráze solnicko-rychnovské vedoucí z Kvasin přes Rychnov do Častolovic, kde se trať napojovala právě na zmiňovanou rakouskou severozápadní dráhu.³⁷ A právě kvalitní komunikační propojení okresu bylo klíčové v jeho dalším rozvoji.

Rychnovský okres byl po dlouhé 19. století zaměřen hlavně na zemědělskou výrobu. Ale zhruba od 80. let a na přelomu století se zde významně začala rozvíjet různá průmyslová odvětví. Hojně přibývalo průmyslových podniků a firem zaměstnávajících velké množství lidí a to především ve větších městech. V celém okrese se rozvíjel především průmysl textilní, koželužský, obuvnický, potravinářský, strojírenský či dřevozpracující.³⁸

Okresní textilní průmysl převažoval hlavně v Rychnově, Vamberku a okolí. Rychnovští se odedávna zabývali soukenictvím, které se zde ve velké míře rozšířilo už v 16. století. Městu se proto také mnohdy přezdívalo Rychnov Soukenický. Kvalita rychnovského sukna byla proslulá nejen v Čechách, ale také například

---

³³ Libor KOLDINSKÝ a kol., *Týniště nad Orlicí: město v lesích – historie slovem obrazem*, Týniště nad Orlicí: Město Týniště nad Orlicí, 2002, str. 13

³⁴ SOKA RK, fond Archiv města Vamberk (dále jen f. AMVA), inv. č. 71, kart. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. str. 7.

³⁵ Alena STRÁŽNICKÁ – Josef JUZA – Jindřich ŠROM, *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*, Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988, s. 40–48.

³⁶ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, kt. 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 7.

³⁷ Tomáš KOUŘIL – Antonín SVOBODA, *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou: Tiskem a nákladem Karla Rathouského, 1924, s. 343–344.

³⁸ Jiří JIZBA, *Místopis a veřejná správa Kostelecka a Rychnovska (polit. okres Rychnov nad Kněžnou)*, Vamberk: Jaroslav Čermák, 1937, s. 193–194.

ve Slezsku.³⁹ Od toho hojného řemesla se pak odvíjel vznik dalších podniků. Na počátku 20. století se zde nacházely mechanické tkalcovny firmy Stiassny⁴⁰, firmy Fleischer a firmy A. M. Ledeče. Dále mechanická pletárna firmy Alfréd Herschmann, tkalcovské firmy pana Tomka a pana Maurice Deutschmanna a tkalcovský velkozávod firmy Fischer. V Solnici blízko říčky Bělé byla Mahlerova mechanická tkalcovna a ve Vamberku další čtyři mechanické tkalcovny Zemanova, Bednářova, Hornychova a Kubiasova a v Kostelci tkalcovna pan Moravce.⁴¹ Tyto podniky se zabývaly zpracováním různorodých vláken, pracovaly se sukem a vyráběly z něj například kapesníky nebo utěrky tak jako v továrně pana Deutschmanna.⁴²

Tabulka č. 3: Soupis nejvýznamnějších předválečných firem, továren a podniků textilního průmyslu na Rychnovsku⁴³

Město:	Firma, továrna, podnik:	Počet dělníků a pracovníků:
Rychnov n. Kn.	mechanická tkalcovna firmy Stiassny	300 dělníků
	mechanická tkalcovna firmy Fleischer	166 dělníků v továrně a 800 externími pracovníky
	mechanická tkalcovna firmy M. Ledeče	40 dělníků doma a 125 na venkově
	tkalcovská firma Tomkova	<i>údaje nejsou k dispozici</i>
	tkalcovská firma Deutschmannova	<i>údaje nejsou k dispozici</i>
	velkozávod tkalcovský firmy Fischer	500 pracovníků po vesnicích
	mechanická pletárna firmy Alfréd Herschmann	100 dělníky v továrně a 300 dělníky mimo továrnu
Solnice	Mahlerova mechanická tkalcovna	<i>údaje nejsou k dispozici</i>
Vamberk	4 mechanické tkalcovny panů Zemana, Bednáře, Hornycha a Kubiase	<i>údaje nejsou k dispozici</i>
Kostelec	Moravcova tkalcovna	<i>údaje nejsou k dispozici</i>

³⁹ Alena STRÁŽNICKÁ – Josef JUZA – Jindřich ŠROM, *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*, Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988, s. 12.

⁴⁰ Pozdější textilní továrna Perla.

SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, kart. 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 9–10.

⁴² Alena STRÁŽNICKÁ – Josef JUZA – Jindřich ŠROM, *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*, Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988, s. 36–38.

⁴³ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, kart. 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 9–10.

A nesmíme opomenout ani krajkářství, které má ve Vamberku velkou tradici. Po bitvě na Bílé hoře se díky rozsáhlým konfiskacím majetku českých stavů dostal Vamberk do rukou Nizozemce Kašpara Gramba. Manželka tohoto vojevůdce přinesla do Vamberka právě ono vytríbené krajkářské řemeslo, konkrétněji ruční paličkování krajek, které zde zakořenilo, a vamberecká krajka dosáhla na světovou úroveň.⁴⁴

Na průmyslu koželužském, kožedělném a obuvnickém se podílely například kostelecká továrna na kůže pana Seykory či továrny na obuv pana Felsenberga, Sussermana, bratří Kaufmanů, pana Poppera a pana Schwarze.⁴⁵

Na Rychnovsku existovaly též mnohé firmy a podniky zabývající zpracováním a výrobou nejrůznějších potravin a konzumního zboží. Velmi hojné zde bylo odvětví pivovarnictví. V Rychnově se nacházel panský pivovar⁴⁶, v Kostelci dokonce dva – panský pivovar a vinopalna a městský pivovar a vinopalna. Kosteletičtí také měli továrnu na zužitkování ovoce a moštárnu.⁴⁷ Ve Vamberku zase byl jeden z nejvýznamnějších uzenářských velkozávodů pana Kubiase, jenž měl „*filiálky nejen roztroušeny po okolí, nýbrž jednu z nich i v Praze.*“ Dalšími významnými výrobkami v okrese byla kostelecká strojírna a slévárna kovů pana Kratochvíla, několik velkých kruhových cihelen, parních a plaveckých pil, papírna pana Lercha, velké bělidlo v Kvasínách, slévárna zvaná Růženina huť ve Skuhrově a též několik mlýnů.⁴⁸

Důležitým dopravním prostředkem především pro materiál a výrobky byly místní řeky, které bylo možné splavit. Nejdůležitější byla Divoká Orlice, ale také řeka Zdobnice protékající Peklem nad Zdobnicí a Vamberkem, řeka Kněžna protínající Panskou Habrovou a Rychnov nad Kněžnou a také řeka Bělá neboli Alba,

---

⁴⁴ Jiří JIZBA, *Místopis a veřejná správa Kostelecka a Rychnovska (polit. okres Rychnov nad Kněžnou)*, Vamberk: Jaroslav Čermák, 1937, s. 258.

⁴⁵ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 34.

⁴⁶ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, kart. 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 9.

⁴⁷ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 30–34.

⁴⁸ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, kart. 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 10.

která protéká Skuhrovem nad Bělou, Kvasinami, Solnicí, Černíkovcemi a Častolovicemi.⁴⁹

Neméně významný průmysl se rozvíjel také například v Borohrádku či Doudlebách nad Orlicí. Kromě takto velkých podniků zde stále žilo velké procento řemeslníků a živnostníků nejrůznějšího zaměření. Profesor Tomáš Kouřil a Antonín Svoboda uvádějí ve své publikaci o dějinách Rychnova nad Kněžnou, že ve městě bylo v roce 1912 napočítáno „26 mistrů soukenických, 20 krejčovských, 12 švadlen, 4 modistky, 18 obuvníků, 6 holičů, 6 cukrářů, 4 mlynáři, 10 truhlářů, 6 zámečnicků, 5 kovářů, 5 klempířů, 4 sklenáři, 4 koláři, 2 bednáři, 2 kamnáři, 4 sedláři, 5 knihařů, 4 zlatníci a hodináři. [...] Dále byli zde košíkář, 6 malířů, 2 fotografové, provazník, 2 postřihači, kominík, pokrývač, soustružník, 3 zahradníci, 2 povozníci. [...] 75 úředníků stáních a samosprávních, 22 učitelů a učitelek, 15 profesorů, 4 kněží, 7 lékařů, lékárník, materialista, 3 advokáti, 8 advokátních úředníků a písařů, 4 lesní, 4 hajní, 30 zřízenců a 5 četníků.⁵⁰ Kostelecké obecní zastupitelstvo v roce 1900 uvádí existenci celkem 261 různých řemeslných živností.⁵¹ Pro představu jakými činnostmi se živnostníci a řemeslníci v okrese živili, myslím takovýto výčet postačí.

Okresní město bylo střediskem politickým, kulturním a hlavně obchodním. Důležitá byla pro Rychnov frekvence výročních a týdenních trhů, které lákaly do města obchodníky a kupce okresu, ale také sousedního německého rokytnického okresu, takže bylo možné v okresním městě sehnat prakticky cokoli. Menšími, ale ne méně významnými trhy se však mohly pyšnit i jiná okolní města. Nejčastěji distribuovanými potravinami na trzích v okresním městě bylo obilí (pšenice, žito, ječmen a oves), luštěniny (vika, hrách a čočka), jáhly, seno, sláma, brambory, zelí, okurky, ale i další zelenina. Nejprodávanějším zvířecím artiklem byl mladý drobný dobytek, nejvíce podsvinčata a selata. Za tímto účelem přicházeli do Rychnova čeští obchodníci z okolí Turnova, Broumova, Lanškrouna, Kunštátu, Jaroměře, Dvora

---

⁴⁹ Jiří JIZBA, *Místopis a veřejná správa Kostelecka a Rychnovska (polit. okres Rychnov nad Kněžnou)*, Vamberk: Jaroslav Čermák, 1937, s. 24–25.

⁵⁰ Tomáš KOUŘIL – Antonín SVOBODA, *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou: Tiskem a nákladem Karla Rathouského, 1924, s. 347.

⁵¹ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 34.

Králové, Železného Brodu, Litomyšle, Holic a Pardubic, ale také obchodníci z Moravy, Slezska a Kladska.⁵²

Finanční zajištění okresu provádělo několik hned peněžních institucí. V Rychnově se nacházela Městská spořitelna, Občanská záložna a Hospodářská záložna, ve Vamberku fungovala Občanská záložna a spořitelní spolek, v Kostelci také Městská spořitelna a Živnostenská záložna a v Týništi další dva finanční ústavy.⁵³

Vzhledem k velkému množství různých průmyslových závodů žilo v okrese a okolí mnoho dělníků, kteří zde pracovali. Tato vrstva pracujících se velmi často scházela, zakládala různé dělnické spolky a organizace a podílela se určitou měrou i na politickém vývoji okresu. Nejvlivnějšími dělnickými spolky v okrese byly Politický a národohospodářský spolek národnostní strany dělnictva československého – „Palacký“ vzniklý v roce 1898 a pořádající různé lidové vzdělávací kurzy.⁵⁴ Tento spolek kladl důraz na lidovou kulturu a vzdělanost, požadoval častější a volnější udělování koncesí výčepních a hostinských a požadoval vytvoření jakýchsi sociálních komisí. Mimo to také usiloval o lepší pracovní podmínky dělníků. *„Stále se nařiká na to, že dělnictvo jest zaměstnavateli přidržováno k dlouhé poměrně době pracovní, který neodpovídá jednak ani mzdě a jednak stravě a tělesné konstrukci dělníka. Ale to činí jednotliví zaměstnavatelé. Jim jaksi vzorem sloužiti by měla obec jaks zaměstnavatel a zavésti osmihodinovou dobu pracovní a přiměřenou mzdu.“*⁵⁵

Druhým významným dělnickým sdružením byl Dělnický vzdělávací a zábavní spolek Svornost, který spolu s několika obuvnickými dělníky založil v roce 1888 JUDr. Josef Martinec za účelem vzdělávání dělnictva. Spolek pořádal různé debaty jak politické, tak také o otázkách mezd a pracovních podmínek.⁵⁶ Dále zde existovaly Vzdělávací spolek „Barák“, který se dlouhou dobu snažil při příležitosti

---

⁵² SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, kart. 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 7.

⁵³ Tamtéž, fol. 10; Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 30; SOkA RK, f. AM VA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934). s. 7.

⁵⁴ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 333, sign. 1/30, kart. 95, Politické strany a spolky, fol. 63 a 66.

⁵⁵ Tamtéž, fol. 67–69.

⁵⁶ *Kostelec nad Orlicí v zrcadle času – 1. svazek*, Kostelec nad Orlicí: Město Kostelec nad Orlicí, 2016, s. 383.

stoletého výročí narození Františka Palackého o založení veřejné bezplatné čítárny za účelem pozvednutí vzdělání lidí, a Československá národní vzdělávací beseda dělnická „Komenský“.⁵⁷

Dělníci v okrese ne vždy byli spokojeni s finančním ohodnocením či úrovní života, kterou vedli, a proto se jak před válkou, tak i v době válečné konaly různé stávky, manifestace a bouře lidu. Velkou příležitostí k projevení názoru pracujícího lidu v rámci debat nebo lidových shromáždění byly vždy oslavy 1. máje. Například v roce 1905 se mohutně demonstrovalo za všeobecné hlasovací právo. V roce 1909 se místní dělníci rozhodli k vyhlášení úplné stávky „*všech obuvnických závodů v Kostelci: Kaufmanna, Poppera, Süssermana, Zabyla, Schwarze a Felsenburga aj. Stávka za mzdové požadavky trvala 6 týdnů a byla úspěšná*“. Různé nepokoje se děly každý rok včetně válečných let.⁵⁸

Politické směřování celého rychnovského okresu začaly na přelomu století určovat nově vznikající politické strany a uskupení, které zde získávaly své příznivce. Nejvýznamnějšími stranami zde byly od roku 1899 velkostatkářská Agrární strana, 1900 Strana sociálně demokratická, 1907 Česká strana pokroková, 1912 Československá strana národně socialistická a od roku 1913 Československá sociálně demokratická strana dělnická.⁵⁹

---

⁵⁷ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 333, sign. 1/30, kart. 95, Politické strany a spolky, fol. 59–61 a 74.

⁵⁸ *Město Kostelec n. Orlicí: dějinný vývoj od pravěku k dnešku*, Kostelec nad Orlicí: Městský národní výbor, 1981, s. 28.

⁵⁹ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 333, sign. 1/30, kart. 95, Politické strany a spolky, fol. 1, 2, 4 a 15; Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 34.

2 Monarchie ve válce

Velká válka – ve své době konflikt nevídané velikosti a rozsahu, který zasáhl celosvětové dění nejen v politické sféře, ale i mimo ni, a který znamenal budoucí vývoj evropského kontinentu. Válečná vřava první světové války, jak byly boje později označeny, zasáhla životy mnoha lidí, ať už se jí účastnili přímo jako vojáci bojující na jejích frontách, nebo jako občané žijící a pracující v postupně chudnoucím a živořícím zázemí.

Válka, ať už měla ve skutečnosti jakýkoliv důvod, cíl nebo účel, překvapila nejen obyčejné lidi, ale i samotné její strůjce a tvůrce, kteří na ni měli být, ale rozhodně nebyli připraveni. Mnoho předpokladů toho, jak se budou boje vyvíjet a probíhat, se samozřejmě nenaplnily.⁶⁰ V červenci roku 1914 nikoho z Čechů možná ani nenapadlo, že právě Velká válka bude klíčovým děním vedoucím ke vzniku samostatného Československého státu.

2.1 Sarajevský atentát

Sarajevský atentát na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženu spáchaný dne 28. června 1914 se stal zámkou k vypuknutí první světové války. Ve skutečnosti se dal podobný vývoj událostí v Evropě předpokládat už daleko dříve a bylo jen otázkou času, kdy tzv. sud střelného prachu, za který byla označována oblast Balkánu, povede k nějaké podobné politováníhodné události, nebo dokonce k válce. Ani bezprostředně po atentátu nikdo nečekal, že by se mohly evropské politické vody tolik rozbouřit. Jako vždy se očekávalo diplomatické ujednání věci.⁶¹ Lidé žili nadále v poklidu, práce na poli probíhaly jako normálně, zámožnější vrstvy nelenily a odjely se rekreovat na svá letní sídla, vily, do lázní nebo dokonce k moři. Všichni spoléhali na mírumilovného císaře, který by děsivou válku nedopustil.⁶²

Obyvatelé rychnovského okresu se o atentátu dozvěděli s jistým časovým odstupem na rozdíl třeba od lidí žijících v Praze, kteří měli novinky podány hned z první ruky. Informovaly je místní noviny, mezi něž patřily, například regionální

---

⁶⁰ Robert KVAČEK, *První světová válka a česká otázka*, 2. vyd., Praha: Triton, 2013, s. 11.

⁶¹ Tamtéž, s. 10.

⁶² Michael BOROVIČKA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA a kol., *Velké dějiny země Koruny české*, Praha: Paseka, 2013, sv. XII. b, s. 620.

týdeníky *Posel z Podhoří*, pozdější *List české státoprávní demokracie*, který vycházel v Rychnově nad Kněžnou, nebo plátek *Orličan – List věnovaný zájmům a potřebám všech stavů v severovýchodních Čechách*, vydávaný v Kostelci nad Orlicí. Arcivévodova sarajevská vražda musela být pro všechny lidi bez výjimky šokující. Následné reakce na tuto událost se však v mnohých částech monarchie lišily. Prorakouské kruhy byly tragickou zprávou zděšeny, ale zároveň ihned pomýšlely na pomstu a odvetu tohoto hrůzného činu. Elity v českých zemích stejně jako v ostatních částech monarchie extrémistické jednání odsoudili.⁶³ Obyvatelé českých zemí ale vesměs nijak zvlášť netruchlili, pro ně byl život spjatý hlavně s osobou císaře Františka Josefa I., za jehož vlády se většina z nich narodila. Ostatně dokládají to například paměti českého právníka, filosofa a profesora JUDr. Františka Weyra, ve kterých zmiňuje postoj Čechů ke smrti Františka Ferdinanda a jeho ženy Žofie: „*Oběti atentátu byly v českém národě velmi málo oblíbeny a neslyšel jsem, že by je byl někdo zvlášť litoval.*“⁶⁴ Tyto názory byly velmi radikální, ale i takové se mezi lidmi objevovaly.

U obyvatel rychnovského okresu to však mohlo být trochu jiné. Někteří z nich totiž mohli znát arcivévodu osobně a někteří ho alespoň mohli vidět na vlastní oči, takže pro ně nebyl nějakou cizí a vzdálenou osobností, o které nanejvýše četli v novinách. František Ferdinand d'Este byl totiž jako velký milovník lovu časným návštěvníkem rychnovského okresu, nejčastěji však mířil do častolovické obory.⁶⁵ Druhým důvodem, proč mohli občané rychnovského okresu tragédii vnímat daleko osobněji, než zbytek českého národa byla ta, že arcivévodova manželka Žofie Chotková, rozená Hohenbergová, měla v těchto končinách příbuzné. Její matka Vilemína Kinská z Vchynic a Tetova byla příbuzná jak s kosteleckým rodem Kinských, tak s častolovickými Šternberky. Proto lze považovat projevy žalu a lítosti nad smrtí těch dvou šlechticů za opravdové a od srdce.

Informaci o skonu Františka Ferdinanda a jeho choti si Rychnovští a Kosteletčí mohli přečíst v *Poslu z Podhoří* ze 4. července a v *Orličanu* z 10. července 1914. Zpráva o tzv. „*neuvěřitelné události sarajevské*“ byla v obou týdenících naprosto

---

⁶³ Michael BOROVIČKA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA a kol., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha: Paseka, 2013, sv. XII. b, s. 559–560.

⁶⁴ František WEYR, *Paměti I.*, Brno: Atlantis, 1999, s. 425.

⁶⁵ Antonín HAMAN, *K slavným častolovickým honům*, in: Sborníček Čapkova újezdního muzea v Týništi nad Orlicí, Týniště nad Orlicí: Čapkovo újezdní muzeum, 1968, sv. 2, s. 7–9.

identická a popisovala otřes a lítost rychnovských a kosteleckých obyvatel. Hned v pátek 3. července se pak v rychnovském kostele sv. Trojice konala zádušní mše k uctění zavražděných. Této mše se zúčastnilo početné smuteční obecenstvo, ve kterém byli mimo jiné úředníci a funkcionáři všech státních a samosprávních úřadů v Rychnově, ale i z okolních obcí, dále starostové, učitelé, žactvo a četnictvo, ale i obyčejní loajální lidé.⁶⁶

Přestavitele jednotlivých obcí, měst i samotného okresu projevovali „povinnou“ lítost nad sarajevskou událostí i oficiálně v podobě různých projevů a zasilání dopisů k projevení soustrasti. Například na zasedání kosteleckého obecního zastupitelstva dne 16. července 1914 vzpomněl ve svém projevu starosta Smolík památky zesnulého následníka trůnu, Právě proto, že byl i se svou manželkou častým návštěvníkem okresu.⁶⁷ Týnišťské obecní zastupitelstvo se zase dohodlo na odeslání kondolenčního psaní Nejvyšší kabinetní kanceláři ve Vídni. Plný text byl zaznamenán v protokolu ze zasedání obecního zastupitelstva ze dne 30. června 1914: „*Zastupitelstvo a občanstvo města našeho, zdrceno jsouc krutým neštěstím, jež stihlo Nejmilostivějšího našeho Císaře a Krále i celý Nejvyšší panovnický rod žalostným skonem Jeho Císařské a Královské Výsosti Nejjasnějšího Pana arcivévody následníka Františka Ferdinanda a Jeho Jasně choti, dovoluje si předložit ke stupňům Nejvyššího trůnu nejoddanější projev nejhlubší soustrasti s ujištěním neochvějně oddanosti Jeho Veličenstvu.*“ Dnes již velmi těžko posoudíme, zda šlo o povinné kroky zastupitelstva a zda s tímto prohlášením jeho členové jako lidé opravdu sympatizovali a ztotožňovali se.⁶⁸

2.2 Počátek války a mobilizace

Napětí ve společnosti, tlak působící na představitele monarchie a celková politická situace, která se už nedala vzít zpátky, vyústila v zahájení válečných bojů primárně mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem, ke kterým se postupně přidávaly

---

⁶⁶ Orličan ročník 3, č. 28 z 10. 7. 1914, s. 5, Knihovna Státního okresního archivu Rychnov nad Kněžnou (dále jen Knihovna SOkA RK), signatura (dále jen sign.) M-0033/3; Posel z Podhoří (dále jen PzP) ročník 29, č. 28 z 11. 7. 1914, s. 2. Knihovna Státního okresního archivu Rychnov nad Kněžnou (dále jen Knihovna SOkA RK), signatura (dále jen sign.) M-0032/29.

⁶⁷ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Protokoly ze schůzí obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 339.

⁶⁸ SOkA RK, fond Archiv města Týniště nad Orlicí (dále jen f. AMTY), inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

další evropské státy, dokud se válka nerozvinula do globálních rozměrů. Pamětní kniha města Vamberka velmi barvitě popisuje úvahy a pocity, jež tyto světové politické události vyvolaly. „S úžasem, bezpříkladnou rychlostí přikvapilo k nám nebezpečí války. Stáváme se svědky událostí, které nemají v dějinách rovných, rozpoutává se živelní bouře za poměrů zcela nových, za úžasných vymožeností moderní techniky, pro něž není v minulosti příkladu a jichž rozsah nemůžeme si zatím ani představit. Přišlo něco, co vystává náhle z neznáma, jako strašlivá drtivá moc, co vybuchuje jako sopka, roztrásající celý povrch zemský. Stalo se skutečností něco, co jsme jen tušili, jako hroznou nutnost budoucích věků, něco čemu nebude konečně lze se vyhnout při nynějším všeobecném napětí států. Kdo dočká se konce a jeho dosahů? ... Bylo by bezúčelno uvažovati v prvé dny, kdy naši synové na hranicích nasazují život za mocenské zájmy říše, jaký průběh a konec bude míti tato válka. Víme jen, že nejen my, ale všechna Evropa s pocity nejvážnějšími pohlíží na ta místa, kde naši bratři, synové a přátelé vyplňují rozkazy těch, jimž vloženo jest osudové rozhodování říše do rukou.“⁶⁹

Obyvatelé si nebyli jisti, co je čeká, ale věděli, že to nebude nic dobrého. Někteří z nich si totiž ještě pamatovali, jak se žilo během prusko-rakouských bojů v roce 1866, jaké je to mít strach o své blízké nebo nemít co jíst. A to je děsilo. „Smutek zahostil v přečetných rodinách. Kdož mohl říci z mladých mužů, že vrátí zdrav a že se vrátí vůbec? A žal byl tím větší, že český člověk byl volán do zbraně za věc a zájmy, než nebyly jeho, za zájmy cizí. Habsburkové a Vídeň dokázali vrchovatě svoji věrolomnost a své nepřátelství k národu našemu, kde mohlo býti pro ně nadšení? Již tehdy v mnohém srdci, přeplněném bolem, hárala touha, aby dějinná spravedlnost dal drtivě pocítit tíhu svého rozhodnutí těm, kdož tak svévolně rozdmýchali požár světové války!“⁷⁰

Než se obyvatelé nadáli, začaly v obcích a městech množit a doslova svítit žluté vyhlášky svolávající domobranu na nařizující částečnou mobilizaci vojenských sil. Týništská kronika pamatuje, že „dne 27. července 1914 o 8 hod. 10 minutách dopoledne přichvátal na vozíku doručovatel Kavach z Rychnova, který předal na městském úřadě starostovi p. Otokaru Pittrovi 14 mobilisačních vyhlášek a další

---

⁶⁹ SOKA RK, fond Archiv města Vamberka (dále jen f. AMVA), inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. s. 9–10.

⁷⁰ Tamtéž, s. 12.

listiny mobilizační. Vyhlášky ty byly o 8. hodině a 15 minutách dopol. vylepeny a o 8. hodině a 30 minutách bubnem prohlášeny.⁷¹ Svolávání tak byli muži do zbraně, aby splnili svou povinnost vůči Rakousko-Uherské monarchii. Srocovali se a nastupovali do služby podle příslušných vojenských legitimačních listin, kterými byly určovací a svolávací lístky.⁷² Vojáci se v rámci částečné mobilizace, která se netýkala nováčků a náhradníků, měli dostavit do místa určení podle svého svolávacího lístku, ostatní záložníci do speciálních vyzbrojovacích stanic, které měly uvedeny ve svých vojenských a zeměbranceckých pasech.⁷³ Naděje na brzké ukončení války byly smazány, když se ve městech začaly od 10 dopoledne dne 1. srpna 1914 objevovat nové mobilizační vyhlášky týkající se tentokrát už všeobecné mobilizace.⁷⁴

Nádraží obcí v okrese se tak ve dnech odjíždění mužů do svolávacích míst zaplnily rodinami loučícími se se svými manžely, otci, bratry, švagry a kamarády. V pondělí 27. července 1914 odjížděli první muži z Vamberka. *„Od otevření dráhy a zahájení jízdy na lokálce Doudleby – Vamberk – Rokytnice nebyl takový nával ve stanici vamberské a ještě víc doudlebské... Od skladiště až po budovu pro lokomotivy zástup jako zeď: muži, ženy, děti, vojáci – nevojáci, vyprovázející - odjíždějící. Tu pláč – tu smích, který ale do hostí drásal. Všechny stavy od dělníka – po inteligenta tu zastoupeny. Jablko by nebylo zástupem propadlo!*⁷⁵

Vojáci z Rychnovského okresního hejtmánství rukovali do územně nejbližší situovaných pluků, kterými byly 18. pěší pluk ((k. u. k. Infanterieregiment Nr. 18) v Hradci Králové, 30. zeměbrancecký pěší pluk (k. k. Landwehr Infanterieregiment Nr. 30) a 30. domobrancecký pěší pluk (k. k. Landsturm Infanterieregiment Nr. 30) oběma nacházejícím se ve Vysokém Mýtě, dále pak k 11. zeměbranceckému pěšímu pluku (k. k. Landwehr Infanterieregiment Nr. 11) a 11. domobranceckému pěšímu pluku (k. k. Landsturm Infanterieregiment Nr. 11) oběma sídlícím v Jičíně. Někteří

---

⁷¹ SOKA RK, fond Drobné fondy Týniště nad Orlicí (dále jen f. DFTY), inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 2.

⁷² SOKA RK, fond Archiv města Dobruška (dále jen f. AMDO), inv. č. 1023, kart. 443, Mobilizační vyhlášky, svolání a výzvy 1914–1919.

⁷³ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 504, sign. 4/29, kart. 111, Mobilizace.

⁷⁴ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 3.

⁷⁵ SOKA RK, fond Archiv města Vamberka (dále jen f. AMVA), inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 12–13.

jedinci pak nastupovali například do některých dělostřeleckých praporů, kanonových pluků či k hradeckým polním myslivcům nebo houfnicovým divizím fungujícím pod vojenským velitelstvím v Litoměřicích. Někteří také působili u specializovaných jednotek jako železničních pluků, automobilových oddělení nebo telegrafních pluků, které měly více doplňovacích odvodů.⁷⁶ Při nastupování vojenské služby v první výzvě prý podle zápisů kroniky Týniště nad Orlicí nastaly zmatky. Tři měsíce před vypuknutím mobilizace bylo změněno místo shromažďování povolanců z Vysokého Mýta na Jičín, což si údajně mnozí muži neuvědomili a po dopravení do Vysokého Mýta museli být transportováni do Jičína. „V Jičíně pak bylo tolik branců, že mnozí z nich až 3 dny jezdili domů, než přišla řada na jich vypravení.“⁷⁷

---

⁷⁶ Portál Velká válka. *Kde bojoval můj pradědeček?* [online], 2011 [cit. 2017-05-10]. Dostupné na: <http://www.velkavalka.info/mista-jednotky.php>. Srov. Vojenský ústřední archiv. *Databáze padlých v 1. světové válce* [online], 2017. Dostupné na: <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>.

⁷⁷ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 2.

3 Hospodářská situace

Vypuknutí Velké války mělo fatální dopad na fungování zázemí všech zúčastněných zemí. Všechny složky hospodářství byly podřízeny válečným záměrům, všechno ostatní, co nesouviselo s válkou, bylo upozaděno. Rozhodujícím faktorem bylo, že Rakousko-Uhersko nebylo na takovou situaci a tlak připraveno, proto se velmi často stávalo, že zásobování v monarchii kolabovalo a do některých částí země se určité potraviny a věci vůbec nedostávaly. Konkrétní situace na Rychnovsku nebyla až zas tak tragická. Jelikož šlo o venkovský okres, nouze o zemědělské produkty, až na některé výjimky, tu nebyla tak velká, ale například nezaměstnanost v okrese velmi rychle stoupala. Válečné dopady se stejně jako jinde projevíly také odlivem pracovní síly na frontu, nedostatkem výrobního materiálu pro místní podniky, vystupňováním cen předmětů denní spotřeby a spotřebního zboží na maximum a též zavedením přidělového systému dle potravinových lístků.

3.1 Finanční záležitosti a válečné půjčky

Již před válkou nebyla finanční situace okresních měst nijak zvlášť dobrá. Mnohé z nich už v té době hospodařily ve svých rozpočtech s nemalým schodkem, který byl pravděpodobně způsoben mnohými investicemi do modernizace a rozvoje měst a obcí.⁷⁸ Během války se situace vyhroutil natolik, že se obce již ze ztrátových rozpočtů nedostaly a musely se snažit, držet deficit financí alespoň v únosné míře, aby nebankrotovaly. Rychnov nad Kněžnou jako okresní město, sídlo hejtmanství a místo kde se rozhodovalo o budoucnosti oblasti, hospodařil po celou dobu války s poměrně vysokými deficity. Již v roce 1914 se nemohlo počítat s chybějícími 50 578 K⁷⁹, avšak do roku 1915 se městu podařilo finanční ztrátu nepatrně snížit a to na 49 016 K⁸⁰. S novým rozpočtem pro rok 1916 se deficit opět zhoupal na 57 906 K⁸¹ a v příštím roce opět klesl na 49 571 K. V posledním roce války chybělo v obecní kase přes 65 235 K, což bylo nejvíce za celou dobu války.⁸² Město Kostelec na tom bylo s finančním hospodařením z počátku o něco lépe. Kromě posledního válečného

---

⁷⁸ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, kart. 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 11.

⁷⁹ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 1392, kart. 125, Obecní rozpočty, fol. 797.

⁸⁰ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 878, kn. 228, Kniha ze schůzí obecního zastupitelstva 1912–1923.

⁸¹ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 1392, kart. 125, Obecní rozpočty, fol. 687.

⁸² SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 878, kn. 228, Kniha ze schůzí obecního zastupitelstva 1912–1923.

roku chyběly městu peníze maximálně do deseti tisíc. V letech 1914 a 1916 to byly schodky ve výši 5 731 K⁸³ a 6 664 K.⁸⁴ Rok 1915 byl významný, protože se Kosteleckým povedlo najít v rozpočtu peníze navíc. Přebytek ve výši 4 621 K pak byl věnován na stavbu nouzové silnice z Kostelce do Zdelova.⁸⁵ Rok 1917 nečekaně přinesl obrovské zásobovací problémy a takové finanční vyčerpání, že rozpočet na rok 1918 byl schválen se schodkem 65 237 K.⁸⁶ Při porovnání hospodaření obou těchto v okrese významných měst možná platilo, že právě proto, že se Rychnováci museli již od počátku války potýkat s velkými dluhy a nedostatkem peněz, věděli pak, kde a na čem mohou šetřit a jak moc si musí utahovat opasky, aby se dočkali konce války a jejich dluhy se nedotýkaly astronomických výšek. Kosteletí naopak takovou ztrátu ze začátku neměli, dokonce se dostali i do plusových hodnot, což je možná mohlo uklidnit, že až tak špatně nebude. A proto je možná rok 1917, který přinesl velké obtíže v hospodářství, a počala se projevovat celková krize, překvapil tak, že nebyli na takové výdaje k zabezpečení fungování města a jeho okolí připraveni a skončili s peněžní ztrátou. S problémy se potýkal i celý okres, který na v roce 1918 hospodařil se schodkem 144 312 K.⁸⁷

Peníze města a obce získávaly různými způsoby. Často byly při schvalování rozpočtů procentuálně navyšovány obecní daně, ať už šlo o daně z příjmů nebo z potravin, nejvíce z vína a lihovin.⁸⁸ Další možností jak obstarat nějaké peníze byl prodej nebo pronájem obecních prostor či obecních pozemků. Záleželo na konkrétním druhu nemovitosti, ale při tehdejších poměrech nebyl o tyto nabídky příliš velký zájem.⁸⁹ Nakonec se také přistupovalo k prodeji obecních zásob, což mělo i dopad na zásobování okresu.

I přes velké finanční problémy se obce snažily účastnit se vypisování tzv. válečných půjček, což bylo tak trochu i loajální povinností všech občanů.

---

⁸³ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 338.

⁸⁴ Tamtéž, s. 374.

⁸⁵ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918.

⁸⁶ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 387.

⁸⁷ SOkA RK, fond Okresní zastupitelstvo Rychnov nad Kněžnou (dál jen f. OZRK), inv. č. 74, kn. 74, Zápisy ze schůzí Okresního výboru, s. 459.

⁸⁸ SOkA RK, fond Obecní úřad Borohrádek (dále jen f. OÚBO), inv. č. 107, kn. 6, s. 668.

⁸⁹ SOkA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

Největší měrou se u nás podílely Rychnov, Kostelec a Týniště, i když to v mnohých případech znamenalo, že si města musela peníze k upsání válečné půjčky nejdříve sama půjčit a to třeba u Zemské banky. Tabulka č. 4 ilustruje srovnání jednotlivých upsaných částek na osm válečných půjček.

Tabulka č. 4: Srovnání upisovaných částek na válečné půjčky městy Rychnovem n./Kn., Kostelcem n./Orl. a Týništěm n./Orl.⁹⁰

	Rychnov n./Kn.	Kostelec n./Orl.	Týniště n./Orl.
I. půjčka	<i>údaje nejsou k dispozici</i>	5 000 K	neúčast města
II. půjčka	14 000 K	10 000 K	5 000 K
III. půjčka	20 000 K	15 000 K	10 000 K
IV. půjčka	20 000 K	7 000 K	2 600 K
V. půjčka	20 000 K	5 000 K	<i>údaje nejsou k dispozici</i>
VI. půjčka	5 000 K	5 000 K	20 400 K
VII. půjčka	5 000 K	5 000 K	<i>údaje nejsou k dispozici</i>
VIII. půjčka	10 000	5 000 K	<i>údaje nejsou k dispozici</i>

Se vzniknutým válečným stavem byla také ohrožena činnost místních peněžních ústavů, a to především náhlými hromadnými a neodůvodněnými výběry financí. Obyvatelstvo muselo být pro jistotu poučeno, že ze strany finančních institucí nezhrozí žádná ztráta či znehodnocení peněz.⁹¹ Stoprocentní jistotu však nikdo mít nemohl. Na mnoha místech se také rozmohl nešvar shromažďování drobných mincí, kterých se v obchodech najednou nedostávalo. Lidé se domnívali, že mít peníze kovové je jistější, než mít ty papírové. Báli se, že ztratí hodnotu. Nikdo jim však tehdy nemohl říci, že s devalvací měny by byly znehodnoceny všechny typy platidel, tedy i mince. Mohlo to způsobit zbytečný rozruch a paniku.⁹² Některé podniky byly nuceny díky nedostatku peněz vytvořit si své vlastní tzv. pokladniční poukázky,

⁹⁰ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 878, kn. 228, Kniha ze schůzí obecního zastupitelstva 1912–1923; SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 439, kart. 46, Rakouské válečné půjčky, fol. 12, 21; SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918; SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 392; SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 209; SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

⁹¹ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 520, kart. 53, Rostlinná výroba – obilí 1915–1938, fol. 2.

⁹² Posel z Podhoří (dále jen PzP) ročník 29, č. 31 z 1. 8. 1914, s. 2, Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/29.

aby mohly dělníkům vyplácet jejich týdenní mzdu. Poukázky byly založeny hotovostí složenou na obecním úřadě nebo u nich samých. Takto jednala např. firma pana Bednáře, která vydávala poukázky v hodnotě 1 K 50 h již 20. srpna 1914, 12. února 1915 a 5. června 1915. Podobně na tom byla i firma pana Hernycha.⁹³

3.2 Průmysl, nezaměstnanost a nouzové práce

Rychnovské hejtmanství jako poměrně rozvinutá průmyslová oblast bylo z hlediska průmyslu a práce na počátku války zcela ochromeno. Nikdo nečekal, že válka udeří takhle záhy, proto nikdo nebyl připraven. S odlivem kvalitní a produktivní dělné síly do bojů se veřejnost velmi obávala zavírání některých podniků a rychle stoupající nezaměstnanosti. Okresní válečná úřadovna však ubezpečovala, že situace není tak černá, jak se očekávalo. Mnohé z okresních obuvnických a textilních podniků a továren získalo prý státní objednávky na nejrozmanitější výrobky a tím byla jejich činnost udržena v chodu.⁹⁴

Hned v srpnu 1914, krátce po vyhlášení všeobecné mobilizace, oznamovaly obecní úřady, že díky válečným událostem posledních dní hrozí úplné zastavení železniční dopravy a poštovního spojení. Nastala obchodní a úvěrová nejistota a byl paralyzován průmysl a obchod. Objevovaly se stále větší rozpaky z nutně se blížící vysoké míry nezaměstnanosti dělnictva, jelikož opravdu mnoho firem oznámilo plán blízkého zastavení prací. Mezi první takové patřila vamberecká kruhová cihelna a továrna šamotových výrobků a kamen pana Josefa Suchánka, textilní závody firmy Jan Hernych a syn a Antonín Bednář a synové.⁹⁵ Již v polovině srpna byly nuceny zastavit výrobu další továrny, tentokrát Kostelecké: Felsenburgova, bratří Kaufmanů a spol., Paca a Klumpricht, Ferdinand Schwarz, Jindřich Süssermann, Jaroslav Kratochvíl, Panské cihelny, Josef Baše a Hernychova továrna v Doudlebách. Bez práce se tedy ocitlo celkem 482 osob.⁹⁶ Válka omezila výrobu v rychnovských a vambereckých textilních továrnách, ale úplně ji nezastavila. V některých byl provoz omezen jen na některé dny. Existovaly zde však také závody, které během války prosperovaly a svou výrobu díky skvělému odbytu dokonce rozšířily. Mezi

⁹³ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 19.

⁹⁴ PzP 29, č. 51 z 19. 12. 1914, s. 2. Knihovna SOkA RK, sign. M-0032/29.

⁹⁵ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 311, kart. 14, Válečné rekvizice, fol. 59.

⁹⁶ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 485, kart. 48, Nouzové válečné sbírky, f. 22.

tyto šťastlivce patřila uzenářská továrna pana Jindřicha Kubiase nebo parní pila bratří Hájků. Odbytištěm jejího dřeva se totiž stala stavba barákových nemocnic v Pardubicích.⁹⁷

Nepříznivé válečné poměry způsobily též krachy a mizení některých živností. Buď se tak dělo kvůli poklesu potřeby daného řemesla, nedostatku peněz k jeho provozu, nebo kvůli odchodu jeho mistrů a tovaryšů do bojů.⁹⁸ V Rychnově se o zachování některých živností, jejichž provozovatelé museli narukovat, snažili jak občané, tak především učitelé z Živnostenské školy. Za tímto účelem vznikla v březnu 1916 Komise pro péči o opuštěné živnostenské závody, která se o tyto živnosti starala.⁹⁹ Obyvatelé Vamberka měli snahu udržet v obci tradiční krajkářské řemeslo i vzhledem k velkému počtu nezaměstnaných krajkářek. Obec požadovala nouzovou půjčku ve výši 50 000 K ze státních peněz. Řešením této neblahé situace mělo být skupování vyrobených krajků obcí za použití právě těchto vypůjčených peněz a jejich následný prodej po ustálení poměrů. Z peněz za prodej měl postupně státní dluh umořován. Žádosti však bohužel nebylo vyhověno a krajkářství skomíralo dál.¹⁰⁰ Jedinou možností, jak udržet podniky a řemesla při životu, bylo plnění nějaké státní zakázky na výrobu ve válce potřebných produktů. Na tom vydělávalo především krejčovské řemeslo, kdy krejčí pomáhali šít různé druhy oblečení pro vojáky v poli. Nakonec se i vamberecká odborná krajkářská škola mohla podílet na šití prádla pro vojsko. Bylo zde zhotoveno přes 30 000 garnitur, kdy každá garnitura představovala jednu košili a jedny kalhoty.¹⁰¹ Válka také nezasáhla činnost koželužny firmy Josefa Seykory a synové a obuvnické továrny pana Jindřicha Poppera,¹⁰² které díky obstarání materiálu vyráběly boty pro vojáky – 1 pár za 22 K.¹⁰³

Mocnářství bylo válkou odtrženo od možnosti dovozu přádelných látek. Díky tomu se stala klíčovou tuzemská výroba a s ní stoupla i důležitost rychnovského okresu a jeho kvalitního a rozvinutého textilního průmyslu. Prvním krokem bylo

---

⁹⁷ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 24.

⁹⁸ Tamtéž, s. 57–58.

⁹⁹ SOkA RK, f. AMRK, inv. č. 555, sign. 7/12, kart. 114, Průmysl 1850–1944, fol. 163.

¹⁰⁰ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 81, kn. 59, Kniha zápisů schůzí městské rady 1914–1918, s. 15 a 28.

¹⁰¹ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 45.

¹⁰² SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 565, kart. 55, Seznamy nezaměstnaných, f. 4.

¹⁰³ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 38.

rozšíření pěstování lnu a konopí do nových oblastí, ale také hledání nových náhradních plodin, jež by mohly sloužit k výrobě textilních vláken. V úvahu přicházela možnost využití chmelových úponků, kopřiv nebo rostliny zvané klejicha hedvábná.¹⁰⁴ Při hledání materiálu, který by úplně nahradil textilní látku při výrobě oblečení, ubrusů či ručníků, se zkoušelo tyto věci vyrábět z papíru. Podle borohrádecké kroniky se tradovalo, že do konce roku 1917 budou lidé nosit i papírové šaty.¹⁰⁵ Nápad však realizovatelný nebyl.

Podniků, které musely svou činnost přerušit, bylo mnoho. Díky tomu se také velké množství lidí ocitlo bez práce. Městský úřad v Kostelci uvádí, že v polovině srpna 1914 činil v počet nezaměstnaných v obci přes 460 osob. Klesl však díky tomu, že dvě místní výše zmíněné obuvnické továrny získaly státní zakázky na výrobu obuvi, tudíž se mnoho dělníků a dělnic mohlo vrátit do svých původních zaměstnání. I přesto zde však bylo 6 nezaměstnaných mistrů a cca 98 dělníků, dělnic a pomocníků.¹⁰⁶ Stav nezaměstnaných z prosince 1917, který uvádí firma Jan Hernych a syn z Vamberka – celkem 116, z toho 24 dělníků a 92 dělnic.¹⁰⁷

Doporučeno proto bylo aktivní využívání veškerého dělnického potenciálu, který když jeho zaměstnavatelský závod zastaví práci, byl ihned najat a zaměstnán jinde, aby nepřišla jeho síla nazmar.¹⁰⁸ Objevoval se i nedostatek expertů a znalců v různých oblastech. Pocitěno to bylo například při nemožnosti najít kompetentní osoby, které by bylo možné zařadit např. do žňových komisí.¹⁰⁹ Pro řešení otázky nezaměstnanosti dělnictva vznikl na příklad v Kostelci nad Orlicí jakýsi pomocný dělnický výbor, který se tímto problémem zabýval. Pomocný dělnický výbor se společně s obecní správou se snažil situaci řešit. Adekvátním řešením se tak stalo zprostředkování tzv. nouzových prací, které byly poměrně efektním řešením nedostatku práce.¹¹⁰

Nouzové práce představovaly uměle vytvářené pracovní příležitosti, například různé lehké lesní a polní práce, pomoc při úpravách a budování komunikací

---

¹⁰⁴ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 521, kart. 53, Pěstování ostatních zemědělských plodin, fol. 9.

¹⁰⁵ SOKA RK, f. OÚBO, inv. č. 107, kn. 6, Pamětní kniha městyse Borohrádku, s. 670–672.

¹⁰⁶ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 567, kart. 55, Nouzové práce, f. 28.

¹⁰⁷ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 311, kart. 14, Válečné rekvizice, fol. 52–55.

¹⁰⁸ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 520, kart. 53, Rostlinná výroba – obilí 1915–1938, fol. 3.

¹⁰⁹ Tamtéž, fol. 17.

¹¹⁰ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 345–346.

či oprava, čištění příkopů a stavba kanalizací.¹¹¹ Mezi tyto nouzové stavby se zařadilo například budování okresních silnic Velká Čermná – Malá Čermná – Malá Čermná-nádraží, místní silnice ve Zdelově a v Čičová, silnice Borohrádek – Poběžovice – Chvojno, Lično – Libel – Černíkovice. Na tyto již dříve vypracované projekty byla poskytnuta státní subvence ve výši 75 tisíc korun. Dále se zde budovala okresní silnice Skuhrov – Debřec – Lukavice a Týniště nad Orlicí – Křivice. Kromě staveb okresních komunikací byla k nouzovým pracím také zařazena protipovodňová úprava říčky Bělé.¹¹² Tyto nouzové práce probíhaly pod dohledem okresního výboru.¹¹³ Řadily se sem také různé výjimečné pracovní příležitosti. Jednou z nich byla nabídka vamberecké firmy Jan Hernych a syn, která od listopadu 1914 do nového roku 1915 nabízela práci asi stovce švadlen, jejichž prací mělo být šití vojenských flanelových košilí. Veškerý materiál měl být dodán švadlenám k domácí práci a platba za jednu košili činila 22 haléřů.¹¹⁴ Nezaměstnanost se díky těmto akcím dařilo držet na uzdě. Zbylí nezaměstnaní, kteří nesehnali nouzovou práci, alespoň pobírali peněžité podpory a mohli odebírat pokrmy z veřejných stravoven.¹¹⁵

3.3 Zemědělství, zásobování, rekvizice

Druhou a neméně klíčovou a válkou poznamenanou oblastí hospodářství bylo hned po průmyslu zemědělství. Nejen, že mu nepřidával přepečlivý státní dohled, neustále se opakující soupisy úrody a jejich následné odvody, ale také úrodě nepřálo ani tehdejší počasí. Pamětní kniha města Vamberka se v roce 1916 zmiňuje o tuhé zimě, suchém jaru a parném létě, které přineslo neúrodu brambor, píce a žita. Pomálu bylo také jablek a hrušek a švestky skoro nebyly.¹¹⁶ Kostelecká kronika zase bědovala nad velmi silným mrazem, který se objevil v týdnu od 8. do 15. května 1915 a který napáchal rozsáhlé školy na polích a v zahradách.¹¹⁷

Dalším problémem byl odchod zdatných pracovníků na frontu v době žní, který znamenal v nastávajícím období sklizně hospodářských plodin obrovský

---

¹¹¹ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 567, kart. 55, Nouzové práce, f. 28–29.

¹¹² PzP29, č. 51 z 19. 12. 1914, s. 2. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/29.

¹¹³ SOKA RK, f. AMTY), inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

¹¹⁴ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 567, kart. 55, Nouzové práce, f. 20.

¹¹⁵ Tamtéž, f. 28–29.

¹¹⁶ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 64.

¹¹⁷ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 31.

problém. Úkolem okresního hejtmanství a obecních výborů bylo za tímto účelem adekvátní zabezpečení volných pracovníků.¹¹⁸ Žně byly z hlediska zásobovacího velmi důležité, jelikož na nich závisela celková produkce a obživa okresů. Nedostatek pracovníků pro sklizeň obilí a jeho výmlat se řešil nejrůznějšími způsoby. Některé pracovníky mohl zprostředkovat okres, například z oblasti uvolněných dělnických sil z průmyslových závodů, využívalo se též válčených zajatců a do lehčích prací se zapojovala i školní mládež. Občas se stávalo, že byli z vojenské služby uvolněni muži na jakousi žňovou dovolenou nebo byla obci na výpomoc přidělena speciální pracovní skupina.¹¹⁹ Pracovní oddíly k pracím v zemědělství jednotlivým obcím nebo jednotlivcům přiděloval Zemský ústřední úřad práce v Praze. Takový oddíl tvořilo zpravidla 20 mužů pod vedením poddůstojníka, který na ně měl dohlížet.¹²⁰ Tyto pomocné pracovní skupiny pak byly na venkově vítány s otevřenou náručí. Ne vždy se však vojáci-zemědělci chovali v obci, tak jak měli. Dne 19. srpna 1916 musel například obecní úřad v Solnici řešit problém s vojenským pracovním oddílem, jenž mu byl přidělen na práci kvůli nedostatku válečných zajatců, o které obec žádala. Muži měli pracovat za výdělek, který byl v Solnici obvyklý. Ubytování oddílu zajišťoval žadatel, stravné bylo hrazeno obcí. Bohužel oddíl požadoval daleko vyšší peníze, než mohli Solničtí nabídnout – náhradu stravného a pracovní přídatky stanovované okresním úřadem a všemožně si vymýšleli proč a na co. Situaci muselo řešit a urovnat rychnovské hejtmanství.¹²¹

Kvůli hromadícím se škodám na polích se některé obce usnesly vytvořit hlídky polních hlídačů, kteří by na klid na polnostech dohlíželi. Bylo tak rozhodnuto kvůli stále častěji objevujícím se krádežím úrody, zejména brambor.¹²² Mělo se hlídat především v noci, kdy bylo daleko jednodušší úrodu na polích rozkrádat. Noční hlídky trvaly od deváté hodiny večerní do čtvrté hodiny ranní. V tomto hlídkování se za drobnou úplatu, která činila 1–1,50 K, uplatnilo i mnoho doposud

---

¹¹⁸ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 520, kart. 53, Rostlinná výroba – obilí 1915–1938, fol. 2.

¹¹⁹ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 522, kart. 53, Komise pro žně.

¹²⁰ SOKA RK, fond Archiv města Solnice (dále jen f. AMSO), inv. č. 661, sign. 8, kart. 100, Srbští a ruští zajatci 1917–1918, fol. 5.

¹²¹ Tamtéž, fol. 4–5.

¹²² SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 81, kn. 59, Kniha zápisů schůzí městské rady 1914–1918.

nezaměstnaných. Nedbalé hlídkování bylo ale trestáno.¹²³ Dalším škůdcem úrody kromě lidí byli také holubi. V březnu 1915 byla c. k. okresním hejtmanstvím vydána vyhláška ukládající jejich odstřel, protože poškozovali jarní osivo a tím ohrožovali úrodu. O tuto práci se měli postarat polní hlídači a městský lesní personál. Zastřelení holubi měli být odevzdáni příslušnému obecnímu úřadu, který, pokud se o ně nepřihlásil jejich majitel a nezapltil pokutu za poškozování úrody, následně povolil jejich dražbu.¹²⁴

V neposlední řadě zemědělství škodilo také přílišné řízení z nejvyšších ministerstev, která se ohlížela jen na co největší zisk a následný výdělek. Například bylo nařízeno zvýšené pěstování zeleniny, která získala nový význam ve výživě lidu během války. Důležitou roli při výběru druhů hrála nenáročnost plodiny, její výživová hodnota pro člověka, rychlá možnost spotřeby či trvanlivost. C. k. společnost pro zahradnictví ve Vídni doporučovala pěstovat rané brambory, hrách, fazole, řepu, tuřín, mrkve, zelí a kapustu.¹²⁵ C. k. ministerstvo orby řídilo, co se má osít, kdy se to má osít, kdo všechno se má do pěstování zapojit a kdy se má plodina také sklídit. Dne 3. března 1916 bylo ministerstvem doporučeno zvýšit pěstování máku a lnu za účelem získávání rostlinných olejů z jejich semen.¹²⁶ Vyhlášována byla také povinnost hospodářů osít na jaře své orné pozemky, tak aby byla zabezpečena alespoň nějaká úroda a potencionální sklizeň¹²⁷ a speciální ministerské nařízení ukládalo zemědělcům vždy nejpozději do 15. dubna osít veškeré volné plochy svých polí obilím. Problémem bylo, že většina rolníků neměla pro osev dostatek potřebných zrn. Tuto situaci opět musela řešit c. k. okresní hejtmanství.¹²⁸

Zásobování a zajištění výživy bylo klíčovým problémem v zázemí, se kterým se musely potýkat jak zemská vláda, tak i ty nejmenší samosprávné jednotky. Jak se záhy po vypuknutí války ukázalo, Rakousko-Uherská monarchie nebyla na tyto skutečnosti vůbec připravena. Mít bez starostí co jíst se pro mnohé brzy stalo luxusem. Bylo nově nutno se uskromnit a i to většinou nestačilo.

---

¹²³ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 167–168.

¹²⁴ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 587, kart. 58, Zásobování obyvatelstva, f. 228.

¹²⁵ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 521, kart. 53, Pěstování ostatních zemědělských plodin, fol. 4–5.

¹²⁶ Tamtéž, fol. 2.

¹²⁷ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 520, kart. 53, Rostlinná výroba – obilí 1915–1938, fol. 1.

¹²⁸ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 198.

V Rychnově nad Kněžnou byla na dobu války vytvořena tzv. válečná komise měst politického okresu Rychnovského. Komisi tvořili vždy dva zástupci z Kostelce n. Orli., Rychnova n. Kn., Solnice, Týniště n. Orli. a Vamberka. Úkolem a účelem této skupiny bylo zabezpečení zásobování obyvatelstva, pokud možno zbožím se stejnou kupní i prodejní cenou, dohled nad stanovováním maximálních cen nejnужnějších potravin, dále boj s nezaměstnaností obyvatelstva ve spolupráci s okresní válečnou komisí a také projednávat další jiné následkem války vzešlé záležitosti, jako na příklad rekvizice potravin či dobytka a dohlížet na spravedlivé rozdělování těchto břemen mezi daná města. Schůze komise se střídavě konaly v Rychnově a v Kostelci.¹²⁹ Doporučeno aby si jednotlivé obce okresu samy vytvořily přiměřené zásoby potravin na horší časy.¹³⁰

V červenci roku 1915 bylo přistoupeno ke zřízení okresní aprovizační ústředny v čele s okresním starostou dr. Langrem. Dále byli členy předseda Hospodářského obilného skladiště pan Rozum, obchodník Josef Hányš, mlynář Hlaváček, pekař Felcman, předseda vambereckého zásobovacího výboru František Boháč a Augustin Dohnálek za konzumní dělnický spolek.¹³¹ V rámci zásobování byl zaveden přidělový systém, na který tato ústředna jako jedna z hlavních institucí dohlížela. Shromážděné potraviny byly vydávány pouze na základě speciálních přidělových lístků. Jako první byl v okrese zaveden přidělový systém na chleba a mouku a to 1. dubna 1915 jmenovitě pro Dlouhou Ves, Panskou Habrovou, Lipovku, Rychnov nad Kněžnou, Slemeno, Častolovice, Kostelec nad Orlicí a Tutleky.¹³² Ostatní obce se přidaly záhy. Ke kontrole správného fungování přidělového systému si museli pekaři, obchodníci a hostinští ústřížky od jednotlivých potravních poukázek schovávat a odevzdávat je pro kontrolu správného výdeje jednotlivých produktů.¹³³ Kromě chleba a chlebovin byly zavedeny potravinové lístky na brambory, tuk a tukové výrobky, kam patřily například sádlo, slanina, máslo či margarín, kávu a kávové směsi, mýdlo a mýdlový prášek.¹³⁴ Od dubna 1918 byly vydávány legitimace na maso, kterého bylo velmi málo. Muselo být provedeno rozdělení

---

¹²⁹ SOKA RK, f. AMSO, inv. č. 665, sign. 12, kart. 100, Válečná komise měst politického okresu Rychnov nad Kněžnou, fol. 1.

¹³⁰ SOKA RK, f. OZRK, inv. č. 74, kn. 74, Zápisy ze schůzí Okresního výboru, s. 94.

¹³¹ Tamtéž, s. 219–220.

¹³² SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 587, kart. 58, Zásobování obyvatelstva, f. 50.

¹³³ Tamtéž, f. 49.

¹³⁴ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 600, sign. 8/25, kart. 118. Potravinové lístky.

obyvatelstva nazývané rajónování do skupin zákazníků jednotlivých řezníků, aby se spotřeba masa rovnoměrně rozdělila, a všichni občané včetně samotných zpracovatelů masa se museli řídit pokyny vyhlášenými obecními úřady.¹³⁵

I přes přidělový systém, který zpočátku fungoval, bylo jídla a jiného zboží málo a stály se na něj dlouhé fronty. Pamětní kniha města Borohrádku píše: „*U pekařských a jiných potravinářských obchodů stojí dlouhé fronty lidu a čekají, až na ně přijde řada, aby si koupili na úř. výkaz bochníčků chleba nebo několik dekagramů špeku neb jiných poživatin. Dva, tři policisté udržují frontu v pořádku, aby nikdo nepředbíhal a netlačil se vpřed. Zboží dnes většinou nestačí ani na polovinu fronty a výkazy propadají.*“¹³⁶ „*Před několika měsíci stačilo postavit se do fronty ve 4 hod. ráno, aby dotyčný v 8 nebo v 9 hod. dopoledne obdržel svojí dodávku 10 dkg syrového špeku na týden. Za nějakou dobu bylo však nutné přijít v 10 hod. večer, nejdéle o půlnoci, aby toto množství jednotlivců obdržel. Nyní se řadí fronty až 48 hod. před otevřením krámu neb prodejny.*“¹³⁷ Fronty se stály také na brambory nebo na tabák. Přesto, že se v Kostelci nacházel jeho hlavní sklad, dodávající kuřivo do 110 trafik a od roku 1897 i do Rychnova.¹³⁸ Dlouhé fronty před trafikami pana Karase či rodiny Dvořákových můžeme vidět na fotografiích v příloze K.¹³⁹

Základní zásobovací problém se týkal samozřejmě potravin, obzvláště brambor, mouky a pekařských výrobků, kterých se dostávalo velmi málo. Oba soudní okresy jak rychnovský, tak kostelecký měly každý svou okresní úřadovnu pro rozdělování mouky, nad nimi byla okresní zásobovací komise pro celé hejtmanství. Politický okres Rychnov měly zabezpečit mlýny v Borohrádku, Týništi, Pekle a Záměli. Kritizováno však bylo, že jejich mlynáři byli odveleni na frontu, ačkoliv by byli daleko potřebnější doma u svého řemesla.¹⁴⁰ Okres a jeho města se musely starat o to, aby nebyly mouky buď hromadně skupovány obchodníky, kteří by je prodávali lidem za draho, a také aby nebyl tento artikl skoupen

---

¹³⁵ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 332, kart. 16, Zásobování masem a masnými výrobky, fol. 37–39.

¹³⁶ SOKA RK, f. OÚBO, inv. č. 107, kn. 6, s. 672.

¹³⁷ Tamtéž, s. 673.

¹³⁸ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 37.

¹³⁹ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 587, kart. 58, Zásobování obyvatelstva, fol. 79/1–3.

¹⁴⁰ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 334, kart. 16, Zásobování chlebem a moukou, fol. 23–25.

pro vojsko.¹⁴¹ Dbáno muselo být také na to, aby se na venkově neprodával ječmen, který byl primárně určen jako krmivo pro mladý dobytek, jelikož se obce bály nedostatku hovězího masa.¹⁴²

Panoval také strach z hromadného odnášení mouky a dalších potravin do okolních obcí. Takovéto jednání působilo v matkách, jejichž rodiny kvůli tomu téměř hladověly, hysterii. Svědčí o tom úřední záznam z 25. června 1917. Vamberecký strážmistr Sedláček tedy odevzdal na četnickou stanici 1 kg pražené kávy označené firmou pana Václava Machače a 2 kg cukru. Tyto balíčky byly odebrány paní Marii Sagnerové pocházející z obce Bělé patřící k rokytnickému soudnímu okresu, která byla občany přistižena, jak je odnáší z Vamberka. Četníci se domnívali, že potraviny nabyly ve Vamberku, kterému podle přidělového systému patří, a odnášela je pryč a poškodila tak místní občany. Vysvětlení k této události podal majitel obchodu pan Machač takovéto: *„Jsem v obchodním spojení se jmenovanou Sagnerovou ... Proto muselo u každého rozumného a soudného člověka vzbuditi podiv a zajisté i rozhořčení, že Marie Sagnerová byla více ženami ze zdejšího města, když dnešního dne máslo ke mně nesla v pravém slova přepadena a máslo ji bylo rváno přímo z koše, takže dle jejího udání při onom přepadení tři kg. másla se ji ztratily a jest zřejmo, že při onom přepadení některá z žen onoho přepadení se súčastnivších, neb více žen si část másla ponechaly. Když pak dnešního dne táž Sagnerová z Vamberka odcházela, byla více ženami z Vamberka na silnici u Lupenice opětovně přepadena a bylo ji dotýčnými ženami, jejichž jméno prozatím ještě mi známo není, odebráno zboží, shora uvedené – káva a cukr.“* Machač vysvětlil, že obě potraviny patřily paní Sagnerové, která si u něj nechala kávu upražit a zapůjčila si cukr z jeho vlastních zásob. Požadoval proto o navrácení věcí a důrazně žádal vyšetření jejího přepadení a krádeže másla.¹⁴³

Podobných situací, kdy se lidé podezírali navzájem, že se snaží přilepšit si nějakým nepovoleným způsobem nebo že se snaží na úkor své obce nějak zpeněžit přidělené potraviny, se dělo mnoho. Opět ve Vamberku dne 20. července 1917 nahlásily dvě ženy paní Matilda Trejtnarová a Emílie Stejskalová podezřelé

---

¹⁴¹ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919, s. 158.

¹⁴² Tamtéž, s. 159.

¹⁴³ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 336, kart. 17, Zásobování kávou a kávovinami, fol. 8.

neoznačené balíky cikorky, které odnášel na místní poštu nějaký chlapec, prý od pohledu jistě haličský uprchlík. Ženy se jaly své občanské povinnosti a žádaly paní na poště, aby balíčky nepřijímala k odeslání, než se tato podivná událost vyšetří, aby náhodou nešlo k poškození Vamberka a jeho chudých lidí. Vše však bylo uvedeno na pravou míru. Balíčky odesílal obchodník František Chocenský z blízké Záměle, který měl s adresovaným H. Reisenbergem z Uher domluvenou obchodní transakci. Židovský chlapec, jenž se zásilkou cikorky nakládal, byl jeho pomocník.¹⁴⁴

Kromě kontroly efektivity zásobování zázemí stát doporučoval bedlivý dohled nad stanovováním cen každodenně potřebných věcí a potravin, které stoupaly z mnoha důvodů.¹⁴⁵ S určováním tržních cen byl občas velký problém v Týništi nad Orlicí. Toto město se totiž nacházelo téměř na hranici tří různých hejtmanství, a tudíž zde byl občas zmatek s tím, za jaké ceny se má nakupovat a prodávat.¹⁴⁶ C. k. okresním hejtmanstvím v Rychnově byly stanovovány maximální ceny pro drobný prodej nejnnutnějších potravin a denních potřeb. Tabulka č. 4 ukazuje ceny stanovené na Rychnovsku a Kostelecku hned na počátku války výnosem z 10. října 1914.¹⁴⁷

Tabulka č. 4: Maximální tarif předmětů denní spotřeby (10. 10. 1914)¹⁴⁸

<u>Mouky:</u>		<u>Nápoje, ocet a olej:</u>		
pšeničná mouka ku pečení chleba (kg)	46 h	pivo (l)	40 h	
žitná mouka na pečení chleba (kg)	48 h	ocet vinný (l)	36 h	
pšeničná mouka č. 0 (kg)	64 h	ocet obyčejný (l)	20 h	
<u>Hotový chléb:</u>		čerstvé vysekávané maso	hovězí (kg)	1 K 60 h
žitný chléb (kg)	40 h		vepřové (kg)	2 K 00 h
smíšený chléb (kg)	36 h		telecí (kg)	1 K 60 h
<u>Suché zeleniny:</u>		uzené maso (kg)	2 K 60 h	
rýže (kg)	50 h	salámy (kg)	2 K 80 h	

¹⁴⁴ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 336, kart. 17, Zásobování kávou a kávovinami, fol. 12 a 16.

¹⁴⁵ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 520, kart. 53, Rostlinná výroba – obilí 1915–1938, fol. 3.

¹⁴⁶ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919, s. 232.

¹⁴⁷ SOKA RK, f. AMSO, inv. č. 627, sign. 8, kart. 100, Ceny potravin a předmětů denní potřeby 1914, fol. 1.

¹⁴⁸ Tamtéž, fol. 1.

kroupy (kg)	56 h	slanina (kg)	2 K 20 h
krupice (kg)	64 h	vepřové sádlo syrové i přepuštěné (kg)	2 K 32 h
čočka (kg)	80 h	máslo (kg)	2 K 80 h
hrách (kg)	60 h	mléko (l)	22 h
loupaný hrách (kg)	64 h	<u>Palivo a osvětlovací předměty:</u>	
jáhly (proso) (kg)	44 h	tvrdé dříví k pálení (m ²)	14 K 00 h
<u>Čerstvé zeleniny:</u>		měkké dříví k pálení (m ²)	12 K 00 h
brambory (kg)	7 h	kamenné uhlí (q)	3 K 40 h
<u>Poživatiny a koření:</u>		petrolej (l)	56 h
káva (kg)	4 K 80 h	líh (l)	74 h
cukr kostkový (kg)	90 h	hnědé uhlí (q)	2 K 80 h
sůl v kostkách (kg)	28 h		
cibule (kg)	40 h		
česnek (kg)	80 h		

Vypisování stropních cen bylo důležité vzhledem k rychlému růstu cen takřka až na lichvářské, za které se snažili někteří obchodníci i neobchodníci distribuovat různé předměty a potraviny a obohatit se tak na zchudlých lidech. Předražování různých produktů nebo jejich černý obchod byly samozřejmě nezákonné. Velmi často se proto objevovaly různá upozornění nebo výstrahy proti takovému jednání. Dokonce i noviny mohly čas od času zveřejnit nějaký odstrašující příklad. Jedním z nich byl článek v Poslu z Podhoří uvedený dne 13. listopadu 1915 o rozsudku c. k. okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou nad 9 vambereckými muži a ženami, kteří „v září 1915 ve Vamberku, využitkovávajíce mimořádných stavem válečným způsobených poměrů za nepostradatelné předměty spotřební, totiž pšeničnou mouku, ceny zřejmě přemrštěné žádali, čímž dopustili se přestupku [...]“ Vyměřený trest činil tři až pětidenní pobyt ve vězení, po čase změněný na finanční pokutu od 60 do 100 K.¹⁴⁹ Hospodářské rady pak zakládaly tzv. černé knihy,

¹⁴⁹ PzP 30, č. 46 z 13. 11. 1915, s. 3. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/30.

do kterých zapisovaly jména válečných lichvářů, aby se na ně po válce nezapomnělo a mohli být potrestáni.¹⁵⁰

Ceny i pod kontrolou okresního hejtmanství rostly měsíc od měsíce. Vývoj růstu cen základních potravin v prvních 12 měsících války je znázorněn v tabulce č. 5.

Tabulka č. 5: Stoupaní cen potravin v letech 1914–1915¹⁵¹

Předmět:	Před válkou:	Srpen 1914:	Leden 1915:	Březen 1915:	Květen 1915:	Srpen 1915:
mouka pšeničná č. 0 (kg)	36 h	46 h	45–80 h	–	86–100 h	78 h
rýže (kg)	40 h	60 h	80 h	1, 20 K	3 K	–
cukr (kg)	80 h	84 h	88 h	94 h	96 h	–
káva (kg)	3–4 K	3, 60–4, 60 K	4–4, 80 K	5, 20 K	–	–
vejce (ks)	6–7 h	9–10 h	12–14 h	11 h	11 h	11 h
mléko (l)	22 h	26 h	26 h	30 h	30 h	30 h
hovězí maso (kg)	1, 60 K	1, 6–1, 90 K	2 K	2, 40 K	3, 20 K	3, 60 K
vepřové maso (kg)	1, 84–2, 16 K	1, 84–2, 16 K	3 K	3–3, 20 K	3, 60–4, 40 K	4, 20–4, 80 K
sádlo (kg)	1, 70 K	2 K	2, 60 K	4, 40 K	4, 80 K	5 K

Lichvářské ceny se v roce 1918 vyhouply až na 1 K za litr mléka, 1 K za jedno vejce, cena kilogram másla se vyšplhala na 50 K, kilogram hovězího bylo místy za 8 K, kilogram telecího za 17 K, kilogram vepřového masa za 44 K, kuře za 12 K a slepice 24 K.¹⁵²

„Na konci dubna 1916 nebylo brambor, bílé mouky bylo poskrovnu, z mouky tak zvané chlebové peklo se něco, co jen dle jména chlebem bylo. Tolik v ní bylo přimíšenin nechutných! Mimo to byl šizen lid na váze.“ Byl také nedostatek kávy, kterou nebylo možno sehnat ani při ochotě připlatit si. Lidé si tedy vařili jakousi

¹⁵⁰ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 158.

¹⁵¹ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 6.

¹⁵² SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 89.

náhražku z praženého žita, pokud ho sehnali.¹⁵³ Nedostatek másla a neschopnost okresní aprovizční komise jej sehnat se některé obce, jako například Vamberk, snažily řešit objednávkami dánského nebo holandského másla od českých zprostředkovatelů na vlastní pěst. Toto máslo však bylo také velmi těžké získat, poněvadž když se objevila nějaká jeho dodávka, byla hned zamluvena a rozebrána.¹⁵⁴ I prodej másla a tuků se začal od jisté doby řídit vydávanými lístky na tyto potraviny. Lístky byly dvou typů – všeobecné lístky na tuky umožňující nákup buď obyčejné dávky, nebo dávky pro těžce pracující osoby, a lístky na máslo umožňující opatřit si týdenní dávku másla o hmotnosti 100 g na osobu. Na vydávání těchto tzv. tučenek dohlížely stejně jako na distribuci poukázek na jiné potraviny chlebové komise.¹⁵⁵ Podobná situace byla i s obstaráváním cukru.

Stále častěji se ozývaly dělnické rodiny, které trpěly hladem, i když většinou jejich živitelé dostávali potraviny na lístky pro osoby těžce pracující s větší gramáží. Nejvíce se domáhaly většího přidělu chleba, mouky a brambor, kterých byl v roce 1917 žalostný nedostatek.¹⁵⁶ Stížnosti se také týkaly věcí, které se v chlebech objevovaly. Vamberecký starosta musel řešit upozornění, že se v jednom z bochníků chleba v dané obci upečeného nalézaly kostěný knoflíček od košile ve střídě a kus slámy zapečený v kůrce. Upozornění pak byli všichni pekaři, aby více dbali na čistotu a hlídali všechny postupy přípravy chleba, aby se takového nálezy už neopakovaly.¹⁵⁷ Na konci dubna 1917 se zatím nedostatek nejdůležitějších potravin projevil nejvíce. Lidé byli více a více zoufalí a uchylovali se k různým radikálním jednáním. Městský úřad byl každý den obléhán hladovějícím obyvatelstvem, které se dožadovalo něčeho k snědku. Asi 200 žen se dokonce vydalo do Rychnova řešit situaci přímo na okresním hejtmanství, kde pan hejtman Pravoslav Wagner jejich stížnost vyslechl a slíbil, že udělá vše, co bude v jeho silách.¹⁵⁸ Nic převratného se ale nedělo.

Někteří lidé se ze své deprivace a bezmocnosti snažili oprostít tvorbou různých sloganů, veršů nebo karikatur, mnohdy zakázaných, které měly zesměšnit Německo

---

¹⁵³ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 63.

¹⁵⁴ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 333, kart. 16, Zásobování máslem a tuky, fol. 1–3.

¹⁵⁵ Tamtéž, fol. 16.

¹⁵⁶ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 334, kart. 16, Zásobování chlebem a moukou, fol. 273–274.

¹⁵⁷ Tamtéž, fol. 288.

¹⁵⁸ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 78.

nebo Rakousko-Uhersko, pobavit a pozvednout náladu sklíčenému a v tomto případě i hladovému obyvatelstvu. I na Rychnovsku se několik takovýchto děl objevilo, jeden z nich byl namířen právě na problém s nedostatkem chleba.

„Smuteční oznámení.

Bolestí naplnění oznamujeme našim milým přátelům a známým hluboce zarmucující zprávu, že náš milý, dobrý, poslední

Bochníček Chleba

z Kukuřice, ve stáří 8 dnů po dlouho trvajícím těžkém šetření dnes ve 12 hodin odpoledne z příčin prudkého apetytu byl pochován v útrobach žaludku.

O větší bochníček domácího chleba nebo jakoukoliv „aprovisací“ pro pozůstalé k utišení žalu žalu-dečního prosí:

František Papalbych,

Irma Kručibříšková,

Blažej Všehomálo,

Anastazie Nejedla,

Boleslav Nikydost,

Oldřiška Bezmastná

pozůstalí truchlíci.¹⁵⁹

Vznikaly též verše stěžující si na drahotu během války:

„Teče voda proti vodě,

vítr do ní fouká,

dneska všade se prodává

za korunu mouka.

Za korunu jdeš ji koupit,

však co přijdeš před dům,

lidé všady povídají,

že již stojí sedum.

Sedum do kapsy si vezmeš

za stálého klení,

ale když do krámu vejdeš,

už tam žádné není.¹⁶⁰

---

¹⁵⁹ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 252, sign. 59, kart. 18, 1. světová válka – vyhlášky, partu RU, lazaret, f. 45.

Okres a jeho obce hledaly všemožné způsoby jak nedostatek zmírnit, nebo jak využít téměř nepoživatelné potraviny a vyrobit z nich pokrmy pro nejchudší. Zakládány byly obecní stravovny, které kromě darovaných potravin a náhražek používaly například krev z jatek k přípravě jídel. Z krve se také vyráběly laciné druhy uzeniny nebo se využívala k vaření polévek pro chudinu.¹⁶¹ Ke snížení spotřeby masa byly vyhlašovány tzv. bezmasé dny, kdy se žádné maso ani uzeniny nesměly prodávat.¹⁶² V krizových situacích přistupovala města k rozprodávání obecních zásob. V Týništi byly chudině v červenci 1916 rozprodány boby, jáhly, kroupy, brambory, mouka a hrách, výjimečně se povedlo vymoci c. k. okresnímu hejtmanství nějakých přidělů navíc. Ve stejné době se Týništi povedlo získat 100 kg těstových výrobků, které zde mohly být bezplatně rozděleny.¹⁶³

Během války probíhaly v zázemí tzv. rekvizice. Ty představovaly plánované a státem řízené zabavování předmětů pro válečné účely. Zrekvírovávány byly nejčastěji potraviny a různé předměty, které mohly být využity k výrobě válečných potřeb nebo mohly pomoci ulehčit pobyt vojáků v poli. Všechny předměty, zásoby i zvířata byly nejprve pečlivě spočítány a zapsány a až poté po jejich vybrání bylo určité množství zabavováno. Nejhorším druhem rekvizičního zabavování byly konfiskace obilí. Ty nejvíce zasahovaly do zásobovací situace jednotlivých obcí a mnohdy byly odvody stanoveny tak vysoko, že by v daném okrese buď nic nezůstalo, nebo obce na takto vysoké odvody ani neměly kapacity.

Všichni měli snahu o zajištění hladkého průběhu zásobování během války, ale ne všichni se ale smířili s odevzdáváním některého svého majetku ve prospěch vojska a rekvizice odmítali nebo pravé zásoby zatajovali. Takováto jednání řešilo státní zastupitelství žalobou a následnými tvrdými tresty či vězením.¹⁶⁴ Vojenský erár se i tak snažil získat co nejvíce chlebovin. Pro jednotlivé okresy byly nařízeny dodávky. Ceny obilí byly na konci srpna 1914 stanoveny takto: „za 1 q pšenice 30 K,

---

¹⁶⁰ Antonín SVOBODA, *Rychnovsko a Kosteletsko – Vlastivědný sborník z prací učitelstva obou okresů*. Rychnov nad Kněžnou: Nákladem učitelské jednoty Komenského, 1924, s. 302.

¹⁶¹ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 332, kart. 16, Zásobování masem a masnými výrobky, fol. 2.

¹⁶² SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 123.

¹⁶³ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919, s. 261.

¹⁶⁴ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 536, kart. 54, Rekvizice obilí, f. 6 a 81.

žita 21,50 K, ječmene 19 a ovsu 20 K“.¹⁶⁵ Rekvírované obilí mělo být zkontrolováno, aby bylo zdravé a nezkažené a pytel musel být označen jménem dodavatele a obcí.¹⁶⁶ Rekvizice obilí byly nemilosrdné. Jen za období od 20. listopadu 1915 do 20. ledna 1916 měl politický okres Rychnov nad Kněžnou c. k. okresním hejtmanstvím stanoveno odvést „40 vagonů pšenice, 40 vagonů žita, 26 vagonů ječmene a 52 vagonů ovsu. /Vagon rozumí se po 100 kg/.“ Na základě toho byla vyměřena dávka obilí, kterou měli k odevzdání shromáždit Vamberečtí, na 40 q pšenice, 50 q žita, 5 q ječmene a 30 q ovsu.¹⁶⁷ Kostelec měl za stejné období dodat celkem 100 q pšenice, 90 q žita, 50 q ječmene a 80 q ovsu.¹⁶⁸ Zde je vidět, že odvody byly poměrně vysoké a lišily dle množství daných potravin v dané obci.

Zpráva ze dne 23. října 1918 pojednává o výkupu a využití obilí ze sklizně 1917, které bylo postupně během roku 1918 zužitkováno různými způsoby. Obilí bylo vykoupeno komisionáři Válečného obilního ústavu, do kterého patřily z místních například spořitelni a záložní spolky ve Velké Čermné, Doudlebách, Olešnici a Gustav Spiegel z Kostelce nad Orlicí. Celkový výkup činil dohromady 342 795 kg pšenice, 553 442 kg žita, 240 979 kg ječmene a 195 693 kg ovsu dodaných 46 obcemi. Toto obilí bylo dodáno k semletí mlýnům v okrese – hraběcímu mlýnu v Častolovicích, mlýnu Josefa Teplého z Pekla, borohrádeckému mlýnu Karla Plachetky, solnickému mlýnu Václava Hlaváčka, týništskému mlýnu Ladislava Kořána a rychnovskému mlýnu Ladislava Nedvídky. Část byla poskytnuta c. k. okresnímu hejtmanství v Rychnově pro potřebu osevu v okrese, malá část putovala do častolovického pivovaru a celých 121 148 kg ovsu získala vojenská správa a mlýny na výrobu ovesné kaše.¹⁶⁹

Kromě potravin se nejčastěji prováděly soupisy, nebo rovnou sbírky všemožných věcí. Mohlo jít o soupisy soupis koní a tažného dobytka využívaného k pracím na poli. Soupis se týkal tedy především koní, volů nebo buvolů, ne krav.¹⁷⁰ Šlo hlavně o zvířata způsobilá k tahu břemen a ručních saní a sáněk, které by mohly

---

¹⁶⁵ SOKA RK, f. AMTY) inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919, s. 157.

¹⁶⁶ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 536, kart. 54, Rekvizice obilí, f. 30.

¹⁶⁷ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 311, kart. 14, Válečné rekvizice, fol. 5.

¹⁶⁸ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 536, kart. 54, Rekvizice obilí, f. 32.

¹⁶⁹ Tamtéž, f. 111–120.

¹⁷⁰ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 535, kart. 54, Soupis koní a tažného dobytka pro vojsko, fol. 1.

být využity v poli.¹⁷¹ Sáňky se obstarávaly většinou od žactva. Sbírána a využívána byla též koňská a dobytčí srst, jež byla využívána k výrobě vojenských příkrývek.¹⁷² Dále byly shromažďovány a sepisovány vagonové plachty na železniční povozy, při jejichž soupisu se uváděly rozměry a stav plachty,¹⁷³ sbírala se vlna, kaučuk, opotřebované, ale i nové oblečení z vlny jako čepice, šátky, punčochy, ponožky, vlněné spodní prádlo, dále vlněné látky a další. Pro sběr kaučuku byly vybrány různé obruče a pneumatiky automobilů a jízdních kol, dále gumové hadice, míče, přezůvky nebo různé gumové chirurgické předměty.¹⁷⁴ V neposlední řadě probíhaly sbírky konopného motouzu a různých jiných špagátů¹⁷⁵ a starý papír. Zde se angažovaly hlavně školy a jejich žáci.¹⁷⁶

Dne 9. února 1915 proběhla rekvizice hovězího dobytka. Podle nařízení mělo celé hejtmanství dodat celkem 400 kusů dobytka, z čehož 250 připadalo na Kostecko a 150 na Rychnovsko. Samotné Týniště mělo dodat 8 zvířat. „*Tato dodávka [zde byla] rozdělena následovně: Dvůr 3 kusy, pí. Koťánová 2 kusy, Hejna 2 kusy, Němeček 1 kus, při čemž zajištěna příslušná reserva.*“¹⁷⁷ Na Kostelec spadalo 20 zvířat, z čehož muselo být minimálně 6 volů. Rekvizice dobytka měly speciální předpisy vzhledem k váze a stáří dobytka. Všechn skot také musel podstoupit veterinární prohlídku.¹⁷⁸ V lednu 1916 probíhaly rekvizice sena a slámy. Sem byla zahrnuta sláma k podestýlání i ke krmení. Například Kostelec nad Orlicí sepsal celkem 1900 q slámy od 142 osob. Do soupisu sena patřilo seno luční, otava i jetel.¹⁷⁹ V březnu 1916 byli zabavováni velcí a tažní psi i s vozíky, pokud je měli k dispozici¹⁸⁰ a po celý rok 1916 byly konfiskovány předměty z barevných kovů. Sem patřily například věci z olova a cínu jako různé nádoby, svícný, tácy, vany, pípy a další věci. Dále předměty z mosazi, železa, mědi a niklu.¹⁸¹ Jejich válečné použití nebo možnost roztavení a využití při výrobě jiných předmětů posuzovala c. k.

---

¹⁷¹ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 533, kart. 54, Soupis ručních sáněk pro vojsko, fol. 1–2.

¹⁷² Tamtéž, fol. 11.

¹⁷³ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 534, kart. 54, Soupis vagonových plachet pro vojsko, fol. 1–3.

¹⁷⁴ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 541, kart. 54, Sbirka vlny, kaučuku, koňské a dobytčí srsti, fol. 3.

¹⁷⁵ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 542, kart. 54, Sbirka konopného motouzu, pneumatik a vlny.

¹⁷⁶ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 543, kart. 54, Sbirka starého papíru.

¹⁷⁷ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919, s. 188.

¹⁷⁸ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 537, kart. 54, Rekvizice dobytka, fol. 1–2.

¹⁷⁹ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 540, kart. 54, Rekvizice sena a slámy, fol. 2 a 9.

¹⁸⁰ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 539, kart. 54, Rekvizice tažných psů, fol. 1.

¹⁸¹ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 538, kart. 54, Rekvizice barevných kovů, f. 45, 46 a 62.

komise pro přijímání kovů a kovových předmětů. Pokud byl její posudek kladný, byly dané předměty zabaveny k vybranému účelu, pokud ne byly vráceny na náklady komise svým původním majitelům.¹⁸²

Dne 7. prosince 1916 pak bylo přistoupeno k rekvizici městských zvonů. Ve Vamberku stal pomyslnou obětí těchto rekvizicí největší zvon zvaný Floryán z farního chrámu Páně sv. Prokopa vyrobený v roce 1898. Zvon se ve Vamberku naposledy rozezněl ve dvě hodiny odpoledne, na rozloučenou. „*Po vyzvánění byl ve věži rozbit a po kusech shazován věžním oknem směrem ke škole a odevzdán účelům válečným. Zřízení toto dílo provádějící byli Němci a měli vzezření katovských holomků. Lidé plakali, upřímně plakali, cítili, že odchází jim druh a soused, s nímž nikdy nebylo hádek a sporů.*“¹⁸³ 21. 9. 1917 přišel Vamberk i o zbylé dva zvony Václava a Prokopa vážících 169 kg a 45 kg s odhadovanou cenou cca 856 K a ve stejný den byly městu odebrány ještě i dva malé zvony z kostelíku sv. Barbory vážící zhruba 21, 75 kg a 36 kg za cenu 231 K. Městu zůstal pouze zvon umíráček.¹⁸⁴ Dne 12. prosince 1916 dozvonily i zvony v Kostelci nad Orlicí¹⁸⁵ a 7. ledna 1917 zazvonily naposledy i tři zvony rychnovské, dva z velké věže a třetí tzv. poledňáček s hromadnou vahou 3 055 kg.¹⁸⁶ Někde však rekvizice zvonů úspěšné nebyly. V roce 1917 zmizely z Častolovic a několika dalších obcí zvony přímo ze zvonice a nikdo nevěděl, kde jsou. Kostelecká kronika prozíravě odhadovala, že se objeví až po válce, až budou jejich srdce v bezpečí.¹⁸⁷

---

¹⁸² PzP 30, č. 15 z 10. 4. 1915, s. 2, Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/30.

¹⁸³ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 65.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 85–86.

¹⁸⁵ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 39.

¹⁸⁶ PzP 32, č. 2 z 13. 1. 1917, s. 2. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/31.

¹⁸⁷ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 120.

4 Obyvatelstvo

Vypuknutí války mělo největší vliv na obyvatelstvo, které bylo v této chvíli bezmocné. První velkou změnou a psychickým tlakem byl náhlý odliv mužů na frontu. Každou rodinu vyhlášená mobilizace nějak zasáhla. Lidé se tak museli starat hlavně o svou holou existenci, jak ti, kteří přímo nasazovali životy ve válečném poli, tak i ti, kteří „naštěstí“ zůstali doma v zázemí, kde situace také nebyla jednoduchá. Život v okrese se radikálně změnil. Rostla nezaměstnanost, všeho bylo málo a to co bylo k mání, bylo velmi často zrekvírováno pro válečné účely. V čase přibývalo různých drobných krádeží, výtržnických činů a podvodů souvisejících většinou s minimem jídla, strachem z jeho dlouhodobého nedostatku a jakýmsi pudem sebezáchovy k zaopatření si jídla a dalších prostředků za jakoukoliv cenu. Do měst a obcí přicházeli noví lidé, ať už to byli ranění vojáci přijíždějící do lazaretů, váleční uprchlíci hledající útočiště v klidnějších oblastech než byla nyní jejich domovina, pomocné dělnické a vojenské skupiny nebo se domů z válečné vřavy vraceli zmrzačení vojáci. Ti všichni nechali v okrese nějakou stopu.

4.1 Politické elity a jejich postoje

Klíčovou roli v době války hrály obecní a okresní elity v podobě zastupitelstev a rad, které měly za úkol dohlížet na fungování okresu a jeho obcí. Válečná centralizace vedla k částečné eliminaci zemských autorit. List Orličan uvedl, že vliv a činnost zemských zastupitelstev se dostaly do pozadí vzhledem k místním a obecním samosprávám, které znaly skutečný stav záležitostí ve svém okolí a jen ony dokázaly efektivně reagovat na problémy, které válečná vřava způsobovala v zázemí. Samospráva se starala o pravidelný ráz denního občanského života, o zachování hospodářství, kulturního života a měla v této době i mravní a politický význam.¹⁸⁸ Během války zde nedošlo nějakým výraznějším změnám ve funkcích. Až na drobné změny například v případě úmrtí členů fungovala zastupitelstva a rady beze změn. Větší změny v době války ani nebyly možné, jelikož c. k. místodržitelství v Praze nedovolovalo během válečných let pořádání obecních voleb, kvůli vojenské službě velkého množství voličů, kteří by tak nemohli uplatnit své volební právo

---

¹⁸⁸ Orličan 3, č. 42 ze 17. 10. 1914, s. 1, Knihovna SOkA RK), sign. M-0033/3.

a díky čemuž by výsledek voleb nebyl regulární.¹⁸⁹ Obecní zastupitelstva dvou nejvýznamnějších měst okresu Rychnova nad Kněžnou a Kostelce nad Orlicí tak v letech 1914–1918 fungovaly v předválečném složení.

Volby do rychnovského obecního zastupitelstva se konaly ve dnech 19., 21. a 22. listopadu 1912.¹⁹⁰ Starostou byl zvolen JUDr. Čeněk Langer. Složení obecního výboru v počtu 36 členů a 18 náhradníků bylo takovéto:

- I. JUDr. Čeněk Langer, Josef Nuc, František Michálek, František Hanyš, František Buben, Josef Svoboda, Emanuel Pruš, Antonín Lenfeld, Čeněk Holas, Oldřich Kasal, Jan Svoboda, Antonín Jelínek
- II. Ludvík Frauenberg, Alvin Jeschke, Jan Kalis, Josef Jaroš, MUDr. Vladimír Musil, Bedřich Petrides, Karel Rathouský, Eduard Fischer, Josef Hanyš, Jan Skrbek, Rudolf Vostřebal, Antonín Máslo
- III. Fridolin Bayer, Theodor Deutschman, František Hanzal, František Holoubek, Antonín Klimeš, Antonín Plachetka, Josef Říha, Josef Štauber, Alois Wolf, Emil Bartík, Em. Geissler, František Kubánek¹⁹¹

Dne 4. prosince 1912 byla zvolena městská rada, jejíž posty včetně starosty zaujali pánové Bedřich Petrides, Josef Štauber, Rudolf Vostřebal, František Hanyš, František Holoubek, Josef Nuc, Antonín Plachetka, Josef Říha, Jan Skrbek a Theodor Deutschman.¹⁹²

Situace v Kostelci byla poněkud složitější. Na schůzi obecního zastupitelstva dne 3. března bylo zastupitelstvo rozpuštěno z rozhodnutí c. k. místodržitelství Království Českého ze dne 25. února 1914. Prozatímní funkci zastupitelstva pak do doby nových obecních voleb přebrala speciálně ustanovená správní komise s předsedou panem MUDr. Aloisem Smolíkem. K odvolání zastupitelstva bylo přistoupeno díky tomu, že docházelo k neustálým odkladům nových obecních voleb a také že se v nedávné době vzdalo svých úřadů celkem 15 osob a výbor se tím stal nezpůsobilý k projednávání obecního rozpočtu.¹⁹³ Nové volby se konaly ve dnech 15., 16., 18. a 19. března 1914. Městská rada byla zvolena a do slibu vzata dne

---

¹⁸⁹ SOKA RK, fond f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919.

¹⁹⁰ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 642, sign. 10/4, kart. 121. Obecní úřady, fol. 958.

¹⁹¹ Tamtéž, fol. 1051.

¹⁹² Tamtéž, fol. 1066–1069.

¹⁹³ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 321.

3. dubna 1914. Starostou se po panu Vincenci Hlaváčkovi, který funkci zastával od roku 1910,¹⁹⁴ se stal MUDr. Alois Smolík, jenž společně se svými nově zvolenými náměstky Františkem Seykorou a Karlem Lomem a dále s pány Emanuelem Morávkem, Josefem Mikysou, Janem Bolehovským, Ferdinandem Kuncem, Janem Kašparem, Karlem Holinkou, Rudolfem Sehnoutkou a Františkem Jahodou tvořili městskou radu. Nové obecní zastupitelstvo v počtu též 36 právoplatných členů a 18 náhradníků nastoupilo v tomto složení:

- I. Eduard Böhm, Artur Felsenburg, Jindřich Formánek, Josef Karas, Jaroslav Kratochvíl, Karel Lom, Josef Mihola, Emanuel Morávek, JUC? František Nuc, František Seykora, Václav Švarc, František Vyskočil
- II. Josef Farka, Václav Hochman, František Jahoda, Václav Kaplan, Bohumil Kořízek, Ferdinand Kunc, Jan Myslík, Rudolf Sehnoutka, MUDr. Alois Smolík, František Talacko, Karel Záleský, František Žabokrtský
- III. Jan Bolehovský, Josef Červinka, Josef Červený, Leopold Dolana, Josef Folk, Karel Holinka, Vojtěch Hrubecký, Jan Kašpar, Josef Mikysa, Josef Prudič, Karel Padrián, Alois Talacko.¹⁹⁵

Politickou profilaci těchto osob se mi bohužel nepovedlo dohledat. Zápisy z jednání obecních rad a zastupitelstev se o politické příslušnosti jednotlivých členů vůbec nezmiňují a nemluví o tom ani tehdejší okresní noviny. I literatura je na tyto informace velmi skoupá a uznává, že se tyto informace nedochovaly. Situace se mění až na konci války. Svědčí o tom zápis z kostelecké kroniky, který dokládá, že se po skončení války dbá na stranickou příslušnost. Text zní takto: „*politický život v našem městě zdá se, že probouzí se ze svého válečného spánku. Usiluje se o ustavení jednotné strany socialistické, spojující příslušníky dřívější strany národně sociální a státoprávního křídla strany sociálně demokratické. Bylo by si jen přáti, aby pochopení důležitosti politické příslušnosti k některé straně vniklo našemu občanstvu do krve. Politickým příkazem doby dnešní je a musí být otevřená, netajená příslušnost k některé politické straně*“.¹⁹⁶ I v zápisech městských

---

¹⁹⁴ *Kostelec nad Orlicí v zrcadle času*. Kostelec nad Orlicí: Město Kostelec nad Orlicí, 2016, s. 12.

¹⁹⁵ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 333.

¹⁹⁶ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 160.

zastupitelstev se při nových obecních volbách nově objevují i informace o příslušnosti kandidátů k některé z politických stran.

Čelní orgány obcí se pak snažily co nejčastěji se scházet a řešit nastalé problematické situace zatěžující život obyvatel a fungování celého okresu. Následkem odlivu některých politických představitelů na frontu se však velmi málo scházely v potřebném množství. Například právě v Kostelci počet usnášeníschopných zastupitelů během války klesl natolik, že se potřebné minimální $\frac{2}{3}$ ani nemohly sejít. Proto se zasedání mnohokrát odkládala.¹⁹⁷ Zastupitelstva řešila například otázky hospodářství, zásobování, sociální péče, nezaměstnanosti, rekvizic, fungování lazaretů nebo umístování a starosti o válečné uprchlíky a válečné zajatce. Tlak na tyto osoby musel být veliký, jelikož měly obrovskou zodpovědnost, můžeme říci takřka za přežití celého okresu, jeho podoby, obyvatel, průmyslu či kultury. Okresní úřady byly v srpnu 1914 z vyšších míst nabádány a motivovány, aby ještě daleko zodpovědněji a pečlivěji konaly své povinnosti. „*Avšak přec jen máme za svou povinnost nyní, kdy z konfliktu rakousko-srbského vyvinula se válka světová a tak situace nabyla krajní ostrosti, pozdvihnouti svého hlasu poradného a tímto způsobem přispět k tomu, aby česká samospráva konala plně svou povinnost.*“¹⁹⁸

S postupem války se u „loajálních a prorakouských elit“ začaly daleko více objevovat demokratizační tendence, odvaha smýšlet veřejně více vlastenecky a touha po národním sebeurčení. „*Jak bylo [pozn. dříve] člověku českému, když úředník dráhy, žijící v ryze českém městě, dovolil si říci v hotelu před společností: Ani všechny stromy v lesích Šternberkových nestačí na šibenice pro ty české velezrádce. Tak těžce se žilo českému člověku! Do vojenských kabátů jej honili, poslední sousto mu brali, do němčiny jej nutili – avšak přes to vše jej nepředělali.*“¹⁹⁹ Z tohoto úryvku je patrné, že kronika vnikla až po válce. Text je hodně protiněmecký a zdůrazňuje utrpení českého člověka a jeho nezlomnost. Češi v rychnovském okrese, ale i jinde se začali projevovat více jako Češi. Týnišští se ve svém obecním zastupitelstvu nebáli projevit souhlas s požadavkem o reformu obecního zřízení a volebních řádů, o které se v červenci 1917 usilovalo. Velká válka otevřela cestu k přemýšlení o rozvoji

---

¹⁹⁷ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 373.

¹⁹⁸ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 520, kart. 53, Rostlinná výroba – obilí 1915–1938, fol. 3.

¹⁹⁹ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 113.

demokratizačních prvků, které se postupně dostávaly do našich zemí a získávaly zde ohlasy. Mnozí lidé se začali ozývat s názory, že nynější obecní zřízení nevyhovuje moderní době a pokroku. Týnišťské zastupitelstvo chtělo k těmto názorům a výtkám zaujmout nějaké stanovisko. Na zasedání dne 21. července 1917 zastupitele prohlásili, že:

- a) *„uznáváme plně nedostatečnost nynějších řízení autonomních a řádů volebních, jež třídy nejnížší z účasti na správě veřejné vylučují,*
- b) *uznáváme třídy ty za plně rovnoprávné s třídami ostatními,*
- c) *připojujeme se k veškerým snahám o demokratizace autonomních zřízení a řádů volebních do všech sborů a zřízení zákonodárných,*
- d) *z oprávnění těch nevylučujeme nikoho, ani ženy, kteréž více než dostatečně prokázaly porozumění za války pro správu veřejnou a její potřeby,*
- e) *prohlašujeme, že veškerá naše snaha vždy nésti se bude k tomu, aby nespravedlivé nynější zřízení bylo odstraněno a nahrazeno zřízením demokratickým, zaručujícím všem občanům stejná práva a stejná povinnosti.“*²⁰⁰

Tímto jednomyslně schváleným svoláním podpořili týnišťští zastupitelé a podobně i obyvatelé Rychnova na Kněžnou nebo Borohrádku prohlášení známé jako Manifest českých spisovatelů.²⁰¹ Prohlášení zdůrazňuje podporu demokratizace a je zde velmi důležitá zmínka o politické rovnoprávnosti žen, které během války ukázaly, že mohou být stejně platné jako muži.

Dalším podobným projevem ukazujícím hrdost a nebojácnost v otázce národní pocházejícím opět z města Týniště byl projev z 29. dubna 1918 zasláný městskou radou Svazu českých měst a redakcím časopisů Národní listy, Národní politika, Kraj Královéhradecký a Orličan. *„Rada města Týniště n. Orl. s nejvyšším rozhořčením odmítá stranická a nespravedlivá obvinění, pronesená proti českému národu býv. ministrem zahr. zat. hr. Černínem na místě zcela nepřislušném. Marné jsou zloby, marná osočování našich nepřátel, neboť my jako jeden muž stojíme za deklaracemi našeho poselstva a našimi vůdci. Sémě rozkolu nenajde u nás půdy, neboť svornost*

---

²⁰⁰ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

²⁰¹ PzP 32, č. 23 z 9. 6. 1917, s. 2. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/32; SOKA RK, f. OÚBO), inv. č. 107, kn. 6, s. 670.

*jen a jednomyslnost sídlí v našich nitrech. Sliby a lákání nezmatou naše smysle, neboť všechna naše srdce spjata jsou vroucí láskou k drahé české vlasti a všemu národu československému. Persekuce neotřesou námi, neboť pevně věříme ve šťastnou budoucnost samostatného československého státu a slavný jeho vývoj. My nevidíme v ničem překážek k dosažení našeho cíle, jsme hotovi a připraveni každé doby a na vše. Jsme ochotni obětovati vše, aby demokratický stát náš stal se v brzkú skutkem, a nelekáme se obětí, které budeme snad nuceni ještě přinést. Chceme právo a spravedlnost pro všechny národ po staletí utiskovaný a úpící pod libovůlí umělé většiny. Vůle naše jest nezlomná. To, co poselstvo naše prohlásilo v tříkrálové deklaraci, jest našim smýšlením, to, nač český národ dne 13. dubna 1918 přísahal, jest naším závazkem a našim chtěním, naší přísahou.*²⁰²

Vzhledem ke stále sílícímu národnímu uvědomění se mnohé obce zaměřily na volby čestných občanů v jejich městech. V roce 1918 skoro všechny obce v okrese zvolily jako poctu Aloisi Jiráskovi jeho osobu za čestného občana. Stalo se tak již v lednu v Rychnově nad Kněžnou, v květnu ve Vamberku a v Kostelci nad Orlicí a v srpnu v Týništi nad Orlicí. Některé obce pak čestné občanství přiřkly také JUDr. Karlu Kramářovi či poslancům Františku Staňkovi, Václavu Klofáčovi a Gustavu Habrmanovi.²⁰³

Celkově se lze říci, že se politické elity zpočátku snažily být loajální, nebo se tak aspoň projevovaly, zatímco s postupující válkou, silně vnímanou „protičeskou“ politikou a přibývajícimi hospodářskými obtížemi po roce 1917 se začínaly radikalizovat. Navenek se toto nejvíce projevilo až s uvolněním tzv. válečného absolutismu za Karla I. Největší statečnost a protirakouské smýšlení se pak alespoň dle dostupných materiálů projevovaly až po skončení války, což také dokládají citace kronik, které byly sepsány až po válce.

---

²⁰² SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 311–312.

²⁰³ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 878, kn. 228, Kniha protokolů ze schůzí obecního zastupitelstva 1912–1923; SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 98; SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918; SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

4.2 Dělnictvo, manifestace a hladové bouře

Mnoho obyvatel c. k. okresního hejtmánství v Rychnově nad Kněžnou patřilo mezi dělnickou vrstvu pracující v místních továrnách. Společně s městskou chudinou a matkami samoživitelkami, jejichž muži bojovali v rakousko-uherských barvách, nesli tito lidé válečné dopady nejhůře, neměli práci, dostatek peněz ani potravin. Během válečných let se proto čím dál častěji objevovaly bouře a pochody kvůli bídě, nedostatku přidělených potravin, hladu a celkové nuzné situaci obyvatel. Konaly se také tzv. volské pochody. *„Když byly častými rekvizicemi vybrakovány všechny stáje hovězího dobytka, bylo čas od času do města přiděleno několik kusů vychrlého šedého rohatého stepního dobytka z Uher. Jejich poslední cesta z nádraží na jatky byla doprovázena průvodem hladových žen a dětí, kterých bylo vždycky více, než mohl řezník pan Holinka kouskem tvrdého masa podělit. Končilo to vždy demonstrací stejně jako ve frontách na kukuřičný chléb, mísený s popelem.“*²⁰⁴

Čím déle se válka táhla, tím větší hrozily manifestace a protesty jak dělnictva, tak i dalších občanů okresu. Objevovaly se vyhlášky okresního výboru v Rychnově nad Kněžnou, podepsané okresním starostou, které varovaly před takovými nepřístojnostmi.

„Varujeme před srocováním a výtržnostmi.

Tím se ničeho nedokáže, spíše poškodí!

C. k. hejtmánství i okresní výbor v Rychnově n. K. bude seč síly starati se, aby obyvatelstvu opatřeno bylo vše, co možno.

Podobně i obecní úřady v okresu.

Uznejte nesmírnou práci a zodpovědnost úřadů. ty starají se stále o Vaše potřeby.

Každý musí přinést nějakou oběť, nikde se jí nesmí vyhýbati.

[...]

*Proto klid a vytrvalost!*²⁰⁵

Nicméně ani písemná varování a výhrůžky nebyly nic platné. Nespokojení, rozzlobení a zoufalí lidé si nedali říci. V dubnu 1917 vypukla v Kostelci *„veliká hladová demonstrace dělnických žen, které si chtěly vypořádat účty s keřasy,*

²⁰⁴ *Město Kostelec n. Orli.: dějinný vývoj od pravěku k dnešku*, Kostelec nad Orlicí: Městský národní výbor, 1981, s. 30.

²⁰⁵ SOKA RK, f. AMSO, inv. č. 610, sign. 25, kart. 97, Výstraha před manifestacemi 1917, f. 1.

kteří pro své nekalé obchody zneužívali úředních přidělů. Bouře však byla potlačena četníky a pět žen bylo zatčeno“.²⁰⁶ Na svátek 1. máje se sešlo dokonce téměř 400 žen z Vamberka, Potštejna, Záměle a Merklovic, které byly přednést své požadavky na hejtmánství a poté došly až do Kostelce a žádaly propuštění v dubnu zatčených žen. Ničeho však nedosáhly.²⁰⁷ Městské rady tak musely o těchto nepřístojnostech a výhrůžkách žen, které se srotily na ulici a budově městské radnice, jednat. Nejvíce radním vadilo, že se v těchto akcích angažovaly osoby, které bydlely mimo dané obce.²⁰⁸ Dalším co se muselo, řešit byla bezpečnost obyvatelstva. „Následkem nezaměstnanosti a hladu tvořiti se budou tlupy, které ohrožovati budou bezpečnost majetku i osoby. Tvořejí se proto v různých místech dobrovolné hlídky z hasičů, Sokolů a občanstva, které vykonávají místní policii.“²⁰⁹ Významnou a většinou již organizovanou politickou demonstrací se stal 1. máj roku 1918, který byl již částečně inspirován myšlenkami revoluce v Rusku, které se do Čech dostávaly společně s navracejícími se vojáky z ruské fronty nebo zajetí. Součástí této demonstrace byl velký dělnický průvod z Borohrádku do Rychnova nad Kněžnou. V celém tomto dění se významně angažovala sociálně demokratická strana.²¹⁰

4.3 Invalidé

Již během války se mnoho vojáků vracelo z fronty domů. Většina z nich byla nějak vážně zraněna a jejich následky jim už neumožnily plně se zapojit do vojenských akcí. Tito lidé bohužel mnohdy nebyli schopni podílet se na práci v zázemí. Týnišťská kronika uvádí, že mnozí z nich měli po návratu ochromené či jinak zmrzačené ruce a nohy, přišli například o oko, trpěli třesavkou, byli nervově otřeseni nebo si z fronty přivezli různá chronická onemocnění, která jim velmi ztrpčovala život.²¹¹

---

²⁰⁶ *Město Kostelec n. Orlicí: dějinný vývoj od pravěku k dnešku*, Kostelec nad Orlicí: Městský národní výbor, 1981, s. 30.

²⁰⁷ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 79.

²⁰⁸ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 81, kn. 59, Kniha zápisů schůzí městské rady 1914–1918, s. 310.

²⁰⁹ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 160.

²¹⁰ *Město Kostelec n. Orlicí: dějinný vývoj od pravěku k dnešku*, Kostelec nad Orlicí: Městský národní výbor, 1981, s. 30.

²¹¹ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 33–34.

To vše byly faktory, díky kterým nemohli invalidé najít dostatečné uplatnění. Proto začaly po celém okrese vznikat mnohé organizace, odbory a úřadovny snažící se o pomoc těmto lidem. Hlavním úkolem bylo zajistit invalidům kvalitní zdravotnickou péči, rehabilitaci a popřípadě třeba nějaký rekvalifikační kurz, díky kterému by se pak mohli zapojit do práce, kde bylo potřeba, i mimo svůj původní obor. Za tímto účelem vznikly například rychnovský Odbor pro zmrzačené děti a vojiny invalidy nebo Úřadovna pro péči o bojovníky vracející se domů.²¹² Při tkalcovské škole v Rychnově nad Kněžnou byla v srpnu 1915 zřízena bezplatná škola pro výuku invalidních vojnů.²¹³ Invalidé byli podporováni v jejich rekvalifikačních mnoha dalšími různými odbornými školeními a výcviky, aby mohli zůstat výdělečně způsobilí, i když mnohdy mimo své původní obory. Ve Vamberku bylo na konci roku 1916 evidováno 14 takto podporovaných invalidů.²¹⁴

Při zaměstnávání válečných poškozců se primárně dbalo na zaměstnání v jejich domovském okrese a pokud možno v jejich původní profesi. Mnohdy se to však nepovedlo. Péče o invalidy zahrnovala jejich ošetřování a léčení, jejich školení a výcvik, zprostředkování jim práce a pořádání nejrozmanitějších podpůrných akcí. Mnohdy byly také zřizovány speciální ústavy, které se zaměřovaly na léčení jejich dlouhodobých zdravotních problémů například ortopedického či psychického rázu. Nejbližší takovéto zařízení se nacházelo v Hradci Králové.²¹⁵ Okresní hejtmanský nakázala svým obcím, aby pro přehled vedly přesnou evidenci vojenských invalidů a zaznamenaly kromě jejich jmen také stáří, stav, domovskou obec, rodiště, původní povolání, adresu, nynější zaměstnání, týdenní výdělek, vojenský oddíl, ze kterého pocházejí, nebo příčinu invalidity.²¹⁶ Mnoho mužů se díky svým problémům s neschopností či nemožností jakékoliv práce kromě Vojenského invalidního úřadu obracely také na obecní úřady s vysvětlením situace a žádostí nějaké podpory.²¹⁷ Někteří z invalidů však byli proti nenadálým skutečnostem v boji pojištěni. Mohli se pojistit sami, nebo je mohli pojistit i jejich příbuzní, na dobu jednoho roku

---

²¹² PzP 31, č. 25 z 24. 6. 1916, s. 2. Knihovna SOkA RK, sign. M-0032/31; PzP 32, č. 25 z 23. 6. 1917, s. 3. Knihovna SOkA RK, sign. M-0032/32.

²¹³ SOkA RK, f. AMKO), inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918.

²¹⁴ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 279, kart. 12, Invalidé a jejich léčení, fol. 1.

²¹⁵ Tamtéž, fol. 23.

²¹⁶ Tamtéž, fol. 49.

²¹⁷ Tamtéž, fol. 2–4.

a bez lékařské prohlídky. Takovou službu nabízela rodinám okresu v roce 1915 například Pražská městská, životní a důchodová pojišťovna.²¹⁸

Některé vdovy či matky, které přišly o své syny, žádaly na obecních úřadech potvrzení úmrtí jejich příbuzného a navrácení věcí. Tomuto však jednotlivé obecní úřady nemohly vyhovět a musely žádost postupovat přímo velitelstvím jednotlivých pluků. Takovými smutnými ženami byly například Kateřina Janečková nebo Františka Krsková, pocházející z Javornice a z Vamberka, jejichž synové zemřeli ve vojenské službě. Syn paní Janečkové Jaroslav Janeček, který narukoval k 18. pěšímu pluku, údajně padl. Syn paní Krskové Antonín Krsek narukoval jako náhradní záložník 30. zeměbraneckého pluku, zúčastnil se bojů v Karpatech a od listopadu 1914 byl nezvěstný a pravděpodobně mrtvý. Obě ženy žádaly o navrácení oblečení a soukromých věcí. Doklady o tom, zda bylo jejich žádosti vyhověno, se bohužel nedochovaly.²¹⁹

V dubnu 1916 vzniklý Pomocný výbor pro péči o vojenské invalidy neustále upomínal a urgoval průmyslové, živnostenské a obchodní závody a podniky v okrese, aby mu nahlašovaly uprázdněná trvalá místa, na které by mohl výbor doporučovat jednotlivé kvalifikované vojenské invalidy.²²⁰ Vojákům a invalidům vracejícím se z fronty, kteří se původně věnovali obuvnickému řemeslu, byla od ledna 1917 nabízena práce z jisté firmy nacházející se v obvodu vojenského velitelství v Litoměřicích. Mělo jít do domácí práci a pomoc „s výrobou střevíců s dřevěnými podešvy pro státní dodávku“. Byla to velká možnost pro ševcovské dělníky a mistry – navrátilce, jak se opět věnovat své práci, jelikož firma slibovala pro výrobu daných bot dodávání poměrně kvalitní obuvnické kůže, které bylo při válečných poměrech v tomto odvětví nedostatek.²²¹

Okresní válečná úřadovna evidovala v posledním roce válce ve svém okrese 165 invalidů, z nichž bylo do práce zapojeno pouhých 25. Zbytek z nich bylo stále ještě v lékařské péči nebo u nich probíhala odborná rekvalifikace.²²²

---

²¹⁸ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 279, kart. 12, Invalidé a jejich léčení, fol. 80–81.

²¹⁹ Tamtéž, fol. 62 a 75.

²²⁰ Tamtéž, fol. 77.

²²¹ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 555, sign. 7/12, kart. 114, Průmysl 1850–1944, fol. 164.

²²² PzP 33, č. 4 z 26. 1. 2018, s. 2–3. Národní knihovna Praha.

4.4 Váleční uprchlíci

Kvůli zuřící válečné bouři v oblasti západní Haliče a Bukoviny, severních Uher a italsko-rakouských oblastech přicházeli do našich krajin z těchto končin váleční uprchlíci, kteří byli buď evakuováni, nebo prostě jen dobrovolně utíkali před nehostinnou situací v jejich domovině. Největší počet běženců v okrese pocházel z Haliče. Tito lidé, většinou židovského vyznání, byli umístěni v Rychnově nad Kněžnou, Vamberku, Solnici, Česticích nebo Lípě nad Orlicí, naopak italsí uprchlíci našli nové útočiště v Týništi nad Orlicí a v Kostelci nad Orlicí. Počet uprchlíků z Trentina usazených v rychnovském okrese v roce 1916 činil 153 osob.²²³ Tito lidé přišli z válkou sužované oblasti bez jakýchkoliv prostředků, peněz nebo hmotných statků. Bylo proto na obyvatelích okresu, aby těmto lidem pomohli zajistit bydlení, ošacení a jídlo.

Otázku, jak nakládat a přistupovat k umístování válečných běženců řešil okresní výbor, který jednotlivým obcím pomáhal se správným postupem. Okresní starosta JUDr. Čeněk Langer doporučil, vzhledem k nehygieničnosti uprchlíků a častému výskytu nakažlivých nemocí, že stačí vyklidit vystěhovalcům například jen stodoly nebo obydlí vzdálenější lidem.²²⁴ Ve skutečnosti však muselo ubytování těchto osob splňovat určité podmínky nařízené vládou. Teprve až v listopadu 1915 vznikl komitét, který měl za úkol starat se o zlepšení životních poměrů válečných uprchlíků umístěných v daných obcích. Veškeré výdaje na zajištění kavalců, kamen a dodávání uhlí a dříví byly strhávány ze státního příspěvku ve výši 5 K na osobu, takže na samotné hospodaření běžencům zbylo jen velmi málo.²²⁵ Zůstatek státního vyživovacího příspěvku haličským uprchlíkům činil 70 h na den, což jim neumožňovalo opatřit si vlastní plnohodnotné a životu nezbytné potraviny a věci.²²⁶ Vzhledem k tomu jim bylo také přidělováno několik kusů oblečení – celkem přišly do okresu 4 várky, například spodního prádla, punčoch, kabátů, kalhot, čepic či dětského oblečení. *„Předzásobení uprchlíků šatstvem a prádlem mělo škodlivý vliv na nákupní poměry životních potřeb místním obyvatelstvem, neboť uprchlíci*

²²³ Paolo MALNI, *Gli spostati: Profughi, Flüchtlinge, Uprchlíci 1914–1919*, 2. svazek, Rovereto: Laboratorio di storia di Rovereto, 2015, s. 123.

²²⁴ SOKA RK, f. OZRK, inv. č. 74, kn. 74, Zápisy ze schůzí Okresního výboru, s. 94–95.

²²⁵ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 237.

²²⁶ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 282, kart. 12, Haličtí uprchlíci, fol. 2.

vyměňovali množství přebytečného šatstva za potraviny a tak působili drahotu, zvláště pak u másla. Nevedlo se tedy uprchlíkům nikterak špatně nýbrž naopak až příliš dobře, což bývalo příčinou nespokojenosti ostatního obyvatelstva.²²⁷

V okrese mělo být ubytováno přes 800 polských vystěhovalců²²⁸, z toho celých 300 již do konce roku 1914, kteří měli najít své nové bydliště v obcích podél železniční tratě, po které sem byli dopravováni.²²⁹ Do Rychnova nad Kněžkou podle kronikářských zápisů přišlo na podzim 1914 asi 105 utečenců, kteří zde byli umístěni.²³⁰ V Česticích bylo v tu dobu ubytováno také celkem 53 polských uprchlíků. Kostelecký továrník pan František Seykora podělil jejich děti drobným oblečením, punčochami a několika páry bot. Za to byl náležitě oceněn čestickým starostou panem Ferdinandem Voglem, který zdůraznil nutnost, že s blížící se zimou bude potřeba všem běžencům opatřit ošacení a v první řadě obuv.²³¹ Na začátku ledna přišlo do Solnice 59²³² a do Vamberka dalších 71 bývalých haličských obyvatel. Konkrétněji se jednalo o 25 rodin se čtyřmi dětmi, které se svým rodinám ztratily. Tito lidé byli ubytováni v domcích patřících firmám Antonína Bednáře, pana Hernycha a Josefa Suchánka. Nejsolidárnější byly s těmito lidmi izraelské obce okolních měst, například z Kostelce nad Orlicí, kam však byli nejvíce přidělováni utečenci italské.²³³ Do zdejšího okresu bylo evakuováno přes 50 Italů, kteří přijeli speciálním vlakem kolem půlnoci dne 28. listopadu 1915 a druhý den byli ubytováni ve vybraných místech v Týništi a v Kostelci.²³⁴ Vesměs přijeli z okolí italského Tridentu z vesnic Ala, Mori a Nomesino.²³⁵ Se stále hrozícím přílivem především polských uprchlíků do okresu se začaly některé obce ohrazovat, že již nikoho přijímat nechtějí nebo nemají pro umístění volné kapacity. Takovýmito hlasitě

---

²²⁷ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 90.

²²⁸ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918.

²²⁹ Orličan, ročník 3, č. 52 z 24. 12. 1914, s. 2, Knihovna SOKA RK, sign. M-0033/3.

²³⁰ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 858, kn. 208, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1836–1940. s. 161; přístupná na <http://vychodoceskearchivy.cz/>.

²³¹ Orličan, ročník 3, č. 41 z 10. 10. 1914, s. 5, Knihovna SOKA RK, sign. M-0033/3.

²³² SOKA RK, f. AMSO, inv. č. 662, sign. 9, kart. 100, Podpory polským uprchlíkům 1915, fol. 15.

²³³ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 39–40.

²³⁴ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 85.

²³⁵ Jan TROJAN, *Italská škola v Týništi n. O.*, in: Z paměti města Týniště n. Orl. a sousedních obcí, Týniště nad Orlicí: Čapkovo újezdí muzeum, 1969, s. 106.

protestujícími byli například Vamberečtí.²³⁶ V Kostelci byl již na podzim 1914 žalostný nedostatek volných bytů, proto byli uprchlíci určeni k ubytování v tomto městě přesouvání do okolních vesnic.²³⁷

Všichni tito noví obyvatelé byli z počátku velmi vítáni. Na mnoha nádražích se srocovali lidé, kteří, jak informoval Posel z Podhoří, nabízeli přijíždějícím chléb a čaj k posílení po tak namáhavé cestě, kterou museli překonat.²³⁸ Chut' lidí pomáhat se však brzy setkala se strachem z nového a cizího. Přece jen to byli lidé z daleka, jiného jazyka, jiného náboženství, jiné mentality. Při jednání s nimi musel být často přítomen překladatel. V Rychnově tuto funkci zastával zeměpanský zvěrolékař pan Vladislav Sýkora, který byl v mládí na studiích v Krakově, kde se naučil poměrně dobře polsky.²³⁹ Ihned po svém příjezdu byli všichni cizinci podrobeni lékařské prohlídce ke shledání zdravotního stavu a až poté byli rozmisťováni do jednotlivých jim určených ubikací. Obyvatelé rychnovského okresu se obávali přenosu nakažlivých chorob, kterými běženci údajně trpěli. Uprchlíci si ale opravdu velmi často přivezli nějaké onemocnění, minimálně byli díky dlouhodobé nemožnosti péče o sebe a své zdraví zavšiveni. Kromě jakési vstupní prohlídky museli noví obyvatelé docházet na pravidelné zdravotní prohlídky i během svého pobytu v okrese. O ty se pak staraly jednotlivé větší obce. Například zdravotní prohlídky ve Vamberku prováděl pan Ludvík Řehák a porodní bába Anna Mertová, kteří kromě kontrol zdravotního stavu uprchlíků prohlíželi i jejich oblečení a obydlí, zda zde nejsou nějaké stopy po hmyzu jako vši, blechy a štěnice. Za rok 1916 bylo podle jejich záznamů prohlédnuto 61 osob – 27 mužů a 34 žen – umístěných ve Vamberku a 19 osob – 9 mužů a 10 žen – umístěných v Merklovicích.²⁴⁰

Uprchlíci vesměs moc nedbali na svou čistotu a často se stávalo, že v místnosti, kde žili, skladovali také dřevo na topení. Svědčí o tom výnos rychnovského okresního hejtmanství ze dne 30. října 1917:

---

²³⁶ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 81, kn. 59, Kniha zápisů schůzí městské rady 1914–1918, s. 218.

²³⁷ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918; SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 347.

²³⁸ PzP 30, č. 2 z 9. 1. 1915, s. 2. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/30.

²³⁹ PzP 29, č. 40 z 3. 10. 1914, s. 2. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/29.

²⁴⁰ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 282, kart. 12, Haličtí uprchlíci, fol. 10, 13–14.

„Panu purkmistrovi v Týništi n. Orł.!

Při revisi bytů [pozn. italských] válečných uprchlíků úředním lékařem v domku č. 134 /byl zánovní, měl dřevníky a záchody/ dne 23. t. m. bylo seznáno, že místnosti jsou velice nečisté, třeba je obílit, podlahy častěji omýti, záchody rovněž shledány nečistými, na chodbě a pavlačce k nim je patrnó, že se močí přímo na podlahu, dále zjištěno, že slamníky jsou dílem bez slámy, neb s troškou chatrné slámy naplněné – rovněž o topivo není pro nutné vytápění a vaření postaráno.

Pan purkmistr se tímto důtklivě žádá, aby výše uvedené výtky dal odstraniti, rádným dozorem se přesvědčovati dal udržování pořádku a čistoty, potřebnou slámu a topivo pro válečné uprchlíky bezodkladně opatřiti dal.

C. k. správce úřadu

*WAGNER v. r.*²⁴¹

Mnozí z těchto lidí odjížděli z okresu průběžně, ale mnozí zde opravdu prožili celou válku a do svých domovů se vrátili až v únoru 1919.²⁴² Někteří z nich zde zemřeli, jiní porodili děti. A právě kvůli velkému počtu uprchlických dětí jak polských, tak i italských, které sem přijely, bylo c. k. okresní hejtmanství nuceno umožnit jim vzdělání a zavést ve vybraných obcích polské a italské školy. Škola pro polské děti byla zřízena v Lípě nad Orlicí, kam docházelo 18 žáků. Jejich výuky se ujal polský rodák pan Karel Sokolowski z Kolomyje. V březnu 1915 se výuka této školy přesunula do Solnice a do Rychnova nad Kněžnou. V Rychnově vznikla polská škola v tělocvičně místní dívčí školy a navštěvovalo ji přes 40 haličských dětí.²⁴³ V Týništi vznikla škola pro děti italských uprchlíků, jejichž učitelem se stal dr. Jaroslav Trojan, především díky znalosti italského jazyka. Výuka 27 chlapců a dívek probíhala v měšťanské škole v odpoledních hodinách. Vyučování zpočátku ztěžoval nedostatek italských učebnic. Škola v Týništi fungovala jen velmi krátkou dobu, jelikož byl dr. Trojan nucen nastoupit k vojenské službě a nikdo jiný ho v jeho

²⁴¹ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 91.

²⁴² Tamtéž, s. 85.

²⁴³ PzP 30, č. 12 z 20. 3. 1915, s. 3. Knihovna SOKA RK, sing. M-0032/30.

učitelské funkci zastoupit nechtěl.²⁴⁴ V Kostelci vyučovala od března 1916 děti italských uprchlíků slečna M. Tibitanztová.²⁴⁵

4.5 Váleční zajatci

Dalšími neznámými lidmi, kteří se do rychnovského okresního hejtmanství přicházeli, byli váleční zajatci z Ruska, Srbska a Itálie. Vzhledem k postupujícím bojům a velkému zatýkání bylo možné využívat tyto lidi na práci jako levnou pracovní sílu hlavně v zemědělství, a to především v době sklizně a také v průmyslu, kde chyběla mužská síla. Zajatci byli jednotlivým firmám nebo soukromníkům přidělováni na základě jejich žádosti. Přidělování a nakládání s válečnými zajatci se řídilo mnoha nařízeními a ustanovením vydanými c. k. ministerstvem války. Jednotlivé předpisy dohlížely na ubytování, stravování, oblékání, zdravotní péči či samotné zacházení s válečnými zajatci jako dělníky. Zaměstnavatel měl svým přiděleným zajatcům obstarat odpovídající ubytování s dostupným záchodem, osvětlením a adekvátním lůžkem. Dále musel zajistit stravování řídicí se podle předepsaných minimálních přidělů potravin. Kontrolu zacházení se zajatci prováděly buď vojenská správa, četnictvo, nebo okresní politické úřady či zdravotní úřady.²⁴⁶ Zajatci museli být pravidelně podrobováni lékařským prohlídkám²⁴⁷ a měli také možnost, možná skoro i povinnost poslat svým příbuzným korespondenční lístek s vyrozuměním o své situaci, zdravotním stavu a nynější adrese. Jejich zaměstnavatel byl pak povinen tuto zprávu předat k hromadné dopravě na poštu.²⁴⁸

První zajatci například pro obec Solnice byli dopraveni večerním vlakem ve čtvrtek 15. března 1917. Každý žadatel, kterých bylo v Solnici v té době deset, měl svým zajatcům nachystat teplou večeři a opatřit jim do společného ubytování v „Babyloně“ slamník, přikrývku a polštář. Společně se také měli zájemci podílet i na opatrování uhlí.²⁴⁹ Ve Vamberku bylo v červnu 1917 zaměstnáno celkem 15 válečných zajatců, z toho 8 v zemědělství a 7 v průmyslu, nejvíce v parní pile

---

²⁴⁴ Jan TROJAN, *Italská škola v Týništi n. O.*, in: *Z paměti města Týniště n. Or. a sousedních obcí*, Týniště nad Orlicí: Čapkovo újezdní muzeum, 1969, s. 106.

²⁴⁵ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918.

²⁴⁶ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 481, kart. 48, Váleční zajatci, f. 9.

²⁴⁷ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 281, kart. 12, Váleční zajatci, fol. 83 a 110.

²⁴⁸ Tamtéž, fol. 148.

²⁴⁹ SOKA RK, f. AMSO, inv. č. 661, sign. 8, kart. 100, Srbští a ruští zajatci 1917–1918, fol. 3.

firmy bratří Hájků.²⁵⁰ Snad největší počet zajatců dostal březnu 1916 k pomocné práci na polích velkostatek pana Vinaře v Jedlině. Sem bylo vojenskou správou přiděleno hned 35 ruských zajatců.²⁵¹

Od 1. května 1918 nastala ve využívání válečných zajatců velká změna. Vzhledem k uzavření míru s Ruskem a Ukrajinou dosáhli zajatci těchto národností v Rakousku-Uhersku svobodnějšího postavení. Získali nárok na denní mzdu rovnou tomu, co dostával dělník ve stejné obci či okrese. C. k. okresní hejtmánství v Rychnově určilo výši výdělku pro zajatce 5–6 K denně, z čehož se ještě odečítaly náklady na byt a stravu činící maximálně 4 K.²⁵²

Ne zřídka kdy se stávalo, že váleční zajatci svým zaměstnavatelům utekli, jelikož nebyli pod tak přísným dohledem jako v zajateckých táborech. Například panu Pivcovi z Vamberka uprchl v červnu 1918 ze služby jeden z válečných zajatců, který u něj pracoval na jeho valše. Pan Pivec to neprodleně nahlásil četnické stanici, která ihned začala po muži pátrat, avšak marně. Takovéto útěky byly na denním pořádku. Podobná situace se stala také rolnicím Anně Svobodové nebo Anně Steklíkové, ale i mnoha dalším zaměstnavatelům zajatců.²⁵³

4.6 Válečná každodennost a všední život

Velká válka měla dopad též na všední život. Většina každodenních činností nebo různých zvyklostí či oslav byla omezena. Zakázáno bylo mnoho akcí, utichl místní kulturní i politický život, značně zasaženo bylo školství.

Válka měla velký dopad na mnohé z fungujících spolků. Některé z nich musely svou činnost omezit, pozastavit nebo dokonce ukončit. Nejčastějšími důvody těchto opatření byl odchod vedení a členů spolků a sdružení do bojů nebo nedostatek času a financí na provoz jednotlivých institucí. Zkrátka v té době existovaly mnohem důležitější věci než například turistika nebo muzejní sbírky. V Kostelci byla kvůli válečnému dění například ukončena činnost Národně vzdělávací dělnické besedy

---

²⁵⁰ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 281, kart. 12, Váleční zajatci, fol. 179.

²⁵¹ PzP 31, č. 12 z 24. 3. 1916, s. 3. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/31.

²⁵² SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 281, kart. 12, Váleční zajatci, fol. 82.

²⁵³ Tamtéž, fol. 73, 80 a 87.

Palacký, která zde fungovala již od roku 1898.²⁵⁴ Ohrožena a narušena byla i činnost místních novin. Posel z Podhoří vycházející v Rychnově od roku 1886 a Orličan založený v roce 1912 informovaly občany o aktuálním dění nejen v jejich okrese i během války. Jejich obsah byl však hlídán a procházel cenzurou. Stávalo se, že mnohé články nebo i celá vydání byla konfiskována kvůli neodpovídajícímu obsahu, takže se na stránkách objevovala bílá místa po chybějícím textu.

V Kostelci nad Orlicí v roce 1914 existovaly a vyvíjely činnost mnohé spolky a sdružení, například kulturní spolky Čtenářská beseda, Pěvecký spolek Orlice, Řemeslnicko-rolnická beseda či Ochoťnický spolek „Tyl“ zabývající divadelní činností, dále pomocné a podpůrné spolky jako Dámský spolek sv. Ludmily pro podporu chudé mládeže, Dámský spolek sv. Alžběty pro podporu chudých, Místní odbor Ústřední matice školské nebo Spolek vojenských vysloužilců. Fungoval zde i rybářský spolek, včelařský spolek, klub českých turistů, muzejní spolek starající se o činnost místního muzea nebo Okrašlovací a ovocnický spolek. Významnou činnost zde vyvíjela Tělovýchovná jednota Sokol pomáhající v těžkých válečných chvílích, jak v oblasti zásobování, pomoci v lazaretech, tak také dohlížela například na vojenskou a tělesnou výchovu mládeže.²⁵⁵ Podobnou činnost vykonával i místní spolek městských hasičů.²⁵⁶ V Rychnově bylo též mnoho spolků od hudebního spolku Dalibor, který se mnohokrát podílel na pořádání dobročinných koncertů až po fotbalové družstvo S. K. Rychnov, které několikrát sehrálo exhibiční utkání s týmy sousedních obcí a vstupné se vybíralo ve prospěch dobrých věcí. Fotbalový kroužek fungoval i v Kostelci.²⁵⁷

Kulturní vyžití vnášely do života obcí různá výročí a narozeniny týkající se hlavně císaře a jeho rodiny. Mezi tyto akce patřily například narozeniny Františka Josefa I. nebo jeho jmeniny či výročí ujmoutí se vlády. Tyto oslav opět patřily k projevům loajality vůči rakouské monarchii. V srpnu 1915 slavil císař své 85. narozeniny, které vyžadovaly veliké obecní oslavy. Všude se konala různá shromáždění, divadelní představení a dobročinné sbírky. Náměstí a návsi byly

---

²⁵⁴ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994., s. 34.

²⁵⁵ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 81, kn. 59, Kniha zápisů schůzí městské rady 1914–1918, s. 123.

²⁵⁶ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 38.

²⁵⁷ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 138.

zdobeny v zemských barvách, konaly se četné bohoslužby a lidé byli nabádáni, aby si vzpomněli na císaře pána. V rámci těchto oslav se například v Týništi konaly různé kulturní akce. Dne 17. srpna byla uspořádána školní akademie, jejíž výdělek byl věnován pozůstalým po padlých vojínech. Dne 18. srpna se konala slavnostní schůze obecního zastupitelstva plná projevů a blahopřání, následovaly slavnostní bohoslužby. V Rychnově nad Kněžnou se v Národním domě konal společný hold obcí Rychnovska a Kostelecka císaři. Za Týniště zde byli pánové Finkeys a Červinka.²⁵⁸ Týnišťský starosta ještě téhož dne pronesl na schůzi obecního zastupitelstva vzletné a slavnostní prohlášení směrem k císaři. Panovník byl velmi chválen. Důvodem takových to pochvalných slov mohlo být to, že v nedávně době dne 1. února 1914 bylo Týniště povýšeno císařem z městyse na město. Jako dík byla týnišťskými zastupiteli odeslána okresnímu hejtmanství částka 1000 K ve prospěch pozůstalých po padlých vojínech rychnovského okresu.²⁵⁹ Oslavy týkající se panovníka vítali například vojáci v nemocnici a v lazaretech, kteří při těchto slavnostních příležitostech dostávali bohatší a sváteční večeři.²⁶⁰

Konaly se též různé slavnosti například 1. máje, který slavilo a využívalo zejména dělnictvo k projevení svých názorů a postojů. Zajímavé byly také oslavy k vzdání holdu českých vojáků v poli. Jednou z takovýchto akcí byla například slavnost zatlukání hřebů do Štítů zbrojnoše. Tím měla být uctěna památka padlých vojáků. V Rychnově se tato slavnost konala dne 13. července 1916. Zde mohla veřejnost a především okresní představitelé zatlouci do zbrojnošova štítu hřeb na památku války.²⁶¹ Okresní hejtmanství se také staralo o to, aby obyčejní lidé dokázali ocenit to, že za ně jejich spoluobčané pokládají na frontě své životy a dali to viditelně najevo. „*Projev piety naproti zesnulým hrdinům toho žádá, aby v uvedené dny [pozn. 1. a 2. listopadu 1916] hroby vojinů bez rozdílu vyznání ať přítel či nepřítel jednoduchým a důstojným způsobem ozdobeny a tak památka jich uctěna byla.*“ Do této akce se měly zapojit jak jednotlivé obce, tak jejich dobročinné

---

²⁵⁸ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 220–222.

²⁵⁹ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

²⁶⁰ PzP30, č. 34 z 21. 8. 1915, s. 3. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/30.

²⁶¹ PzP 31, č. 28 z 15. 7. 1916, s 2–3. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/31.

spolky.²⁶² Podobného rázu byla tzv. stromková slavnost. Ta byla uspořádána v květnu 1917 k uctění památky padlých vojáků a účastnili se jí, jak různí okresní představitelé včetně c. k. okresního hejtmána Wagnera, tak starostové či místní učitelé. Rychnovští obyvatelé v rámci této události vysázeli poblíž chrámu sv. Havla tři lípy, „aby byly upomínkou na nynější bouřlivou dobu a hlásaly i pozdním potomkům památku statečných bojovníků Rychnovanů, kteří v těžkých bojích obětovali životy za císaře a za vlast“.²⁶³ Vamberečtí zase společně s částí vojenského osazenstva lazaretu vytvořili alej z celkem sta třešňových stromků na upomínku války. Alej se táhla od kamenného mostu směrem k Doudlebám.²⁶⁴

Kromě těchto „povinných“ akcí se též konalo mnoho dobrovolnických vystoupení, divadel a přestavení, které měly za úkol vybrat na vstupném, co nejvíce peněz, které byly posílány na různé dobré účely. Zářným příkladem těchto ochotníků byl kostelecký ochotnický spolek Tyl, který se řídil mottem „*třebas války zuřily, musy at' nemlčí!*“ a pravidelně pořádal divadelní přestavení.²⁶⁵ Většina z představení se konala v sále „na Rabštejně“ a v některých si zahrál i sám kostelecký starosta pan Alois Smolík. Výtěžky představení šly většinou na chudé děti nebo ve prospěch raněných vojáků.²⁶⁶ Ve Vamberku se kulturní akce konaly pod vedením Měšťanské besedy v sále „Na hradě“,²⁶⁷ v Rychnově se lidé scházeli v Národním domě a v kulturním dění se velmi angažovala místní Sokolská jednota. Například dne 6. ledna 1917 uspořádaly místní členky Sokola společně se solnickými kolegyněmi tělocvičný večer s ukázkami svých sestav.²⁶⁸ Na velkém počtu představení se také podíleli žáci a studenti okresních škol.

V některých obcích též bylo možné navštěvovat biograf, kde byly promítány schválené snímky. V Rychnově bylo kino zřízeno již před válkou. První písemná zmínka o zdejším kinu pochází z července 1912. Pan František Vávra zde žádal městský úřad o možnost ve městě zřídit „stálé elektrické divadlo“ tedy biograf. Žádost zdůvodnil tím, že v jiných velkých městech již biograf funguje a on že by podnik zařídil co nejmoderněji, aby mohl být městu ozdobou a obecnstvu přinášel jak zábavu,

---

²⁶² SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 279, kart. 12, Invalidé a jejich léčení, fol. 61.

²⁶³ PzP 32, č. 19 z 12. 5. 1917, s. 2. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/32.

²⁶⁴ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 75, kn. 53, Kronika 1. světové války z života ve městě, s. 77.

²⁶⁵ Orličan 3, č. 36 z 5. 9. 1914, s. 4, Knihovna SOKA RK, sign. M-0033/3.

²⁶⁶ Orličan 3, č. 43 z 24. 10. 1914, s. 4, Knihovna SOKA RK, sign. M-0033/3.

²⁶⁷ Orličan 3, č. 49 z 6. 12. 1914, s. 4, Knihovna SOKA RK, sign. M-0033/3.

²⁶⁸ PzP 31, č. 52 z 30. 12. 1916, s. 2. Knihovna SOKA RK, sign. M-032/31.

tak i poučení. Kino nazvané Sokol nakonec vzniklo až 20. května 1914, bylo zvukové, nacházelo se v Národním domě a promítalo se v něm nepravidelně.²⁶⁹ Zde se promítaly němé filmy, které byly doprovázeny buď hudbou z gramofonu, nebo třeba naživo klavíristou. Ve Vamberku se nad zřízením biografu uvažovalo až na začátku února 1918. Kino mělo být umístěno v propůjčené místnosti od pana Bohumíra Bartáka za poplatek 8 K. Začalo se tedy usilovat o koncesi. Správcem nově vzniklého biografu se stal pan Oldřich Pelda.²⁷⁰ Hned první představení vyneslo 15 K 36 h.²⁷¹ Mnohé obce ale váhaly nad udělením koncese soukromým osobám, jednou z nich byl i Kostelec. Kosteletčí se báli, aby kino nemělo špatný vliv na mládež a aby nepoškozovalo místní hostinské. Provoz kina byl doporučen, pouze pokud by v něm měla obec hlavní slovo.²⁷²

Velké množství konaných akcí a představení však bylo z vyšších míst zakazováno. Dle nařízení c. k. okresního hejtmantství v Rychnově bylo 8. února 1917 nařízeno pozastavení veškeré činnosti divadel, biografů a podobných institucí vzhledem k rostoucímu nedostatku uhlí v okresech. Mnoho představení tak bylo rušeno.²⁷³ Dne 4. dubna 1918 pan císařský rada Jan Zeman žádal, aby se v této vážné a těžké době nekonaly žádné zábavy a tancovačky. Městská rada města Vamberka se tedy usnesla na požádání okresního výboru, aby vydal zákaz pořádání takovýchto akcí.²⁷⁴

Válkou trpělo samozřejmě také školství. V okrese existovalo velké množství škol od c. k. reálného gymnázia až po obecné školy, jejichž činnost byla nějak ovlivněna. Vamberecká pamětní kniha uvádí, že z okresu bylo nuceno narukovat 35 učitelů, díky čemuž muselo nastat slučování tříd nebo zkracování vyučování.²⁷⁵ Kvůli nečekanému vypuknutí války okres povolil, aby školní docházka začala až 16. září a aby byly žákům starším 13 a 14 let poskytovány úlevy a výjimky ve školní

---

²⁶⁹ Josef KRÁM, *Průvodce Rychnovem nad Kněžnou: e-Book*, Rychnov nad Kněžnou, 2004, s. 38–39, 46. Dostupné z: <http://www.rychnov-city.cz/e-book-pruvodce-rychnovem/d-1025/p1=1096>.

²⁷⁰ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 92, kn. 70, Kniha zápisů schůzí obecního zastupitelstva 1916–1923, s. 71 a 83.

²⁷¹ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 81, kn. 59, Kniha zápisů schůzí městské rady 1914–1918, s. 222.

²⁷² SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 335.

²⁷³ PzP 32, č. 7 ze 17. 2. 1917, s. 3. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/32.

²⁷⁴ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 81, kn. 59, Kniha zápisů schůzí městské rady 1914–1918, s. 398–399.

²⁷⁵ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 24.

docházce, jelikož jich bylo potřeba při polních a domácích pracích.²⁷⁶ Kvůli nedostatku uhlí se učilo střídavě, některé dny chodili do školy jen chlapci, jiné dny jen dívky. Vědomosti žáků podle učitele obecné školy v Kostelci velmi pokleslo. Některé děti nastoupily do školy v roce vypuknutí války a díky nesoustředěné a neadekvátní možnosti výuky někteří z nich stále neumějí číst. Pan učitel se obával, aby se nevrátila doba analfabetů a prorokoval, že prý budou žáci muset hodně dohánět po válce.²⁷⁷ Situacemi na jednotlivých školách, osudy učitelů a žáků se v této práci zabývat nebudu, jelikož by téma vydalo na další samostatnou práci.

---

²⁷⁶ SOkA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919, s. 159.

²⁷⁷ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 117.

5 Zdravotnická a sociální péče

Válečné dopady na rychnovský okres nebyly jen hospodářského rázu. Důležitou součástí válečného zázemí a tudíž i Rychnovska byla náležitá sociální a zdravotnická péče. Tu reprezentovaly buď specializované organizace, nebo různé starší, ale i nově vznikající spolky a jiná uskupení, které se staraly o místní chudinu, nezaměstnané, děti, válečné invalidy a raněné vojáky přijíždějící do okresu. Pro byly v mnoha obcích budovány lazarety.

Obcím byla doporučována jakákoliv činnost, která pomůže zlepšit nedůstojné podmínky rodin, které přišly o svého živitele, ale také vytrvalé pořádání pomocných sbírek jak v jejich prospěch, tak také ve prospěch lazaretů nebo Červeného kříže.²⁷⁸ Do dobročinnosti byli zapojeni i studenti a žáci všech škol v okrese. Ti s pomocí učitelů organizovali různá dětská divadelní představení, recitály či dětské dny za účelem výběru peněz na dobré účely. Mimo to se také angažovali v jednodušších oděvních výrobních činnostech pro vojáky nebo sběru různých bylin. Například ostružinového listí prý okresní mládež nasbírala přes 200 kilogramů.²⁷⁹ Lidé byli zpočátku velmi horliví do pomoci druhým, ale postupně se s prodlužující válkou a stále se zhoršujícími podmínkami daleko více starali sami o sebe, o své rodiny a své žaludky a vůči svému okolí byli apatičtí.²⁸⁰

Dne 15. července 1914 byla založena okresní pomocná válečná úřadovna za účelem péče o raněné vojáky, podporování rodin mužů povolanych do vojenské služby a pozůstalých a boje s nezaměstnaností dělnictva, která mířila střemhlav vzhůru. Předsedou této organizace se stal c. k. místopředsední rada Adolf Wunsch, místopředsednictví se ujali rychnovský starosta a starosta stejnojmenného okresu JUDr. Čeněk Langer a starosta kosteleckého okresu pan Josef Schütz, místopředsedkyní byla paní Marie Flanderková. Do čelního vedení této organizace také patřili c. k. okresní školní inspektor pan Edward Geisler, který se stal pokladníkem, a okresní lékař MUDr. Karel Kšanda, jenž zaujal post jednatele.

Okresní pomocná válečná úřadovna podporovala sbírkovou činnost obyčejných lidí, kteří tak jednoduše mohli pomoci například darováním nějakého oblečení,

---

²⁷⁸ SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 520, kart. 53, Rostlinná výroba – obilí 1915–1938, fol. 2.

²⁷⁹ PzP 29, č. 51 z 19. 12. 1914, s. 2. Knihovna SOKA RK, sign. M-0032/29.

²⁸⁰ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 65.

hraček nebo finančního obnosu na dobré účely.²⁸¹ Na dobročinných pomocných akcích v Orlickém podhoří pořádaných Okresní pomocnou válečnou úřadovnou se do konce roku 1914 vybralo 8 393 K a 27 h adresovaných z části Zemskému spolku červeného kříže, z části na potřeby oblastních lazaretů a část si nechala úřadovna za administrativní úkony a úkoly a jako pojistku.²⁸² Dalšími dobročinnými akcemi v okrese bylo například pořádání tzv. obětních dnů na oslavu svátku Františka Josefa I. V rámci oslav vždy ve dnech 4. až 8. října byla uspořádána sbírka a prodej speciálních slavnostních odznaků. Obce bývaly ve dnech 3. a 4. října vyzdobeny prapory.²⁸³ Obě okresní periodika velmi často uváděly vyčerpávající seznamy jmen ochotných dárců. Vamberečtí dobrovolníci při příležitosti konání tzv. „Týdne ochrany kojenců“ konaného ve dnech 8. až 16. května 1917 uspořádali sérii loutkových divadel a výtěžek z této akce byl darován na potřebné v rámci celých Českých zemí.²⁸⁴ Pořádal se také „Týden červeného kříže“. V rámci okresního hejtmanství vznikl odbor pro poškozené válkou²⁸⁵ a v mnoha obcích byl také zakládán tzv. Odštěpný spolek Zemského pomocného spolku Červeného kříže.²⁸⁶ Na tzv. nouzových sbírkách se podílely také například Spolek sv. Ludmily nebo sv. Alžběty. Oba tyto spolky existovaly ve více městech. Kostelecké spolky usilovaly v srpnu a září 1914 o zřízení dětské útulny, kam by mohly pracující matky, které nemají možnost zajistit si hlídání, umístit po dobu práce své děti. Problém však bylo najít správné a vyhovující prostory. Dále se jim podařilo zajistit nezbytné přípravy pro zřízení místního lazaretu. Na sbírkách se podílel také dámský odbor Ústřední matice školské.²⁸⁷ V Kostelci nad Orlicí probíhala pod patronátem těchto všech spolků od 1. srpna 1914 veřejná všeobecná sbírka ve prospěch rodin postižených válkou a v prospěch nezaměstnanosti.²⁸⁸

---

²⁸¹ Orličan 3, č. 34 z 22. 8. 1914, s. 1, Knihovna SOkA RK, sign. M-0033/3.

²⁸² Orličan 3, č. 52 z 24. 12. 1914, s. 2, Knihovna SOkA RK, sign. M-0033/3.

²⁸³ SOkA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 275.

²⁸⁴ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 92, kn. 70, Kniha zápisů schůzí obecního zastupitelstva 1916–1923, s. 53.

²⁸⁵ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918.

²⁸⁶ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 39.

²⁸⁷ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 485, kart. 48, Nouzové válečné sbírky, f. 17, 21 a30; Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 38.

²⁸⁸ Orličan 3, č. 35 z 29. 8. 1914, s. 3, Knihovna SOkA RK, sign. M-0033/3.

Nemajetné rodiny byly ve výživě podporovány. Především zemědělci, kteří obstarávali různé druhy potravin od zeleniny až třeba po máslo, byli c. k. okresním hejtmánství vybízeni k dobročinnosti a aby darovali část svého naturálního zisku stále narůstajícímu počtu chudých. Určitá část z nich samozřejmě prosby vyslyšela a pomáhala.²⁸⁹ V některých obcích byly zakládány obecní stravovny, kde se chudina mohla levně nebo při dostatečných darech i zdarma stravovat. Vamberecké ženy se pod patronací Místního výboru pro válečnou péči ujaly vaření obědů pro chudé školní děti, na což byl také použit zbytek výnosu sbírky pro zřízení lazaretu a na podporu nezaměstnaných rodin. Vařena byla především hovězí polévka, kterou ve dnech pondělí, středa a pátek sponzorovala potravinami ještě firma pana Kubiase a město Vamberk dodávalo z obecního do polévek jen zavářku. Občas se vařila i rýžová kaše, luštěniny, jídla z brambor a občas i z mouky. Tato speciální kuchyně tak fungovala s klidem až do konce března 1915, kdy se její provoz zkomplikoval.²⁹⁰ Na zřízení obecní kuchyně pro chudé, kterým by zejména v zimních měsících zajišťovala zdarma nutné stravování, uvolnil Kostelec v prosinci 1916 celých 5 000 K.²⁹¹

V lednu roku 1918 byla v Rychnově zřízena okresní oděvna vzniklá z nařízení ministerstva obchodu ze září 1917. Oděvna se měla starat organizování vydávání oblečení lidem. V Kostelci se stal výdejnou obchod pana Josefa Mikoty.²⁹²

Majetnější rodiny byly vybidnuty k tomu, aby se vzhledem k bídě a nedostatku potravin ve velkých městech, přihlásily o národní hosty – děti, které by si načas vzaly k sobě. Přihlášky byly přijímány do konce měsíce června 1918.²⁹³ Dne 8. září 1918 se pak v Kostelci v *hostinci* „*Secesse*“ se konala *ustavující schůze odboru*

---

²⁸⁹ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 92, kn. 70, Kniha zápisů schůzí obecního zastupitelstva 1916–1923, s. 51.

²⁹⁰ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 22–23.

²⁹¹ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 187, kn. 108, Kniha zápisů protokolů ze zasedání městské rady 1914–1918.

²⁹² SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 124.

²⁹³ SOkA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 318.

„Českého srdce“, který se o zprostředkování této péče staral.²⁹⁴ V rámci podpory „Českého srdce“ byly též pořádány sbírky, jejichž výtěžky byly zasílány do Prahy.²⁹⁵

5.1 Nemocnice a lazarety

V rámci zdravotnické péče byla situace také kritická. V Rychnově fungovala okresní jubilejní nemocnice císaře Františka Josefa I., jež zajišťovala lékařskou péči celému rychnovskému okresu a Orlickému podhůří.²⁹⁶ Většina okresních lékařů však byla odvelena k nástupu vojenské služby a žádosti o jejich zproštění byly odmítnuty. V rychnovském okrese nastal nedostatek doktorů, který dolehl také na okresní nemocnici, kde zůstal osamocený doktor pan Mašek. Ten se však zaručil, že pokud bude mít k dispozici několik pomocných sester a ošetřovatelek, zastane službu v nemocnici sám. K ruce mu tedy bylo ponecháno 10 sester. Vzhledem k personálnímu deficitu se nemocnice uvolila přijímat 50, maximálně 80 těžce raněných vojáků, tak aby se o ně mohli zaměstnanci plnohodnotně postarat. Její kapacita však odpovídala až 140 pacientům. Při větším počtu raněných by bylo přistoupeno k jejich umístování u soukromníků.²⁹⁷ Počet nemocničních lékařů také snižovali doktoři pracující v obecních lazaretech. Lazarety nebyly pro město břemenem. Na jejich fungování dostávaly obce od vojenské správy postupně od 2 do 4 korun za jednoho muže zde léčeného.²⁹⁸

Dne 22. srpna 1914 informovalo c. k. okresní hejtmanství své okresy o nezbytnosti omezení předepisování léků a léčiv v během války. Takže i s těmito věcmi se muselo šetřit. Přepokládal se samozřejmý nárůst spotřeby zdravotního materiálu jako např. obvazovin a léčebných pomůcek, včetně samotných léků, především prostředků k narkóze, anestetických a antipyretických látek či prostředků k desinfekci. Mnoho z těchto zásob se rychle tenčilo a jejich opatřování a dovoz byl buď omezen, nebo i zrušen.²⁹⁹

---

²⁹⁴ Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 40.

²⁹⁵ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 307.

²⁹⁶ SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 640, sign. 10/2, 121. Okresní úřad v Rychnově nad Kněžnou, fol. 9.

²⁹⁷ SOKA RK, f. OZRK, inv. č. 74, kn. 74, Zápisy ze schůzí Okresního výboru, s. 96.

²⁹⁸ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 79.

²⁹⁹ SOKA RK, f. AMSO, inv. č. 673, sign. 3, kart. 101, Léky – 1. světová válka, fol. 1.

Posel z Podhoří i Orličan referovaly na konci prosince 1914 o podobě rychnovského okresu za války. Lazaretů bylo v okrese zřízeno hned několik, nacházely se v každém větším městě nebo obci. V Rychnově nad Kněžnou byli ranění umístováni kromě okresní nemocnice, také do lazaretu v hotelu „u Labutě“ a do přízemí kolowratského zámku. V Solnici byl lazaret zřízen v zámku hraběte Königswartera, v Kostelci v zámku hraběte Kinského a v Častolovicích v zámku hrabat ze Šternberku. Týnišťský lazaret se nacházel v tělocvičně a několika místnostech měšťanské školy. Celkový počet míst pro raněné vyčíslil týdeník Orličan na 360. S umístováním trpících vojáků sem pomáhali členové Sokola nebo hasičských spolků. Do chodu měly brzy přijít také lazaret ve Vamberku a městský lazaret v Kostelci.³⁰⁰

Týnišťský městský lazaret byl uveden v činnost 15. září 1914. Zpočátku se nacházel v tělocvičně měšťanské školy, kde mohlo být ošetřováno a opatrováno až 30 osob. S přibývajícím počtem raněných se však začal rozšiřovat o další učebny a místnosti až pohltil celou školní budovu. Lazaretní kuchyně byla umístěna ve školní sborovně. *„Zařízení lazaretu, zvláště pak polštáře a něco látek opatřeno bylo z darů, zbytek pak koupila za levný obnos obec. Každý voják měl pro sebe železnou postel, opatřenou slamníkem a podhlavníkem a polštářem, vlněnou přikrývku, prostěradlo, noční stolek. V každé místnosti byl dostatečný stůl, u něhož ošetřovaní jedli a se bavili.“*³⁰¹ Vedení lazaretu zajišťovali mimo jiné Týnišťský starosta Otokar Pitter, ředitel měšťanské školy František Trojan nebo lazaretní a obvodní lékař MUDr. Václav Pumr až do své smrti v listopadu 1915. Ve funkci ho poté nahradil MUDr. Jaroslav Mejsnar, který zde působil až do uzavření lazaretu v květnu 1917.³⁰² Péči o jednotlivé pacienty mimo lékaře zajišťoval pomocný personál většinou složený z dobrovolnic nebo manželek a dcer vedoucích pánů.³⁰³ Kronika uvádí, že lazaretem během jeho činnosti prošlo 485 pacientů různých národností a s různými zraněními a chorobami.³⁰⁴ V době od srpna do října 1916 byl lazaret vojenským velitelstvím v Litoměřicích dočasně uzavřen kvůli mnoha

---

³⁰⁰ PzP 29, č. 51 z 19. 12. 1914, s. 2. Knihovna SOkA RK, sign. M-0032/29; Orličan 3, č. 52 z 24. 12. 1914, s. 2, Knihovna SOkA RK, sign. M-0033/3.

³⁰¹ SOkA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 35.

³⁰² Tamtéž, s. 35–36.

³⁰³ Tamtéž, s. 36.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 37–77.

stížnostem na jeho chod. „Stížnosti směřovaly k tomu, že prý ve zdejší lazaretu nejsou vojínové léčení, že jejich nemoc jich se zúmyslně prodlužuje, že páchají se zde nepřístojnosti, že vojínové jsou pouštěni na dlouhé dovolené domů a pod.“³⁰⁵ Podle městské rady byla činnost lazaretu pozastavena kvůli „jednání p. MUDr. Mejsnara, kterýž vyvolal spor s D. Bindrem, velitelem c. a k. záložní nemocnice v Hradci Králové, usneseno udělit p. Dru Mejsnarovi důtku s výstrahou a vyzváním, aby záležitost tuto urovnal a o ponechání lazaretu se postaral.“³⁰⁶ Dozor byl svěřen panu Typltovi.³⁰⁷ Lazaret byl definitivně uzavřen v květnu 1917, kdy si vojenská správa uvědomila, že městské a soukromé lazarety ochraňují vojáky před vojenskou službou a často prodlužují jejich léčení, čímž jednají protiprávně a protistátně. Nově se tak celé rakousko-uherské vojsko léčilo pouze ve vojenských nemocnicích pod vojenským dohledem a často tak byli vojáci posíláni zpět na frontu nedoléčení třeba i s otevřenými ranami, do nich se rychle dostávala infekce. „Tím nastal definitivní rozklad armády, nastalo t. zv. „ulejvání“, „čurysy“ a pod. Zvláště poslední seabemrzačení, působení hnisavých ran připravilo mnohé dobré české vojáky o zdraví nebo způsobilo jim dlouholeté potíže.“³⁰⁸ Uzavření Týništského lazaretu bylo obecním zastupitelstvem v protokolech ze schůzí zdůvodněno takto: „Vojenský lazaret zde byl dnem 25. května 1917 zrušen k žádosti obce, ježto nebyla možno proň opatřiti potraviny. Zastupitelstvo bude zajisté souhlasiti, aby dámám v lazaretu působícím vzdán byl dík.“³⁰⁹

V Týništi byla také z podnětu starosty Otakara Pitra a dr. Václava Pumra založena nemocnice zatím pro 30 vojenských pacientů. Prostory nemocnice se nacházely v prostranné tělocvičně a některých místnostech přilehlé budovy měšťanské školy. Vybavení v podobě postelí, slavníků, pokrývek a ložního prádla obstarala obec buď koupí, nebo z různých soukromých darů. Již 15. září 1914 byli

---

³⁰⁵ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 66–67.

³⁰⁶ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 82, kart. 18, kn. 79, Kniha protokolů schůzí městské rady 1913–1923, s. 266–267.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 267.

³⁰⁸ SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 185, kart. 15, kn. 117, Kronika: 1. světová válka 1914 – 1918: Týniště nad Orlicí, s. 77–78.

³⁰⁹ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

do nemocnice přijati první ranění, o které pečoval pan doktor Pumr, jeho žena a dobrovolnice z Týniště a okolí.³¹⁰

Vamberecký lazaret se nacházel v bývalé továrně pana Zemana v sousedství hotelu „Na Hradě“. Budova byla pro tyto účely jako stvořená. Topivo zajišťovala obec, elektřinu na vlastní náklady firma Antonína bednáře a synové protažením připojení ze své továrny, kuchyni zajišťovaly v přízemí budovy vamberecké dámy. První ranění přijeli do lazaretu 15. ledna 1915 a bylo jich celkem 24. Jejich příjezd byl na nádraží hromadně očekáván starostou, obecním zastupitelstvem i mnoha občany, kteří vojáky houfně vítali a nabízeli jim kávu a koláče. K první večeři v lazaretu bylo dokonce lahodné uzené zprostředkované Kubiasovou firmou. Lékařem v lazaretu se stal MUDr. Rudolf Roubal. Lazaret byl často obdarováván potravinami a nejrůznějšími věcmi od rajských jablek až po karetní hry.³¹¹ Pro zpestření pobytu byly v lazaretu pořádány různé akce jako např. hudební večery, vojákům byly půjčovány knihy a zprostředkovávány aktuální výtisky novin.³¹² Ve zprávě pořízené vrchním soudním oficiálem Jindřichem Březinou bylo uvedeno, že vojáci umístění do lazaretu byli většinou české národnosti, pouze tři byli Němci. Pluky odkud do lazaretu přišli: nejvíce z 18. pěšího pluku, 30. zeměbranceckého pluku, 28. domobranceckého pluku a 11. domobranceckého pluku.³¹³

V místní kuchyni pro chudé děti a lazaret se stravovalo až 107 dětí.³¹⁴ Od 3. prosince se zde vařilo každý den mimo neděle a svátky.³¹⁵ K pomoci při práci v lazaretu a při zdejším vaření byla přibrána i jedna z mladých polských uprchlic. Dívka byla posouzena jako inteligentní a bez hmotných prostředků a návrh na její přijetí byl jednomyslně přijat.³¹⁶ Kuchařka z lazaretu paní Bezděková si občas na vojíny zanádalala. Prý byli drzí a často si stěžovali na jakost podávané stravy. Dále paní Bezděková uvádí, že se v poslední době v lazaretu ztratily nějaké předměty například prádlo, boty, pamětní kniha lazaretu z ordinační síně. Reakce na toto upozornění řešila především ztracené věci, chování vojáků nikoliv.³¹⁷ Ne vždy zde

---

³¹⁰ Orličan 3, č. 46 ze 14. 11. 1914, s. 3, Knihovna SOkA RK, sign. M-0033/3.

³¹¹ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 43–45.

³¹² SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 75, kn. 53, Kronika 1. světové války z života ve městě, s. 28.

³¹³ Tamtéž, s. 23 a 28.

³¹⁴ Tamtéž, s. 10.

³¹⁵ Tamtéž, s. 13.

³¹⁶ Tamtéž, s. 35.

³¹⁷ Tamtéž, s. 81.

proto panovala idyla. Činnost lazaretu byla ukončena dne 22. prosince 1916,³¹⁸ bohužel důvod se mi zjistit nepodařilo.

V září 1914 byl Kostelci vybudován lazaret v továrním domě č. 179/180 od firmy Josefa Seykory a synové. Zde bylo vytvořeno 30–46 míst pro raněné vojáky. Vznikly i soukromé byty č. p. 16 a 36³¹⁹, kde bylo 14 lůžek a navíc ještě nabídnuto ubytování důstojníků v hraběcím zámku. Poplatek za léčení, ošetřování a stravování byl stanovena na obvyklé 2 K za vojáka na den.³²⁰ Dne 29. září 1914 byli do Kostelce přivezeni první ranění, kteří byli umístěni právě v novém zámku.³²¹ Dále byl shledán jako žádoucí vznik izolační obecní nemocnice v budově č. 297 bývalé stravovny, odkud bohužel musel být kvůli těmto změnám vystěhován místní strážník pan F. Dytrt, který se zabydlel jinde. Tato nemocnice měla 12–16 lůžek. Město se totiž stále více a více obávalo nárůstu nakažlivých chorob.³²²

V Solnici vznikl lazaret také v září v bývalé provizorní parní pile pana barona Viléma Königswartera. Dne 24. září 1914 proběhlo jeho svěcení, na němž se podílel Odštěpný spolek Solnice, Ženského pomocného spolku Červeného kříže pro Království České.³²³

Hromadné doléčování probíhalo i v Rychnovském lazaretu, který se nacházel Národním domě a v zámku hraběte z Kolowrat. Dohromady zde bylo situováno kolem 60 lůžek. Tyto v září zařízené prostory byly hned v říjnu 1914 doplněny ještě lazaretem „u Labutě“. Tyto původně hotelové prostory se pro zřízení vojenské ošetrovny velmi hodily.³²⁴ Ke konci března 1915 byla vojenským velitelstvím činnost tohoto lazaretu zrušena. Majiteli hotelu panu Antonínu Plachetkovi pak bylo vyplaceno 100 K jako náhrada za poškozené zdi kvůli zavedení elektrického osvětlení a za poškození podlah.³²⁵

Strava v lazaretech nebyla nijak špatná nebo chudá, ba naopak někdy si marodící vojáci velmi pochutnávali na vydatných pokrmech. Oběd se nejčastěji

---

³¹⁸ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 75, kn. 53, Kronika 1. světové války z života ve městě, s. 95–96.

³¹⁹ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 482, kart. 48, Vojenský lazaret, fol. 1.

³²⁰ Tamtéž, fol. 2.

³²¹ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 8.

³²² SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 201, kn. 122, Kniha zápisů protokolů ze zasedání obecního zastupitelstva 1903–1919, s. 347.

³²³ SOkA RK, f. AMSO, inv. č. 676, sign. 6, kart. 101, Ženský pomocný spolek Červeného kříže.

³²⁴ PzP 29, č. 38 z 19. 9. 1914, s. 2. Knihovna SOkA RK, sign. M-0032/29; PzP 29, č. 40 z 3. 10. 1914, s. 2. Knihovna SOkA RK, sign. M0032/29.

³²⁵ SOkA RK, f. OZRK, inv. č. 74, kn. 74, Zápis ze schůzí Okresního výboru, s. 163.

skládal z polévky a hlavního jídla. Polévek se jako levných jídel vařilo velké množství druhů, jaké známe i dnes, například hovězí, uzená, krupicová, bramborová ale i třeba rýžová. Mezi hlavní jídla patřilo hlavně vařené či pečené hovězí maso, sekaná či uzené. Někdy si dokonce vojáci pochutnali na rybě nebo srnčím či jiné zvěřině. Maso bylo nejčastěji podáváno se zelím a knedlíkem, s různými omáčkami od sardelové přes rajskou až po okurkovou, s bramborem, bramborovou kaší či bramborovými šklubáky, nebo jen tak s chlebem. Výjimečně byl podáván i zákusek v podobě různých závinů nebo buchet. Večeře byla povětšinou studená nebo se dojídaly zbytky od oběda. Večeřely například klobásy, buřty nebo tlačěnka s octem a cibulí, vajíčka, chléb či jiné pečivo se sýrem nebo salámem. Na denním pořádku byla také konzumace piva, i když omezená.³²⁶

Jako příklad toho, že vojáci zpočátku nijak nestrádali hladem, mohou posloužit zápisy z lazaretní kuchyně v Týništi. Například na Boží hod vánoční si zde pochutnali takto:

„Sobota 25. 12. 1915

Hod Boží

Vydání pro 15 osob.

*Oběd: hovězí polévka s kápaním, hovězí maso s okurky, vepřové řízky,
osmažené brambory, dušená jablka.*

Večeře: klobásy, chléb.“

Celková cena těchto dvou jídel pro 15 lidí byla vyčíslena na 52 K a 64 h. Největší podíl zde mělo maso koupené za 37 K 50 h.³²⁷ S prodlužující se dobou trvání války se však i stavy lazaretních kuchyní začnou zhoršovat. Po roce 1917 je až do konce války situace nejhorší a stále se prohlubující fatální nedostatek potravin zasáhl všechny.

---

³²⁶ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 410 a 411, kart. 35, kn. 240 a 241, Knihy účtů vojenského lazaretu.

³²⁷ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 411, kart. 35, kn. 241, Kniha účtů vojenského lazaretu.

6 Konec války a oslavy vzniku nového státu

V pondělí 28. října 1918 přišla ve večerních hodinách a někde dokonce až ráno 29. října zpráva o pádu Rakouska-Uherska a vzniku samostatného Československého státu. *„Bylo to v pondělí dne 28. října, téměř 300 let od chmurného 8. listopadu r. 1620, kdy na kolo čtvrté hodiny odpolední rozlétla se městem zpráva, že Rakousko-Uhersko žádá za separátní mír, za okamžité příměří a že uznává práva Čechoslováků na nezávislý stát z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska.“*³²⁸ Takto velmi stručně se *Posel z Podhoří* dne 2. listopadu 1918 zmínil o prvním svobodném dni samostatného Československa. List *Orličan* daleko více nadšen tímto děním. Informoval „nový lid československý“, že se náhle vyplnil jeho odvěký sen, až se konečně dočkal vytouženého samostatného státu. Vychvalováni zde byli Tomáš Garrigue Masaryk a americký prezident Wilson jako osvoboditelé, kteří měli na vzniku Československa lví podíl.³²⁹ Lidé se díky těmto velmi dobrým zprávám zhostilo obrovské překvapení a úleva, po kterých následovaly velké a především spontánní oslavy, které ve všech okresních obcích probíhaly vesměs stejně. Konaly se hromadné průvody, tance, zpěv národních písní, k lidem zaznívaly plamenné vlastenecké projevy elit a lidé odstraňovaly pozůstatky monarchie a její symboly.

Ve Vamberku se 28. října před polednem na náměstí začalo slavit, hrála zde hudba, lidé jásali a zpívali písně „Hej Slované“ a „Kde domov můj“. Když do města přišly pražské noviny, všichni je bedlivě pročítali, aby věděli, co že se den před tím v Praze dělo a jak byl uskutečněn státní převrat.³³⁰ První schůze zastupitelstva již v éře Československa se konala až 13. listopadu 1918 a byla plná oslavných a nadějných projevů, mezi nimiž byl samozřejmě i náměstek starosty pan František Boháč. *„Staletí čekal národ na ono památné pondělí 28. října, kdy soustava habsburského násilí se rozpadla a my mohli jásavě pozdraviti novou svobodu, presidenta československého stát Masaryka a soudce světa Wilsona.“*

Kostelecká kronika píše o 28. říjnu 1918 takto: *„Po krátké chvíli, když na dveřích poštovního úřadu objevil se telegram, přinášející potvrzení těchto radostných událostí byl jásající mládeží sňat s poštovní budovy nenáviděný symbol rakouské tyranie dvouhlavý „dravec“. Jeho následoval větší bratr s domu páně*

³²⁸ PzP 33, č. 44 z 2. 11. 1918, s. 3. Knihovna SOkA RK, sign. M-0032/33.

³²⁹ Orličan 7, č. 45 z 2. 11. 1918, s. 1. Knihovna SOkA RK, sign. M-0033/7K.

³³⁰ SOkA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 94–95.

Karasova; k nim přidružil se třetí na budově okresního soudu. Rozjařená mládež s uspokojením, že může konečně volně projevit své smýšlení a ne nucenou lásku k nenáviděnému Habsburkovi, šla nyní od „orlíčka“ k „orlíčku“ a srážela je s jejich výšin. V malé chvíli nebylo v celém městě jediného a rovněž všechny německé nápisy byly zalíčeny. Také ze škol obecných i středních vynutila si mládež odstranění nenáviděných obrazů Habsburků, se kterými se svým způsobem rozloučila. Vše to dalo se za velikého nadšení mládeže, která v průvodu táhla městem až na nádraží, aby i tam odklidila zbytky rakouského němectví, nám vnucovaného.³³¹ Hned druhý den svobody Kosteletci připravili slavnostní lampionový průvod, při němž se zpívaly národní písně a hymna.³³² Následovaly různé schůze a oslavy v přítomnosti národních barev. Lidé byli konečně spokojeni se svou národnostní situací, i když to ihned neznamenal přímé změny. I například přidělový systém se ještě nějakou dobu zachoval, než se celá země vzpamatovala z válečných ran a trápení.³³³

Celkovou atmosféru situace lze doložit dopisem na frontu z Rychnova datovaný dnem 29. října 1918. *„Můj předrahý hochu, první pozdrav z Českosloven. svobodného státu Ti posílám plna nadšení a radosti, jíž jásá dnes celé město a kterou si představuji i na Tvé tváři, poněvadž jistě telegraficky byli jste zpraveni o kapitulaci Rakouska a boje hlášené stále v novinách a děsící a působící starost snad už ustaly. Dozvěděly jsme se o tom včera večer - dělala jsem zrovna třístky po příchodu z prádelny, když přišel doktor se zářící tváří – s lucernou běželi jsme na půdu, pověsili praporek a zpráva se šířila bleskurychle, lid se shromažďoval, zpíval, studenti se strženým rak. orlem z gymnasia chodili městem, tančilo se, lidé se objímali, tiskli si ruce a plakáty na rozích zvaly k velkému rannímu shromáždění. V 10 hodin ráno sešli jsme se u gymnasia – v čele Sokolové v krojích s praporem, Sokolky opásané trikolórami (mezi nimi i já), studenti, děti s učiteli, Fendrštát s kapelou a tisícové davy se zpěvy a nadšením. Dříve než se zástup hnul, vystoupil uč. Marek a žádal, aby všichni židé, děti i dospělí, opustili řady – odešli studenti, děti a mezi dospělými i Tvůj tatínek se svěšenou hlavou – bylo mně ho líto. Židovské*

---

³³¹ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 167.

³³² Vladimír FIDLER – Josef JUZA, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí: Městský úřad Kostelec nad Orlicí, 1994, s. 40.

³³³ SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 178, kn. 99, Kronika města Kostelce nad Orlicí II. (1914–1930), s. 167.

*domy ověšené prapory musily je sundat, dav byl rozlícený, mužský dorost byl by snad schopen i pogromů, tak byl rozlícený – trhaly se orlíky z úřadů za pohřební hudby a hodily se na konec na náměstí na hranici, kde se spálily. Pak se řečnilo, zpívalo, čes. lev se věncil a zástup se rozešel. Na mne to počínání protižidovské působilo tísnivě – k čemu vylučovat takhle děti, které nemohou za své otce – musilo to strašně působit na jejich dětský cit. A až Ty se mi vrátíš, bude první věcí, kterou uskutečníme, vystoupení z církve. [...] Čekám jen teď co bude s Vámi – vojáky na frontě, kdy se mi vrátíš – a nezúčastnil-li jsi se ofensivy? Piava je překročena, jsi-li zajat, či zůstal-li jsi v Sarone – jen mi, miláčku, hodně piš, ať o Tobě vím! Libám Tě vroucně Tvoje Fr.*³³⁴

Oslavy a veselí, které hromadně propukaly ve všech obcích, se týkaly především vzniku samostatného státu. To, že v blízké době skončily i boje se v mnou prostudovaných materiálech nikde nijak zvlášť neřešilo. Ani *Posel z Podhoří* a *Orličan* neuvádějí zprávu s titulkem, že válka byla skončena. Česká samostatnost a radost z ní překryly nějaké oficiální prohlášení o ukončení bojů. Lidé pravděpodobně obě události vnímali jako jednu, i když mezi nimi bylo několik dní.

Bezprostředně po ukončení války začaly v některých sférách života okresu probíhat změny. Jinde zas trvalo poměrně dlouho, než se situace dostala na původní předválečnou úroveň. Například v politické sféře se mnoho věcí měnilo již na podzim 1918. Se změnou politické situace se nově měnily i situace ve vedeních jednotlivých obcí, kde se daleko více začaly angažovat politické strany. Změna elit proběhla například ve Vamberku, kde hned po převratu odstoupil z funkce Antonín Bednář, údajně prý ze zdravotních důvodů. Rezignace byla vambereckým zastupitelstvem přijata dne 13. listopadu 1918 a starostou byl na zbývající volební období zvolen pan František Boháč.³³⁵ Podobná situace nastala i v Týništi, kde v prosinci 1918 rezignoval na post starosty Otakar Pitter, funkci po něm dočasně přebíral jeho náměstek pan Finkeys.³³⁶

Válka měla na život celého okresu, jeho obcí a především obyvatel obrovský vliv, většinou však devastující. Ihned po uvolnění atmosféry se však začala situace

---

³³⁴ Josef KRÁM, *Průvodce Rychnovem nad Kněžnou: e-Book*, Rychnov nad Kněžnou, 2004, s. 209–210. Dostupné z: <http://www.rychnov-city.cz/e-book-pruvodce-rychnovem/d-1025/p1=1096>.

³³⁵ SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 71, kn. 49, Pamětní kniha města Vamberka I. (1914–1934), s. 99.

³³⁶ SOKA RK, f. AMTY, inv. č. 90, kart. 20, kn. 87, Kniha protokolů schůzí obecního zastupitelstva 1909–1919.

zlepšovat a okres byl brzy plně obnoven a vrácen minimálně na předválečnou úroveň.

Závěr

V této diplomové práci jsem se zabývala vlivem událostí první světové války na život a změny v okrese Rychnov nad Kněžnou a v jeho vybraných obcích. Celá práce by měla reflektovat podobu válečných dopadů na jednotlivé oblasti okresního života od hospodářských a finančních problémů, přes záležitosti zdravotní a sociální péče až po otázku obyvatelstva.

Text je doplněn několika tabulkami pro lepší přehlednost a možnost porovnání uvedených údajů. Pocity, nálady a dobová mentalita lidí jsou dokresleny vybranými citacemi z obecních kronik a pamětních knih, u kterých je potřeba si uvědomit, že některé z nich vznikaly až po válce a podle toho je také chápat. Podobná je situace i s využitím článků okresních novin, které vzhledem k tomu, že mohly vycházet, jistě nemohly být a nebyly stoprocentně pravdivé a objektivní při podávání informací a popisování událostí.

V průběhu psaní práce jsem narazila na několik překážek, jež se ukázaly být závažným limitem mého úsilí. Jednou z nich je například to, že celá vychází z archivních materiálů Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou, především z fondů jednotlivých obcí. Proto by nebylo na škodu pokusit se příště zapojit i materiály ze všeobecnějších zdrojů jako například kronik a dokumentů místních spolků a škol, dále například z policejních zpráv či soudních spisů. Práce by však vydala na mnohem víc času a prostoru. Dalším z limitů práce je použití textů dobových kronik, z nichž mnohé vznikaly až po válce a válečné dění reflektují velmi těžce. Jejich účelem bylo ukázat zaniklou rakouskou monarchii v co nejhorším světle české národní optiky. Jiný relevantní zdroj pojednávající o stejných tématech, která se nacházejí v kronikách, jsem však neobjevila. Dalším problémem je, že některá témata, která jsem si zvolila, jsou velmi stručně pojata díky nedostatečnému množství nebo neexistenci potřebných materiálů. Týká se to hlavně kapitoly o obyvatelstvu, která by zasloužila více propracovat. Chybí poznatky o politické příslušnosti členů obecních zastupitelstev nebo bližší informace o dělnických hnutích. Vzhledem k bohatému průmyslu nacházejícím se v okrese jsem zamýšlela vytvořit popis obtíží, které válka přinesla dělnické vrstvě. Nicméně prameny mluví pouze o vysoké nezaměstnanosti dělníků nebo naopak nedostatku pracovních v určitých odvětvích, o špatné životní situaci a mnoha dělnických

manifestacích souvisejících s jejich životní úrovní a nedostatkem jídla. Ani o politickém dění z hlediska politických stran a jejich členů se mnoho věcí nedochovalo, což potvrzuje i některá mnou prozkoumaná literatura, která též vychází z archivních pramenů této doby. V kapitole o obyvatelstvu bych také mohla psát o skupinách rolníků, strádání chudiny a postavení a vlivu žen, bohužel jsem však nezaregistrovala dostatek pramenů, abych tato témata dokázala alespoň částečně pokrýt. Zde by bylo také užitečné získat nějaké prameny osobní povahy, které by mohly lépe nastínit a ilustrovat prožitky těchto skupin obyvatel. Naneštěstí se mi ale žádné takové dokumenty, které by se týkaly zázemí, nepodařilo najít.

Rozsah této práce jsem si zvolila poměrně široký, proto není možné se v jedné práci takovouto problematikou zabývat do detailu, jak jsem si původně myslela. Téma života ve válečném zázemí je velmi bohaté a při dalším studiu a rozboru dalších oblastí pramenů týkajících se okresu by jistě mohla vzniknout mnohem kvalitnější, ale také daleko rozsáhlejší práce. Věřím, však i ta moje bude mít alespoň drobný přínos do regionálních dějin tohoto období.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Drobné fondy Týniště nad Orlicí, složky s inventárními čísly 185, 248, 252.
- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Okresní úřad Borohrádek, kniha s inventárním číslem 107.
- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžkou, fond Okresní zastupitelstvo Rychnov nad Kněžkou 1866–1928, složky s inventárním číslem 74.

Archivy obcí:

- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv města Dobrušky, složka s inventárním číslem 1023.
- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv města Kostelec nad Orlicí, složky s inventárními čísly 178, 187, 201, 204, 392, 439, 480, 481–485, 487, 492, 520–522, 528, 529, 532–543, 561, 565, 567, 587.
- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv města Rychnov nad Kněžnou, složky s inventárními čísly 333, 362, 640, 642, 554, 555.
- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv města Solnice, složky s inventárními čísly 610, 627, 661, 662, 665, 673, 676.
- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv města Týniště nad Orlicí, složky s inventárními čísly 82, 90, 253, 281, 282, 410, 411.
- Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv města Vamberka, složky s inventárními čísly 71, 75, 81, 91, 92, 279, 281, 282, 311, 327, 331–336.

Tisk:

- Posel z Podhoří, ročníky 29–33, Knihovna Státního okresního archivu Rychnov nad Kněžnou.
- Orličan: Neodvislý list věnovaný zájmům a potřebám všech stavů a stran v severovýchodních Čechách, ročníky 3–7, Knihovna Státního okresního archivu Rychnov nad Kněžnou.

Literatura:

- SVOBODA, Antonín – KOUŘIL, Tomáš. *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou, 1924.
- PETRÁŠ, Oldřich, *Rychnov nad Kněžnou 1258–1958*. Hradec Králové, 1958.
- STRÁŽNICKÁ, Alena – JUZA, Josef – ŠROM, Jindřich, *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*. Rychnov nad Kněžnou, 1988.
- FIDLER, Vladimír – JUZA, Josef, *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*, Kostelec nad Orlicí, 1994.
- *Město Kostelec n. Orl.: dějinný vývoj od pravěku k dnešku*, Kostelec nad Orlicí: 1981.
- *Kostelec nad Orlicí v zrcadle času*. Kostelec nad Orlicí, 2016.
- KOLDINSKÝ, Libor a kol., *Týniště nad Orlicí: město v lesích – historie slovem obrazem*, Týniště nad Orlicí, 2002.
- *Z paměti města Týniště n. Orl. a sousedních obcí*, Týniště nad Orlicí, 1969.
- *Sborníček Čapkova újezdního muzea v Týništi nad Orlicí*, Týniště nad Orlicí, 1968.
- JIZBA, Jiří, *Místopis a veřejná správa Kostelecka a Rychnovska (polit. okres Rychnov nad Kněžnou)*, Vamberk, 1937.
- SVOBODA, Antonín, *Rychnovsko a Kostecko – Vlastivědný sborník z prací učitelstva obou okresů*. Rychnov nad Kněžnou, 1924.
- JUZA, Josef – ŠROM, Jindřich, *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou, 1982.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha, 2007.
- JANÁK, Jan, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848–1918 se soupisy pramenů a literatury*, Praha, 1987.
- MLEZIVA, Štěpán, *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*, Praha, 2010.
- SCHELLE, Karel, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948*, Praha, 2002.
- KVAČEK, Robert, *První světová válka a česká otázka*, Praha, 2013.

- BOROVIČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA Jan P. a kol., *Velké dějiny země Koruny české*, sv. XII. b, Praha: Paseka, 2013.
- WEYR, František, *Paměti I.*, Brno, 1999.
- MALNI Paolo, *Gli spostati: Profughi, Flüchtlinge, Uprchlíci 1914–1919*, Rovereto, 2015.

Internetové zdroje:

- *Český statistický úřad: Krajská správa ČSÚ v Hradci Králové* [online]. Charakteristika okresu Rychnov nad Kněžnou.
- Vojenský ústřední archiv. *Databáze padlých v I. světové válce* [online].
- Portál Velká válka. *Kde bojoval můj pradědeček?* [online].
- Josef ERBEN, *Mapa okresního hejtmanství Rychnovského* [1:100000], Tábor, 1880, in *Virtuální mapová sbírka* [online].
- Josef KRÁM, *Průvodce Rychnovem nad Kněžnou: e-Book*, Rychnov nad Kněžnou, 2004, [online]

Seznam příloh

Příloha A – František Ferdinand d'Este v Týnišťské oboře

Příloha B – Ukázka místních dobových karikatur a parte Rakouska-Uherska

Příloha C – Fotografie z Týnišťského lazaretu umístěného v měšťanské škole s popisem jednotlivých osob

Příloha D – Pozvánka na koncert ve prospěch vambereckého lazaretu

Příloha E – Seznam prvních 25 pacientů vambereckého lazaretu

Příloha F – Potravinové lístky

Příloha G – Fotografie z kosteleckého lazaretu

Příloha H – Oznámení o vyhlášení veřejné všeobecné sbírky v Kostelci nad Orlicí

Příloha I – Soupis koní v roce 1914

Příloha J – Plakát podněcující ke sběru starého papíru

Příloha K – Fronta na tabák a na brambory v Kostelci roce 1917

Příloha L – Ohlašovací list pro zásoby obilí, mlýnských výrobků a luštěnin (1915)

Příloha M – Mapa okresního hejtmanství Rychnovského [1 : 100000]

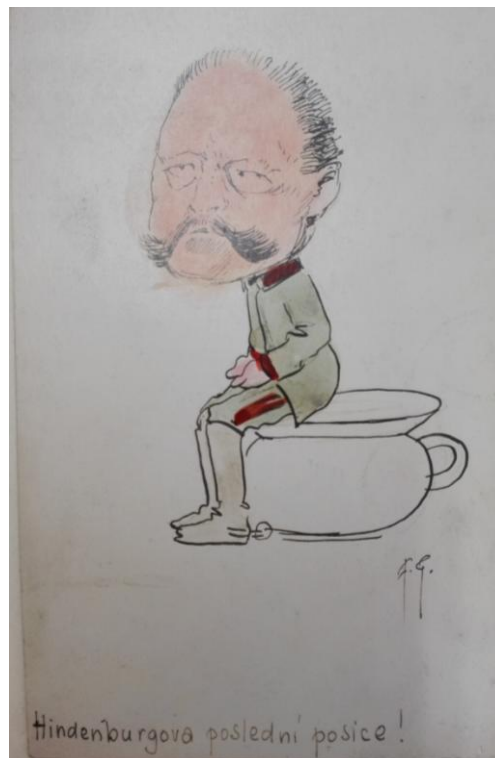
Přílohy

Příloha A – František Ferdinand d'Este v Týnišťské oboře

Zdroj: SOkA RK, f. DFTY, inv. č. 248, sign. 55, kart. 17.

Příloha B – Ukázka místních dobových karikatur a parte Rakouska-Uherska

Poslední rodu svého

Neličenou radostí jati oznamujeme všem českým občanům, že zalíbilo se všemohoucí **spravedlnosti světské** k nemalému žalu všech šmoků a přítelíčků československého národa, povolati k sobě všemi národy nenáviděné

RAKOUSKO-UHERSKO

Dokonalo vyhlášením československého státu v pondělí 28. října 1918 k velké radosti nás všech, kteří jsme úpěli po **300 let** pod jeho pařáty.
Pohřbeno bylo slavnostně i se všemi znaky svými a orly, které se svých sídel odstraněny byly a budou snít o své poslé slávě. Děkované projevy následovati budou, až se ustálí naše mysle.

V PRAZE, 1. den československé republiky, t. j. 28. října 1918.

Plesající občané

Soustrastné projevy »věrných« spojenců se s díky odmítají.

Ve prospěch československých legií.

K vydání v "Nové Orlovi" Praha, Číslo 4 II. vydání

Zdroj: SOKA RK, f. DFTY, inv. č. 252, sign. 59, kart. 18, fol. 2 a 7.

**Příloha C – Fotografie z Týnišťského lazaretu umístěného v měšťanské škole
s popisem jednotlivých osob**

I. měřené valky
Lazareť zřízený v měšťanské škole v Týništi. u.
Z první řady sedících
důvěř. paní Puvarová, vedle níž pán Václav Puvr
vedoucí lékař lazaretky, učitel Štěp. Jan. Pávek,
vedle něho pan Pávek a vedle něho Štěp. Puvr.

Příloha D – Pozvánka na koncert ve prospěch vambereckého lazaretu

P R O S L O V

KONCERT

ve prospěch místního lazaretu
pořádá
Měšťanská beseda ve Vamberce
v neděli, dne 6 prosince 1914 v sále „Na Hradě“ v 8 hod. več.

Účinkují: —————

Slečna Božena Lašková, koncertní pěvkyně, slečna Liduška Lašková, slečna Mařenka Bednářová, slečna Mařenka Dostálová, pan Ludvík Mrázek, koncertista na housle, pan Goth. J. Lašek, ředitel měst. škol, pan Jindř. Štál, odb. učitel, pan MUDr. Fr. Němec.

POŘAD:

1. Proslov. Upravil a přednese pan Jindřich Štál.
2. Smetana: **Vyšehrad**, symfonická báseň pro klavír, přednesou čtyřručné slečny Mařenka Bednářová a Mařenka Dostálová.
3. Beethoven: **Ó, Perfidio!** Koncertní arie pro soprán přednese slečna Božena Lašková, u klavíru slečna Liduška Lašková.
4. Bériot: **9. Koncert** pro housle a klavír. Pan L. Mrázek a slečna Mařenka Bednářová.
5. Wohlfart: **Trio** pro piano, housle a cello. Přednesou slečna Liduška Lašková, p. G. J. Lašek a p. L. Mrázek.
6. Smetana: a) „**Což ta voda s výše stráně padá**“; arie z opery „Tajemství.“ b) Mozart: **Arie Královny noci** z opery „Kouzelná flétna.“ Kolorатурní partie. Přednese slečna Božena Lašková, u klavíru slečna L. Lašková.
7. Swendsen: **Romance** pro housle a klavír. Pan L. Mrázek a slečna L. Bednářová.
8. Mendelssohn: a) **Zimní píseň**; švédská ballada. b) Meyerbeer: **Arie pážete z opery „Hugenoti“**; koloraturní partie. Slečna Bož. Lašková, u klavíru slečna Lid. Lašková.
9. Procházka: **Romance**. Raff: **Cavatina**. Solo pro housle s průvodem klavíru. Přednese p. L. Mrázek a slečna M. Bednářová.
10. Fibich: **Toman a lesní panna**; symfonická báseň na slova Čelakovského. Báseň Čelakovského přednese pan MUDr. Fr. Němec. Pro klavír čtyřručné slečny Mařenka Bednářová a Mař. Dostálová.

Divadelní zařízení.

Ceny míst: Křeslo 1 K, I. místo 80 h, II. místo 60 h, místo k stání 40 hal.

STŘEDNÍ ŠKOLA
VAMBERC
1914

Zdroj: SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 75, kn. 53, s. 15.

Příloha E – Seznam prvních 25 pacientů vambereckého lazaretu

Kura' také instalaci sedmi' proudu provedla vojím nákladem.

Seznam 157. 15. raněných vojáků:

Číslo	Stav	Jméno	Rok	Město	Stojanost	Stav	Funkce	Nemoc
1.	štamník 1. k.	frant. Nosek	1885	Police p. M.	Gromm	ženat	štamník 2. k.	Regmatismus.
2.	desátník	Josef Lorenz	1888	Vilantice	Dvůr Král. p. B.	vojsk.	starší lékař austral.	Šelma, pána do kůže.
3.	vojsk.	Josef Holoubek	1892	Platice	Hadec Král.	"	akademický malíř	Regmatismus.
4.	lit. vojsk.	frant. Hlynek	1885	Šařbůrka	Žamberk	ženat	rolník	Šelma, pána do pr. ruky
5.	pisák	brat. Gradler	1884	Št. Kolná	Nová Paka	"	dělník	Regmatismus.
6.	"	brat. Zok	"	Št. Věchlav	Věchlav	"	lesník	Šelma, pána p. l. nohy
7.	"	Josef Částecký	1876	Krčelice p. M.	Pychnov p. M.	"	obuvník	Šelma, pána p. pr. nohy
8.	"	frant. Černý	1883	Prostějov	Hadec Král.	"	stoj. zámeč.	Šelma, pána p. pr. nohy
9.	"	frant. Šup	1886	Dol. Váhov	Písek	vojsk.	rolník	Šelma, pána do l. ruky a p. nohy p. pr. nohy
10.	"	brat. Sedláček	1884	Krčelice p. M.	Pychnov p. M.	"	obchodník	Šelma.
11.	"	Johann Váňa	"	Stěnsice	"	ženat	rolník	šelma, zápnice do pr. nohy
12.	"	Josef Pleškol	1890	Jurákov	Paroubice	"	dělník	Šelma, pána p. pr. ruce a regmatismus
13.	"	brat. Maruša	1891	Halina	Žamberk	"	rolník	Šelma, pána p. koleno.
14.	"	Jan Michal	1885	St. Václav p. M.	Pychnov	vojsk.	beanář	Šelma, pána p. pr. nohy
15.	"	brat. Melnický	1890	Liberec	"	"	dělník	šelma, švorba
16.	"	brat. Michulka	1891	Píčov	Žamberk	ženat	obuvník	šelma, prst lev. ruky
17.	"	Josef Marek	1889	Čestice	Pychnov p. M.	vojsk.	dělník	Šelma, pána do l. ruky
18.	"	Josef Hubálek	1889	Andělské	Lanškroun	ženat	rolník	Šelma, pána p. zástřed.
19.	"	brat. Křeček	1882	Žamberk	Pychnov p. M.	"	obchodník	šelma, koncem do pr. nohy
20.	"	Jan Krejčí	1879	Štělův	"	svatec	rolník	šelma, pr. ruka
21.	"	Richard Knoblich	1893	Meriměti	Gromm	vojsk.	posl. zámeč.	Šelma, pána p. pr. nohy
22.	"	Václav Kopecký	1886	Mladotice	Písek	"	rolník	Šelma, pána do ruky
23.	"	frant. Rudláček	1883	Čestolovice	Pychnov p. M.	ženat	načrtač, dělník	Šelma, pána p. l. nohy
24.	"	frant. Šeuner	1883	Polom	St. Václav p. M.	"	štilár	Regmatismus.
25.	"	Josef Holan	1879	Čábrovice	St. Václav	"	top. písař	Opatrovník.

Zdroj: SOKA RK, f. AMVA, inv. č. 75, kn. 53, s. 27.

Příloha F – Potravinové lístky

27. týden 6. III. – 12. III.	28. týden 13. III. – 19. III.	29. týden 20. III. – 26. III.	30. týden 27. III. – 2. IV.	31. týden 3. IV. – 9. IV.	32. týden 10. IV. – 16. IV.	33. týden 17. IV. – 23. IV.	34. týden 24. IV. – 30. IV.	35. týden 1. V. – 7. V.	36. týden 8. V. – 14. V.	37. týden 15. V. – 21. V.
Průkaz										
Běžné číslo listiny zákazníkú:		na odběr chleba nebo chlebové mouky pro nemajetné:								
Běžné číslo listiny obecní:		Jméno: <i>Šoraková Antónia, vdova</i>								
		Povolání: <i>414</i>								
		Bydliště (ulice, č. domy): <i>414</i>								
		Počet osob: <i>4</i>								
		Místko obce a podpis rybného průkazá:								
		Prodej dovolen pouze proti oddělení ústřížku. Neplatno. — Znamení nebo podpis se třídí po dobu do 20.000 Kč nebo výše do 6 měsíců.								
38. týden 22. V. – 28. V.	39. týden 29. V. – 4. VI.	40. týden 5. VI. – 11. VI.	41. týden 12. VI. – 18. VI.	42. týden 19. VI. – 25. VI.	43. týden 26. VI. – 2. VII.	44. týden 3. VII. – 9. VII.	45. týden 10. VII. – 16. VII.	46. týden 17. VII. – 23. VII.	47. týden 24. VII. – 30. VII.	Prodejna chleba:

Výkaz o spotřebě syrových tuků, tukových výrobků a stolních olejů

od 15./9. až včetně do 12./10. 1916.

Po rozumu ministr. nařízení ze dne 30. srpna 1916, č. 276 ř. z., považují se za syrové tuky: nevyškvařený tuk (tuková kůra) z hovězího a vepřového dobytka, ovcí a drůbeže; za tukové výrobky: čisté tuky vyrobené ze syrových, pak slanina v jakékoliv úpravě, máslo, přečástené máslo, rostlinný tuk, margarín a umělé jedlé tuky.

Prodej dovolen jen oddělením se přiměřený ústřížek.
Neplatno. — Patisk zakázán.

Neuposlednutí tresce se na penězích až do 5000 K, věznicím až do 6 měsíců, případně ztrátou živnostenského oprávnění.
C. k. místodržitelství.

Pečet obecní.			
1/4 dávky tuku na 1. týden	1/4 dávky tuku na 2. týden	1/4 dávky tuku na 3. týden	1/4 dávky tuku na 4. týden
1/4 dávky tuku na 1. týden	1/4 dávky tuku na 2. týden	1/4 dávky tuku na 3. týden	1/4 dávky tuku na 4. týden
1/4 dávky tuku na 1. týden	1/4 dávky tuku na 2. týden	1/4 dávky tuku na 3. týden	1/4 dávky tuku na 4. týden
1/4 dávky tuku na 1. týden	1/4 dávky tuku na 2. týden	1/4 dávky tuku na 3. týden	1/4 dávky tuku na 4. týden
1/4 dávky tuku na 1. týden	1/4 dávky tuku na 2. týden	1/4 dávky tuku na 3. týden	1/4 dávky tuku na 4. týden
1/4 dávky tuku na 1. týden	1/4 dávky tuku na 2. týden	1/4 dávky tuku na 3. týden	1/4 dávky tuku na 4. týden

<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <tr><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td></tr> <tr><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td></tr> <tr><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td></tr> </table>	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <tr><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td></tr> <tr><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td></tr> <tr><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td></tr> </table>	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <tr><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td></tr> <tr><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td></tr> <tr><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td></tr> </table>	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <tr><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td><td>35 g chleba</td></tr> <tr><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td><td>1 houska</td></tr> <tr><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td><td>25 g mouky</td></tr> </table>	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky
35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba																																																																						
1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska																																																																						
25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky																																																																						
35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba																																																																						
1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska																																																																						
25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky																																																																						
35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba																																																																						
1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska																																																																						
25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky																																																																						
35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba	35 g chleba																																																																						
1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska	1 houska																																																																						
25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky	25 g mouky																																																																						
Výkaz o spotřebě chleba a mouky. 45. týden 13./2. až včetně do 19./2. 1916. 1 kg 47 dkg chleba nebo 1 kg 5 dkg mouky 1470 g chleba = 1050 g mouky.		Výkaz o spotřebě chleba a mouky. 45. týden 13./2. až včetně do 19./2. 1916. 49 dkg chleba nebo 35 dkg mouky 490 g chleba = 350 g mouky.																																																																									
Prodej dovolen jen dle váhy, předložil-li se výkaz a oddělení se přiměřený ústřížek.		Prodej dovolen jen dle váhy, předložil-li se výkaz a oddělení se přiměřený ústřížek.																																																																									
Nepřevodno! Pedlivě uschovat! Patisk zakázán!		Nepřevodno! Pedlivě uschovat! Patisk zakázán!																																																																									
Trestní ustanovení. Pro přestupky trestán bude jak prodávající, tak kupující peněžitou pokutou až do 5000 K nebo věznicím až do 6 měsíců. V případě opakování může se nařídit na ztrátu živnostenského oprávnění. Padělení výkazu trest se dle trestního zákona.		Trestní ustanovení. Pro přestupky trestán bude jak prodávající, tak kupující peněžitou pokutou až do 5000 K nebo věznicím až do 6 měsíců. V případě opakování může se nařídit na ztrátu živnostenského oprávnění. Padělení výkazu trest se dle trestního zákona.																																																																									

23

1	2
3	4
5	6
7	8

Výkaz o spotřebě mýdla a mýdlového prášku

na měsíce: prosinec 1917, leden, únor, březen 1918.

**Tento výkazní lístek je nepřevoditelná
veřejná listina.**

Dlužno oddělití: _____

za 1 kus vál. mýdla . . . 2 ústřížky	za 1 kus mýdla k holení
. 1 . . . toalet. mýdla 2 . . .	ve váze 80—120 g . . . 3 ústřížky
. každých 125 g válecn.	. každých 100 g jiného mýdla
mýdl. prášku . . . . . 1 ústřížek	s obs. tuku 10—20% 1 ústřížek
. 1 kus toalet. mýdla ve	. . . 20—40% 2 ústřížky
váze 80—120 g . . . . . 3 ústřížky	. . . přes 40% 3 . . .
. každých 200 g prostředků k praní a dřenutí tuk obsahujících 1 ústřížek.	

Každý lednář profl
tomu tresí se po-
kutom do 20.000 K
neb vězením do
6 měsíců. Mimo
to může býti vy-
sloveno propádnutí
sbořt, a nařizeno
odejmutí živnostná-
ského oprávnění.

C. k.
místodržitelství
pro království
Česká.

Pečet
obecní.

Pečet
obecní.

V Ý K A Z

o spotřebě kávové směsi

od 4./8. až včetně do 29./9. 1917.

Platný jen pro obvod království Českého.

**1/4 kg (250 g) kávové směsi
na 8 týdnů.**

Nepřevodno!

Prodej dovolen jen odevzdá-li se tento
výkaz. — Patisk zakázán.
Neuposlechnutí tresce se na penězích až do
5000 K, vězením až do 6 měsíců, případně
ztrátou živnostenského oprávnění.
C. k. místodržitelství.

Pečet
obecní.

I. ODDĚLENÍ. Království Česká.

Výkaz o spotřebě bramborů

v době od 7. října 1917 až včetně do 12. ledna 1918.

Prodej dovolen jen oddělí-li se dotyčný ústřížek. — Nepřevodno. — Patisk zakázán. — Neuposlechnutí tresce
se pokutou peněží až do 20.000 K aneb vězením až do 6 měsíců
C. k. místodržitelství v Praze.

Brambory 12. ledna 1918	Brambory 11. ledna 1918	Brambory 10. ledna 1918	Brambory 9. ledna 1918	Brambory 8. ledna 1918	Brambory 7. ledna 1918	Brambory 6. ledna 1918
Brambory 5. ledna 1918	Brambory 4. ledna 1918	Brambory 3. ledna 1918	Brambory 2. ledna 1918	Brambory 1. ledna 1918	Brambory 31. pros. 1917	Brambory 30. pros. 1917
Brambory 29. pros. 1917	Brambory 28. pros. 1917	Brambory 27. pros. 1917	Brambory 26. pros. 1917	Brambory 25. pros. 1917	Brambory 24. pros. 1917	Brambory 23. pros. 1917
Brambory 22. pros. 1917	Brambory 21. pros. 1917	Brambory 20. pros. 1917	Brambory 19. pros. 1917	Brambory 18. pros. 1917	Brambory 17. pros. 1917	Brambory 16. pros. 1917
Brambory 15. pros. 1917	Brambory 14. pros. 1917	Brambory 13. pros. 1917	Brambory 12. pros. 1917	Brambory 11. pros. 1917	Brambory 10. pros. 1917	Brambory 9. pros. 1917
Brambory 8. pros. 1917	Brambory 7. pros. 1917	Brambory 6. pros. 1917	Brambory 5. pros. 1917	Brambory 4. pros. 1917	Brambory 3. pros. 1917	Brambory 2. pros. 1917

Pečet
obecní.

Zdroj: SOKA RK, f. AMRK, inv. č. 600, sign. 8/25, kart. 118. fol. 2, 7, 17, 22, 23, 25.

Příloha G – Fotografie z kosteleckého lazaretu

Zdroj: SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 481, kart. 48.

Příloha H – Oznámení o vyhlášení veřejné všeobecné sbírky v Kostelci nad Orlicí

Provolání.

Spoluobčané!

Dle usnesení obecního výboru města Kostelce n. Orl., ze dne 1. srpna 1914 provede obec zdejší

veřejnou všeobecnou sbírku

ve prospěch rodin postižených válkou a hrozivou nezaměstnaností. Sbírkou tuto uvolily se provést se vzácnou ochotou, dámy spolku sv. Ludmily, sv. Alžběty a dámského odboru Ústřední Matice Školské.

Výnos sbírky této odevzdán bude obci především k ukrytí výloh na práce nouzové a bude použit dle dispozic zvláštního **nouzového výboru**, v němž zasedati budou nejen zástupcové obce a příslušných spolků, ale i zástupcové nezaměstnaného dělnictva.

Jest zajisté zbytečno dnes plýtvati slovy a líčiti těžké doby, jež se sotva budou v dějinách lidstva opakovati. Každý občan nechť věnuje obci dle svých poměrů částku co největší, neboť sotva dá se očekávat, že hrozná válka všech téměř národů evropských bude v brzku skončena a s ní všechny ty strasti, jež vleče za sebou.

Spoluobčané! Splňte štedře naše naděje a umožněte obci, aby svým sociálním povinností mohla dostáti. Budiž snahou všech nás, abychom těžké časy, jež nastávají, přežili mohli v klidu a míru, spoluobčansky se snášeji a druh druhu dle možnosti pomáhajíce.

Nechť neštěstí války sblíží nás všechny a uchrání všech domácích svárů a pohrom!

Z městské rady v Kostelci n. Orl.,
dne 25. srpna 1914.

Starosta:
Dr. Alois Smolík.

Knihtiskárna Hamerský a spol. v Kostelci n. O., Nákladem vlastním.

Zdroj: SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 795, kart. 64, fol. 1.

Příloha I – Soupis koní v roce 1914

Zdroj: SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 535, kart. 54, fol. 8.

4

Sbírejte starý papír!

Sbírka tato zahájena jest c. a k. úřadem pro válečnou péči ve prospěch péče o naše vojíny a jejich rodiny a výnos z téže odveden bude tomuto lidumilnému účelu.

**Hledejte na půdách, v komorách,
ve skladištích a registraturách,**
kde zajistě se pro Vás **bezecný** a již
**nepotřebný starý papír, obchodní knihy,
noviny, papírové krabice a odložené kor-
respondence**
povazuje a **darujte** tuto od nás stanoveným důvěrníkům
jakož i městským a obecním úřadům
ve prospěch válečné péče!

Dáváme každému **plnou záruku**, že každá
možnost zneužití neb nahlédnutí do knih a korespondence
jest vyloučena, an balení jakož i spracování ve stoupách bude
za přísné úřední kontroly prováděno.

Srdečný dík všem dobrotivým dárcům!

C. a k. úřad pro válečnou péči
odbočka Praha.

Tiskem Antonína Renna, sp. s. r. o. v Praze.

Příloha K – Fronta na tabák a na brambory v Kostelci roce 1917

Zdroj: SOkA RK, f. AMKO, inv. č. 587, kart. 58, fol. 3 a 5.

**Příloha L – Ohlašovací list pro zásoby obilí, mlýnských výrobků a luštěnin
(1915)**

Form. A.

Poučení o ohláše na druhé straně; před vyplněním ohlašovacího listu číst!

Zásoby
náleží se

Politický okres _____
Obec _____
Osada (obecní okrsek) _____
Třída, číslo domu _____

Ohlašovací list
pro zásoby obilí, mlýnských výrobků a luštěnin
dne 15. října 1915.

Rodinné jméno a příjmení: _____
Bydliště a byt: _____

I. Ve své domácnosti (hospodářství) strávují včetně své osoby _____ (počet osob) (příslušníci domácnosti (hospodářství) včetně oněch dělníků, zřízenců a čeledě, kterým náleží volná strava, chleboviny a mlýnské výrobky jako mzda).

II. Dne 15. října 1915 byly v mém uschování tyto zásoby v kilogramech (vymáčená úroda a výtěžek nevymáčené úrody, který má být odhadnut, buďtež sečteny a v jedné číslici udány):

A. Obilí. Vymáčené a nevymáčené dohromady (včetně osiva)

1. pšenice (včetně špaldy) . . . . . kg
2. žito (včetně souržice, směsky) . . . . . „
3. ječmen . . . . . „
4. oves . . . . . „
5. pohanka . . . . . „
6. stará kukuřice . . . . . „
7. nová kukuřice . . . . . „

B. Mouka.

1. pšeničná mouka a pšeničná krupice . . . . . kg
2. žitná mouka . . . . . „
3. kukuřičná mouka a kukuřičná krupice . . . . . „
4. jiné mouky (z ječmene, ovsá, pohanky atd.) . . . . . „

C. Luštěniny.

1. boby . . . . . kg
2. hrách . . . . . „
3. čočka . . . . . „

Ujišťuji tímto, že jsem předchozí údaje učinil dle nejlepšího vědomí a svědomí a že jsem četl ustanovení, která následují.

(místo), dne _____ 1915.

Podpis. _____

Propad:
Zásoby k ohlášení povinné, které se neohlášely, propadají dle ustanovení císařského nařízení ze dne 21. června 1915, l. z. č. 167, o zajištění zásobování obilím a moukou ve prospěch státu.

Trestní ustanovení:
Kdo úmyslně úřadu zatají v jeho držbě nebo v jeho uschování jsoucí zásoby obilí, mlýnských výrobků nebo luštěnin, bude soudem potrestán vězením od jednoho týdne až do šesti měsíců, přesahuje-li cena zásob 500 K, tuhým vězením od jednoho měsíce až do jednoho roku.
Vedle trestu ztráty svobody se levičho může býti uložena pokuta v prvním případě až do 2000 K, v druhém případě až do 2000 K.
Kdo údaje při soupisu zásob od něho žádané nenčiní ve stanovené lhůtě, kdo odpírá zodpovědění nebo ne- jiných místností, nahlédnutí do svých hospodářských a obchodních záležitostí nebo podání zpráv odepře nebo nesprávně zprávy podá, bude soudem potrestán vězením od tří dnů až do 3 měsíců nebo pokutou od 20 K do 2000 K.
Vedle trestu ztráty svobody se levičho může býti uložena pokuta až do 2000 K. Těž může býti vyřčena ztráta živnostenského oprávnění.

Zdroj: SOKA RK, f. AMKO, inv. č. 532, kart. 54.

